

2» **Российский Национальный Олимп: «Да будет Россия великой!»**

Наша справка

Премия «Российский Национальный Олимп» учреждена в 1999 году Фондом социального развития «Третье тысячелетие», Российской академией наук, Правительством Российской Федерации, Торгово-промышленной палатой России, Российским союзом промышленников и предпринимателей, Всероссийским выставочным центром.

Цель Премии – поддержка политики Президента и Правительства Российской Федерации по укреплению экономики страны; сохранение и развитие традиций российских промышленников, ученых, интеллигенции, предпринимателей, купечества; возрождение национальной идеи России; определение приоритетов в духовной жизни страны.

Лауреатов Премии определяет почетное олимпийское жюри по представлению Организационного комитета Премии, осуществляющего отбор номинантов в соответствии с рекомендациями Правительства РФ, профильных комитетов и комиссий Совета Федерации и Государственной думы, Федерального собрания РФ, органов местного самоуправления, экспертной комиссии Российской академии наук.

В составе оргкомитета и жюри Премии около 150 широко известных и уважаемых в стране представителей интеллигенции, ученых, политиков, промышленников и общественных деятелей: Жорес Алферов, Майя Плисецкая, Вячеслав Фетисов, Валентина Терешкова, Ирина Роднина, Лео Бокерия, Сергей Шойгу, Борис Громов, митрополит Смоленский и Калининградский Кирилл, Константин Райкин, Леонид Рошаль, Зураб Церетели, Аман Тулеев, Владислав Третьяк, Сергей Капица, Мстислав Ростропович и многие другие.

Церемонии награждения проходят 2 раза в год. Лауреаты определяются в 34 номинациях.

Премия «Российский Национальный Олимп» - главная всероссийская общественная награда и единственная национальная премия, отражающая высшие достижения российского общества во всех сферах его деятельности. Она выявляет и поощряет все самое лучшее и созидательное в жизни России. «Российский Национальный Олимп» - это оценка и признание индустриального, научного, культурного и духовного потенциала современной России, это дань уважения российского общества лучшим трудовым коллективам и людям, которые стали национальными героями страны, ее гордостью и легендой.

За прошедшие годы лауреатами Премии «Российский Национальный

Олимп» стали выдающиеся государственные, общественные и политические деятели, руководители производственных и социальных комплексов, деятели науки и образования, культуры и искусства, здравоохранения и спорта: Алексей Петрович Маресьев, Михаил Сергеевич Горбачев, Жорес Иванович Алферов, Сергей Кужугетович Шойгу, Святейший Патриарх Московский и Всея Руси Алексий II, Борис Васильевич Петровский, Алексей Архипович Леонов, Минтимер Шарипович Шаймиев, Николай Николаевич Дроздов, Валентина Владимировна Терешкова, Тихон Николаевич Хренников, Борис Николаевич Ельцин, Михаил Тимофеевич Калашников, Майя Михайловна Плисецкая, Геннадий Иванович Букаев, Мстислав Леопольдович Ростропович, Егор Семенович Строев, Юрий Абрамович Башмет, Александр Александрович Карелин, Николай Константинович Байбаков, Юрий Александрович Сенкевич, Владислав Александрович Третьяк и другие выдающиеся соотечественники.

Наградами Премии были отмечены МГУ им. М.В. Ломоносова, Норильский горный комбинат, Государственный Эрмитаж, Нижнетагильский металлургический комбинат, «Нижнекамснефтехим», научный центр сердечно-сосудистой хирургии им. А. Н. Бакулева, компания «Алроса», Комсомольское-на-Амуре авиационное производственное объединение, Московский вертолетный завод им. М. Л. Миля, научно-производственное объединение «Алмаз», Саяно-Шушенская ГЭС, Российская экономическая академия им. Г. В. Плеханова, Внешторгбанк, Государственный академический Большой театр, «Иркутскэнерго», Государственный космический научно-производственный центр им. М. В. Хруничева, «Ямбурггаздобыча», Государственный академический Мариинский театр, аэропорт «Домодедово», Музей-заповедник «Московский Кремль», **Группа компаний «Ташир»** и другие предприятия, компании, учреждения страны, своим каждодневным трудом создающие славу России.

Главная награда Премии – «Золотой Олимп» - представляет собой стилизованную крылатую фигуру эксклюзивной авторской работы, олицетворяющую созидание, подвиг, творчество.

Лауреатам Премии вручаются дипломы, подписанные членами почетного олимпийского жюри – самими выдающимися соотечественниками.

За служение российскому народу обладатели высших общественных титулов, руководители предприятий, компаний, учреждений страны награждаются лично

«За честь и доблесть».

Специальные награды вручаются обладателям почетных общественных титулов: «Человек-эпоха» - «Золотой православный венок»; «Национальный герой» - именное холодное оружие и золотая мантия; «Человек-легенда» - статуэтка «Золотой Пегас», «Кавалер ордена Гражданской чести» - орден установленного образца; «Суперзвезда» - статуэтка «Золотая лучезарная звезда».

Вручение Премии проводится в Государственном Кремлевском дворце и храме Христа Спасителя. Награды вручают первые лица государства – члены Правительства, Совета Федерации, Государственной думы, послы десятков стран мира – Франции, США, Чехии, Дании, Швеции и другие; высшие руководители международных миссий и представительств – Святого престола, ЮНЕСКО, комиссии Европейских обществ; выдающиеся деятели культуры, науки, спорта. Церемонии награждения проходят с участием звезд российской и зарубежной сцены и завершаются правительственным приемом и балом в честь лауреатов.

«Российский Национальный Олимп» - телевизионная премия. Торжественные церемонии вручения Премии транслируются центральными и региональными телеканалами почти для 50 миллионов россиян, делая их сопричастными этому грандиозному событию общественной жизни страны. Более 200 центральных газет и журналов оказывают Премии информационную поддержку. Таким своим общественным звучанием и значимостью Премия объединяет власть и общество, историю и современность, производителей материальных и духовных ценностей, общественные и политические круги страны в самом важном деле – в построении великой России и возвращении россиянам веры в собственные силы.

У «Российского Национального Олимпа» исключительно позитивный имидж, высокая репутация и эксклюзивный уровень престижа в государственных, деловых и общественных кругах не только в России, но и за рубежом. По своему масштабу и широте охвата, по грандиозности действия и высокому общественному резонансу, по пристальному вниманию государственных, предпринимательских и общественных структур всех уровней, по степени влияния на общественную жизнь страны Премия «Российский Национальный Олимп» не имеет аналогов, не только в нашей стране, но и в мире. Закономерно, что она послужила примером и хорошей основой для принципиально нового уникального проекта – создания «European Olimp Awards» (Премии «Европейский Олимп»).

«УЛИЦА ДЗЕРЖИНСКОГО, ТРЕХЭТАЖНЫЙ ДОМ»

(К 145-ЛЕТИЮ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ №5 Г. КАЛУГИ)

ЧТО В СЕРДЦЕ СВЯТО БЕРЕЖЁМ

Не каждая школа отличается столь продолжительной историей, начавшейся в далеком 1860 году.

Оглядываясь на прошлое, со всей очевидностью можно сказать, что 5-я школа «славна не числом, а славою своих учеников».

Выпускницами школы были Заслуженные артистки РСФСР, солистки Большого театра А. К. Матова и Ф. С. Петрова.

Нельзя не вспомнить имени Заслуженной актрисы А. Ф. Перегонец, снявшейся в фильме по роману А. Н. Толстого «Аэли-та», рассказывающем о женщине героической судьбы, погибшей от рук фашистских оккупантов.

Одна из славных страниц истории школы связана с именем Народного артиста СССР и РСФСР, Почетного гражданина г. Калуги, композитора Серафима Сергеевича Туликова - выпускника 5-й школы 1930 года.

Со словами любви и признательности обратился он к родной школе: «В этой замечательной калужской школе, которая для меня является хорошей памятью детства, я проучился 9 лет ... Школа вложила в нас жажду общения, дружбу, характер, крепкий жизненный фундамент».

Среди выпускников 5-й школы - 7 лауреатов Государственной премии СССР, почетные ученые, военные, деятели искусства.

И еще одно имя увековечено здесь. Это

имя «поющего поэта», писателя, общественного деятеля Булата Шалвовича Окуджавы. 13 мая 2004 г. состоялось открытие бронзового барельефа, посвященного памяти Окуджавы - учителя, работающего в школе с 1952-го по 1953-й год.

«Я помню, что школа была очень сильная и в дисциплинах, и в спортивном отношении... Пятая школа всегда побеждала. Мы очень гордились», - с благодарностью вспоминал Булат Шалвович. В «Песне о 5-й школе» он выразил те чувства, что свято берег в своем сердце:

Скоро, скоро Родина позовет тебя,
Но куда ни шел бы ты, жизнь и труд любя,
Будут вечно близкими в сердце жить твоим
Улица Дзержинского, трехэтажный дом.

Список замечательных людей, чьи судьбы переплелись с историей 5-й школы, можно продолжить.

Их жизнь, их беспредельная самоотдача являются ярким зовущим примером для нынешних и будущих поколений.

НЕ ЗАБЫВАЯ ПРОШЛОГО...

Наверное, каждая школа, старая или новая, имеет свои памятные и очень дорогие сердцу места.

В нашей школе - это музей истории школы, созданный многолетней и кропотливой работой.

Одним из создателей музея был Вячеслав Сергеевич Зеленов, участник Великой Отечественной войны, учитель физи-

**Время течет, меняемся мы, но и сейчас, и через много-много лет самой высокой оценкой усилий педагогов будут гордые слова повзрослевшего выпускника:
«Я учился в пятой школе!»**

В самом центре живописной Калуги расположено одно из старейших учебных заведений города, его гордость, средняя школа №5.

10 декабря 2005 г. это общеобразовательное учреждение отмечало свой 145-летний юбилей.

ки, завуч школы. К глубокому сожалению, этого человека с нами уже нет.

Открытие музея состоялось в ноябре 1977 года и было замечательным событием.

Бывшие выпускники очень заинтересовались этим, приняли активное участие в сборе документов, фотографий, делились воспоминаниями. Многие передали музею не только семейные реликвии, но и частицу своей души.

В школе развернулась поисковая, исследовательская деятельность, наладилась переписка. Перечитывая документы и труды, буквально по крупинкам собиралось все, что имело отношение к истории старейшей школы.

В преддверии 145-летнего юбилея школы состоялось второе рождение музея. 2 декабря 2005 года после значительной реконструкции музей истории школы распахнул свои двери вновь. Теперь это просторное помещение с современно оформленными экспонатами.

В первом зале музея размещены экспонаты, посвященные женской гимназии (1860-1918 гг. - первый период истории нашей школы). Здесь представлены фотографии гимназисток и преподавателей, документы, учебные пособия, личные вещи учениц: чернильница, папка для тетрадей, серебряный значок с вензелем из букв КЖГ (Калужская женская гимназия).

Все это бережно хранилось в течение стольких лет и передавалось из поколения в поколение.

Экспозиция следующего зала посвящена второму периоду истории учебного заведения (1918-1934гг.). Тогда оно назы-

валось «Первая советская единая трудовая школа». Слово «трудовая» включено в название не случайно. Очень много внимания уделялось приобретению учениками различных профессиональных навыков. В экспозиции музея представлены разнообразные инструменты, есть и станок для переплета книг.

Отдельный стенд рассказывает о великом ученом К. Э. Циолковском. Его дочери, Любовь и Мария, закончили женскую гимназию, а сам Константин Эдуардович общался с учащимися 1-й трудовой школы.

Представлена рукопись Циолковского «Реактивный аэроплан», датированная 1930 годом.

«Военные годы (1941-1945 гг.)» - следующий материал музейных экспонатов. Здесь представлены фотографии учеников, которые прямо со школьной скамьи шагнули в бой, пожелтевшие треугольные письма с фронта.

Выпускники 5-й школы вписали героические страницы в летопись страны, на века обессмертив свое имя. Сегодня нам известны имена более 70 наших выпускников, не вернувшихся с полей сражения. Вечная им память!

Большая экспозиция музея посвящена памяти Б. Ш. Окуджавы, чьим именем по праву гордится наша школа. Здесь находится его гитара, неразлучная спутница «поющего поэта». Памятная доска со знаменитыми для всех нас словами: «Пятой школе Калуги много лет!»

«Школа сегодня» - завершающая экспозиция музея. Здесь собран материал о работе действующего в учебном заведении научного общества учащихся, принципиально новой для школы организации, где систематизируется научная деятельность учеников, совершенствуются и углубляются знания в различных областях науки.

Кадетские классы, действующие под эгидой управления МЧС, - гордость нашей школы. Их успехи, их достижения также отражены в материалах экспозиции музея.

Прослежен нелегкий путь общества по туризму и спорту, у истоков которого стояли В. С. Зеленов и С. В. Зеленов.

Гордость нашей школы - геральдический зал, где представлено лицо общеобразовательного учреждения, его герб и флаг. До настоящего времени ни одно учебное заведение г. Калуги не имело символики, официально зарегистрированной в геральдическом совете при Президенте РФ. Пятая школа в этом единственная. И, как всегда, первая!

«ВЕРНОСТЬ ШКОЛЬНЫМ ТРАДИЦИЯМ»

К 145-летию юбилею наша школа готовилась долго и серьезно. Были разосланы приглашения выпускникам разных лет, бывшим педагогам, гостям. Классы принимали группу выпускников, приветствовали их, рассказывали приглашенным о современном учебном процессе.

Выпускники в свою очередь делились своими впечатлениями, вспоминали годы, проведенные в родной школе.

Такое общение духовно сблизило прошлое и нынешнее поколение учеников, создало

доверительную дружескую обстановку.

Затем торжества продолжились в актовом зале. Были прочитаны многочисленные поздравления в адрес педагогического коллектива от Совета Федерации, городского Головы города Калуги М. Акимова, администрации Губернатора, министерства образования.

Очень приятно, что в этот знаменательный день пришел нас поздравить главный редактор русско-армянского журнала «Горцарар» Ваграм Владимирович Бекчян. Его теплые слова в адрес школы и педагогического коллектива согрели душу.

Юбилейная встреча прошла под девизом: «Верность школьным традициям». И эти славные традиции продолжают сегодня те, кто работает и учится в нашей, старейшей и вечно молодой школе.

Наши достижения - это результат самоотверженного труда и педагогической работы коллектива учителей, в составе которого насчитывается около 70 человек.

Достигнутые успехи - это целенаправленная организаторская деятельность директора средней школы №5, Заслуженного учителя РФ, депутата городской Думы г. Калуги Сергея Вадимовича Зеленова. За те годы, в течение которых Сер-

Директор средней школы №5 г. Калуги Сергей Вадимович Зеленов: - Если вспомнить историю, мы объединялись вокруг Андреевского флага, Красного Знамени во время Великой Отечественной войны, потом вокруг «триколора». Должно быть объединительное начало. Я считаю, каждая школа должна иметь свое лицо. Гимн, флаг, герб, значок - вот лицо школы. И надо искать его, используя предложения ребят. Пусть они гордятся своей школой. Мы открыли зал Славы - приходят туда пенсионеры и вспоминают молодость. Сегодня открыли музей истории школы. Это будет уникальная экспозиция, но создана она не сегодня. По крупицам материалы начали собирать предыдущие поколения, в поиске участвовали многие и многие. И сегодня в этом нам помогают в том числе и члены школьного попечительного совета.

59

гей Вадимович руководит школой, она заметно преобразилась.

Хочется сказать теплые слова благодарности в адрес попечительного совета средней школы №5 в лице Карапетяна Самвела Саркисовича, президента ОАО «Калугаглавснаб», и Гончара Владимира Александровича, генерального директора ОАО «Калугаглавснаб». Их действенная и всесторонняя помощь школе неоценима.

И В ЗАКЛЮЧЕНИЕ...

Счастливы дети, на долю которых выпало учиться у хороших учителей, сильных духом, честных, мыслящих, страстно преданных своему делу.

Славятся ученики, которые преумножили гордость родной школы, передали лучшие традиции последующим поколениям.

Сегодня в старейшей школе №5 обучаются и дети из армянских семей. Среди них - отличники учебы, талантливые и одаренные школьники. Это наша всеобщая гордость!

В стенах общеобразовательного учреждения открыта армянская воскресная школа, где дети-армяне изучают свой родной

язык, приобщаются к культурному наследию своего прошлого.

Пройдут годы, и история 5-й средней школы пополнится новыми достижениями выпускников, детей русского и армянского народов.

Татьяна КУРОЕДОВА,
учитель средней школы №5 г. Калуги.

Воля и желание отца выполнены

В декабре 2005 года в ознаменование 64-ой годовщины начала разгрома немецких войск под Москвой и в год 60-летия Великой Победы в зале Славы музея Великой Отечественной войны на Поклонной горе, где золотом высечены имена всех Героев Советского Союза Великой Отечественной войны (среди них и 106 армян), в торжественной обстановке Эдуардом Владимировичем Петросяном, сотрудником московской фирмы «ЗАНГИЗУР», была передана в дар этому музею картина армянского художника Мелика Казаряна «ТАНЕЦ ПОБЕДЫ». (Танец «Кочари» исполнялся солдатами-победителями трижды орденоносной 89-й стрелковой армянской национальной дивизии (Таманской дивизии) под руководством легендарного полковника генерал-майора Нвера Сафаряна.)

Торжественным словом церемонию открыл директор ФГУП «Центральный му-

зей Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. на Поклонной горе» Владимир Иванович Забаровский. Полотно размером 100x80 с благодарностью принимали руководство музея и ветераны-победители. Под сводами зала Славы прозвучал музыка «Кочари» в исполнении зурны и доола, сопровождавшие «Танец Победы» в мае 1945-ом в Берлине. Там же прозвучала фронтовая баллада поэта Аршалуйса Сарояна «Ахтанаки пар» («Танец Победы») в переводе на русский язык Ашота Сагратяна.

С приветственной речью выступил генерал-лейтенант Норат Григорьевич Тер-Григорян, доблестный ветеран Афганской войны, отметивший о вечной дружбе между армянским и русским народами. Шаген Саакович Донгарян, заместитель министра нефтяной промышленности СССР в 1965-1989 гг., в своем выступлении назвал эту встречу «продолжением

праздника Победы наших народов, наших вооруженных сил в ВОВ». Ветеран ВОВ, полковник А. Е. Мальцев с восторгом отметил в своем выступлении о традициях преемственности поколений, назвав их вечными ценностями. Поэт Ашот Сагратян посвятил свое новое стихотворение «Музей на Поклонной» этому событию. Известная певица Анаит Макарян исполнила песни военных лет.

Все приглашенные с удовлетворением приняли предложение дирекции музея посмотреть документальный фильм о штурме Берлина. Ветераны-участники мероприятия со слезами на глазах вспоминали события 60-летней давности. Среди них был и Аслан Сираносян, который в 1945 году участвовал в танце «Кочари».

После фильма во время чаепития вете-

Выставка детского рисунка «Я рисую Армению» открылась в Краснодаре

В Краснодаре открылась выставка детского рисунка «Я рисую Армению». Одноименный конкурс детского рисунка был объявлен в начале 2005 года. Проведение конкурса и выставки приурочено к 90-летию геноцида армян в Турции и 1600-летию создания армянской письменности, которые отмечали в 2005 году. Организатором конкурса и выставки является Краснодарский краевой центр культуры и образования «Нарек» при содействии газеты армян России «Еркрамас» и армянской общины пос. Пашковский города Краснодара.

Помимо самих художественных работ, представленных армянскими детьми города (возраст участников - от 5 до 15 лет), краснодарцы, пришедшие на открытие выстав-

ки, стали свидетелями небольшого концерта, подготовленного силами детской самодеятельности центра «Нарек» и армянской общины поселка Пашковский.

Отметим, что большинство участников выставки родились в России и в Армении никогда не были.

ЕРКРАМАС.

60

ранам были предложены боевые стограммов. Еще раз фронтовики – армяне

и русские – подняли тост за победу и за погибших в войну боевых товарищей.

Э. В. Петросян вручил ветеранам памятные подарки и цветы. Памятное фото со

всеми участниками церемонии будет храниться в фондах музея.

Александр МЕЖИН.

Наша справка

В мае 45-го в поверженном Берлине у советского солдата – солдата-победителя, солдата-освободителя был победный всплеск эмоций.

Повсюду звучали гармонь и гитара, баян и мандолина. Танцы, песни, пляски, шутки, поцелуи, поздравления. Эта радость, наверно, сопоставима для нас с ощущением праздника Нового года, только помноженного на 1418 – на количество дней и ночей самой страшной войны в истории человечества.

В те бушующие майские дни поэт-фронтовик Аршалуйс Сароян в Берлине под впечатлением одного эпизода всеобщего праздника Великой Победы написал в своем фронтовом блокноте стихотворение «Танец Победы». О том, как армяне-фронтовики не только исполняли победный танец «Кочари», но в то же время этим танцем справляли тризну по не дожившим до этого дня боевым товарищам.

Танец «Кочари». Стихийно возникший танец группы армянских воинов-победителей. Танец, который танцуют шеренгой, положила руки на плечи друг друга. Групповой танец мужчин. Танец, который танцуют на свадьбах, на праздниках. Танец, выражающий вершину радости танцующих.

Танец исполнялся под аккомпанемент всего двух армянских

национальных инструментов: зурны – как русская дудка и доола – как барабан.

Очень образно в этой балладе передан победный дух того момента. Сохранилась документальная черно-белая киноплёнка об этом танце.

Владимир Васильевич Петросян – крупный инженер-строитель, строитель от Бога, человек одаренный способностью не только хорошо строить, но и писать хорошие стихи и очерки, создавший хорошую семью, вырастивший и воспитавший троих сыновей, давший им высшее образование. Человек философского склада ума, он приходит к мысли, что картина «Танец Победы» может вызывать у людей чувство гордости за свою страну, за свой народ, то есть вызывать большие патриотические чувства.

И он решает эту замечательную картину передать в музей, чтобы она стала общенародным достоянием. Но он не успевает сделать это – он умирает.

Волю и желание отца выполняет живущий в Москве его сын Эдуард Владимирович Петросян. Это он приходит к мысли, что место этой картины в музее ВОВ. И здесь в лице руководителя музея он встречает единомышленников своего отца.

Здравствуйте, братья-казаки!

Михаил Тимченко – кубанский казак, атаман богатырского сложения, прекрасный рассказчик и поэт завидный. По профессии историк, патриот своей земли. По воле судьбы сердцем он всегда с армянской землей и армянами. Для него прошлое и современность двух христианских народов, никогда не воевавших друг против друга, единое и неразрывное, незыблемое и святое.

Предки его пали здесь – на войне с турками за общее с армянами дело в далеком XIX веке, а армянская национальная 409-ая стрелковая дивизия, не так давно, в сороковые, освобождала его родную Кубань и станицу от немецко-фашистских полчищ.

Он знает назубок все имена и судьбы павших в боях героев. В сердцах восклицает: «У братьев Казарян из Карабаха – Маркара и Атанаса – на двоих было 9 детей, а себя за Кубань не пожалели...»

Авторитет Михаила Сергеевича – атамана казачьих войск в Кореновском районе Краснодарского края – непререкаем. Он постарался, чтобы именем майора Айвазяна и дивизии-освободительницы были названы улицы. Обелиск поставили из красного туфа... армянского.

В районе самая крупная нерусская община – армянская. Живут безбедно – трудолюбиво.

Казак шутит: «Армяне умудрились теперь казацкую форму нам шить – так и живем вместе, по-братски».

Что-то неумолимо влечет бывалого казака Михаила Тимченко в Ереван, где до библейского Араарата рукой подать...

Здесь в первопрестольном святом Эчмиадзине он крестился во второй раз, осознанно: «Вера-то у нас одна! Так... для единения душ...»

Все, что связано на армянской земле с пребыванием здесь казаков, Михаил Тимченко изучил досконально, что называется, вдоль и поперек. И приезжает сюда непременно в броской казацкой фор-

ме. Знает, в этих краях к черкесске и башлык особое почтение, как в старину.

Старой казацкой православной церкви, действующей в пределах армянской столицы, Михаил Сергеевич привез в дар ценную икону. Бывал у одиноких стариков в руссконаселенных селах, расспрашивал о жизни, помогал, чем мог.

В свой 38-й по счету визит в республику он приехал с атаманом Замараевым Василием Ивановичем, войсковым казачьим полковником и одновременно полковником ВД, начальником местной милиции, а также есаулом Валерием Николаевичем Чумом, представляющим станицу Сергиевскую.

Вместе они побывали в совете ветеранов и в связи с 60-летием Великой Победы вручили пятерым оставшимся в живых защитникам Кубани награды – серебря-

ные казачьи кресты первой степени. Этим поощрительным почетным знаком награжден и лидер общества «Друзья России» Альберт Папов.

Неофициальная делегация краснодарцев нашла время посетить и общество «Друзья России», немало делающее для поддержки русского населения и сохранения российского культурного наследия на нашей земле.

Сам Михаил Тимченко – обладатель памятной медали Союза армян России с бриллиантами, получил за многолетние заслуги в укреплении армяно-русской дружбы – дипломы от «Друзей России» и ветеранов войны. Последние обратились к руководству страны с просьбой удостоить большого друга армянского народа почетной государственной награды – медали Маршала Баграмяна.

Вместе с армянами, делегациями других стран кубанские представители 24 апреля почтили на мемориале скорби – Цицернакаберде – память жертв геноцида армян в Османской Турции.

Теплой, впечатляющей была встреча с премьер-министром республики и главой МИД Армении. Принимали кубанских казаков и в оборонном ведомстве страны. В мэрии решили проблемы с установкой осенью этого года памятника казакам, павшим в русско-турецкой войны.

Василий Замараев Армению посетил впервые и был приятно удивлен отношением к казакам простых граждан. Подходят незнакомцы, крепко жмут руки и приветствуют: «Здравствуйте, братья-казаки!..»

– Чувствуют, что пришли мы с миром и добрыми помыслами... Со светлыми чувствами мы возвращаемся домой, – говорит атаман Валерий Чум.

– Как солнце не заградить руками, так и от армяно-русского многовекового братства, скрепленного фронтовой кровью, никуда нам не деться – это аксиома потомственного казака Михаила Тимченко.

Лиана ХАЧАТУРЯН.

НАЦИОНАЛЬНАЯ ПРЕМИЯ «ЧЕЛОВЕК ГОДА-2005» АРА АБРАМЯНУ

Русский биографический институт присудил национальную премию «Человек года-2005» в области международной политики президенту Союза армян России, послу доброй воли ЮНЕСКО Ара Абрамяну.

Лауреатом премии в области защиты прав человека назван уполномоченный по правам человека Владимир Лукин, в области внутренней политики – губернатор Москов-

ской области Борис Громов, культуры – директор президентских программ Российского фонда культуры Елена Чавчавадзе, журналистики – главный редактор «Российской газеты» Владислав Фронин.

Согласно сообщению ИТАР-ТАСС, в числе награжденных в номинации «Религия» – патриарх Московский и всея Руси Алексей Второй, «Медицина» – кардиохирург Лео

Бокерия, «Вооруженные силы» – командующий Балтийским флотом Владимир Валуев, «Закон» – генеральный прокурор Владимир Устинов.

Русский биографический институт основан в 1993 г. для изучения российской элиты, и уже в 13-й раз проводит вручение национальной премии «Человек года» в разных номинациях.

...И зазвучали вновь колокола

В пределах Еревана, в местечке Канакер, где в досоветское время располагался русский казачий полк, а ныне расквартирована российская военная база, есть уникальное строение из оранжевого туфа, отгороженное от мирской суеты и увенчанное вознесенными к небесам православными крестами и звонницей.

Войдя в приоткрытую решетчатую дверь, идешь к паперти храма мимо ухоженных цветочных клумб и отстраненно внимающей часовни. Восхождение по лестничным ступеням дается легко. Поразительная легкость не оставляет тебя во все время пребывания в этих намоленных стенах.

В храме Покрова Пресвятой Богородицы ладная акустика. Молитва, произнесенная вслух, растворяется под ее сводами, одаривая вошедшего чувством покоя, защищенности и гармонии с самим собой и окружающим миром.

«Воздух, пропитанный благоуханием ладана и ароматом зажженной свечи, врачует души и очищает помыслы», - убеждены прихожане, среди которых немало людей в погонах...

Солдаты сознаются: «Бывало, уходили в самоволку, чтоб свечку поставить и помолиться. Вера помогает, бывает ведь всякое... Домой тянет, но жаловаться на службу и житье в Армении грех. Страна христианская, доброжелательная. К русским здесь относятся хорошо...»

Тут с появлением молодого священника-армянина исповедь прерывается. Набожный люд обступает батюшку и осыпает его наболевшими вопросами. Иерей Арсений выслушивает и утешает каждого. Отпускает от себя, только уловив в глазах собеседника луч надежды...

Храм Покрова Пресвятой Богородицы возведен столетие назад русскими каза-

ками. В постреволюционное время здесь содержали отборных армейских скакунов, позже помещение отводили под склад, кинотеатр и Дом культуры. С обретением Арменией независимости руководство республики передало храм в ведение русской общины.

Отец Арсений возглавил приход недавно. Продолжая дело своих предшественников - игумена Макария и протоиерея Владимира, - он усердствует в укреплении православия и сплочении паствы. Воздаст должное внимание внутреннему и внешнему убранству храма.

Прицеровную территорию обустроили при поддержке столичной мэрии. Ремонтно-восстановительные работы финансировало и провело предприятие «Армянские электросети», возглавляемое Евгением Гладунчиком. В реконструкцию храма внесли свою лепту также мэрия Москвы и администрация Ростовской области.

И заблестали золотом купола, православный крест стал заметен издали, «заговорили» молчавшие колокола... Впереді установка нового иконостаса и нанесение настенных росписей на обновленную штукатурку.

Небольшая часовня, влекущая взоры при подходе к церкви, - дань памяти русским воинам, пролившим кровь в русско-турецкие войны.

«В Армении немало обелисков, воздвигнутых в честь русских воинов, - говорит отец Арсений. - Есть мемориальные места, посвященные конкретным сражениям, подвигам и датам. Но не было прежде памятника, где мы могли бы помолиться о душах всех усопших русских воинов, казаков, погибших на этой земле. Здесь мы совершаем панихиды, молимся за упокой их душ».

В церкви можно приобрести «Канакерские листки». Это небольшие по формату печатные издания для людей, мало воцерковленных. В них свод правил и норм православной жизни.

Занимаются здесь также исследовательской работой, в результате которой на севере страны найдены древние полуразрушенные храмы православных армян. Один из таковых недавно обнаружен в окрестностях озера Севан. Не исключено, что упомянутый Дом молитвы есть не что иное, как наследие крупной русской общины, некогда обжившей эти места.

Православие в Армении живет своей обособленной жизнью, формируя общины верующих, главным образом, вокруг трех действующих церквей. Канакерская - важное звено этой цепи.

Но оправдано ли расхождение мнение, что православие в нашей стране процветает?

«Есть две разновидности процветания, - рассуждает отец Арсений. - Земное, когда умножаются внешние параметры, и духовное, основным проявлением которого является единомыслие сообщества. И в этом смысле - да, православие в Армении процветает».

Лиана ХАЧАТУРЯН.

Барьеров нет

Каких-либо правовых или законодательных барьеров на пути введения между Арменией и Россией института двойного гражданства не существует. Об этом заявил глава комитета Совета Федерации по конституционному законодательству Юрий ШАРАНДИН. По его словам, в Конституции России не содержится запрета на институт двойного гражданства, и в случае подписания с Арменией соответствующих нормативно-правовых актов каких-либо проблем в вопросе установления института двойного гражданства между двумя странами не будет.

«Для УСТАНОВЛЕНИЯ ДВОЙНОГО ГРАЖДАНСТВА никаких других условий, кроме подписания двустороннего договора, не существует. Для этого вовсе необязательно вступать в какой-либо союзный формат или выполнять иные условия», - заявил Ю. Шарандин. Он подчеркнул, что Россия уже подписала аналогич-

ные договоры с некоторыми постсоветскими странами и они успешно действуют. «Если Армения и Россия проявят добрую волю, то граждане двух стран будут жить в режиме двойного гражданства без всяких проблем», - сказал Ю. Шарандин.

Отметим, что принятыми недавно поправками к Конституции в Армении снят запрет на двойное гражданство и в ближайшее время фракция партии АРФ «Дашнакцутюн» намерена разработать законопроект о двойном гражданстве.

АРМИНФО.

• В 2006 году товарооборот между Арменией и Россией возрастет на 35% и превысит 280 млн долларов. Такой прогноз сделал директор Департамента государственного регулирования внешнеторговой деятельности и таможенного дела Минэкономразвития РФ Алексей Каульбарс, выступая на пресс-конференции в рамках Российской национальной выставки, прошедшей в Ереване 2-5 декабря.

Каульбарс отметил, что товарооборот между двумя странами в 2004 году составил 208 млн долларов, общий объем российских инвестиций в экономику Армении - 306 млн долларов, из коих 226 млн приходится на промышленный сектор.

• Национальная Академия наук Армении и Академия России подписали в Ереване соглашение, согласно которому в ближайшие 3-4 года российские и армянские ученые разовьют совместную деятельность по 67 научным проектам.

• Музыка армянского дудука признана со стороны ЮНЕСКО устным и нематериальным культурным шедевром человечества. Провозглашение дудука шедевром всечеловеческого значения в рамках проводимой ЮНЕСКО важнейшей программы в области культуры является третьим в 2005 году. Первые 19 шедевров были провозглашены в мае 2001 года. В 2003 году ЮНЕСКО прибило к ним 28 новых шедевров.

АРКА.

ЗОВ

**Там камень, на гигантского сома
похожий, важно водит блики,
и даже кожей можно думать о великом
и не сходить... - амарва шок!... с ума.
Николай Рустанович.**

*Путь к Арарату: Сборник.
(Стихи, проза, эссе...).*
М.: «Время», 2005.

Георгий Хировоск – византийский экзегет и грамматик, автор трактата «Об образах» – вещал: «Время подобно перелетной птице – возвращаясь, оно или погибает в пути, или добирается обратно». Слова ученого нетрудно связать с данным сборником хотя бы потому, что он тоже из времени возвращений. Под ним надо понимать традицию тех литературных связей, которая после распада СССР напрочь была забыта, и теперь мы пытаемся возобновить ее снова. Пусть не в том объеме, в каком она была, но в том виде, в каком мы еще ее помним.

Об Армении написано немало и зарубежными, и русскими авторами, и писателями из братских республик. Среди них сразу же вспоминаются Мандельштам, Белый, Тарковский, Евтушенко, наконец, Андрей Битов с его много раз переиздававшимися даже сейчас «Уроками Армении». Этот сборник, только что выпущенный московским издательством «Время», представляет те произведения современных русских авторов об Армении, которые в силу сложившихся причин неизвестны читателю и путь их только начинается. Среди других авторов сборника можно встретить и достаточно известные имена: Михаила Дудина, Бориса Чичибабина, Льва Аннинского... Если строки из подборки Чичибабина словно клич, оставленный из прошлого и будущего («Я солдатом служил в бедном городе Степанакерте/ В приснопамятном сорок втором»), хорошим местом чему, не преувеличу сказать, была бы надпись на одной из когда-нибудь где-нибудь воздвигнутых армянских колонн, то текст Аннинского – будто уцелевший фрагмент из дневника пассажира утонувшего корабля, по записи которого надо пытаться восстановить всю канву предшествующих этому событий. Короткий этюд, посвященный одному из лучших советских писателей – Гранту Матевосяну – имеет очень точное название: «Стоящий на грани». Когда, по словам автора, «Из Дсеха, из Бердичева, из Диканьки вдруг становится видно во все концы света». Как рождается слово, на грани чего проходит слово, что оставляет после себя слово – тон ко всему сборнику задает именно эта работа. Не потому только, что она об одном из самых красивых выразителей армянского письма, а потому еще, что она расширяет познания в искусстве письма, дополняет его законы.

Конечно, произведения в сборнике и должны были быть разными по интонациям, исполнениям, но если говорить об их общей черте – она для всех одинаковая: найти свой ключ к народу, разместившемуся под библейской горой – в стихах ли, в прозе, быстром или медленном взгляде, вспоминая, размышляя и, может быть, ничего важного не упуская. Михаил Синельников – вспомнив как именно здесь Рим вел войны с парфией и Митридатом, как именно здесь погиб Красс, как именно здесь Лукулл получил дерзкое сообщение от тех, с кем воевал, что, несмотря на одержанную им победу, война побежденных будет продолжена, а столетиями раньше именно здесь скрывался от преследований Ганнибал, подчеркнув,

как там много оставило и хранит время, словно шел по священным местам, вступившему куда непременно вознаграждением будет редкое слово:

И этой печали напевность –
Такая гуманная вьсь,
Такая глубокая древность!
И может быть, думал Помпей,
Палатки откинувший полог,
Как путь возвращения долог.

Но чей-то зов оттуда уже прерывается словами других поэтов, прозаиков, исследователей культур, переводчиков: то голосом Елены Николаевской, то Ирины Волубеевой, то Кима Бакши, то Александра Ревича, то Галины Корниловой, то Елены Томбовцевой, то Алексея Смирнова, то Алексея Варламова, то Аллы Шараповой, то Юлии Покровской... Анна Гедымин, дав название своему слову «1700 лет одиночества», пишет:

«Вчера, через год с лишним после празднования 1700-летия христианства в Армении, опять рассматривала сделанные тогда фотографии. И вот снова я не в силах оторвать глаз от этих могучих, полого громоздящихся гор, объединивших в своей окраске все оттенки сиротства – от светло-песочного до пепельно-серого вдали, на границе зрения».

Несколько лет назад я прилетел в Дублин посетить могилу Свифта. Когда я рассматривал надгробье, ко мне подошел старый ирландский монах и сказал: «Я уже все знаю о своей стране и меня ничем не удивишь. Но каждый раз, когда я вижу, как смотрят на нее другие, я что-то новое открываю для себя в ней». Наверно, то же самое можно было бы сказать и об этой книге.

Сборник, помимо произведений русских авторов об Армении, вобрал в себя и сочинения писателей-армян, пишущих на русском (подборка из числа некоторых из них, разумеется, тоже отражает общую в сборнике тему). Среди них Алла-Тер Аюпян, Вета Григорян, Седа Вермишева, Левон Осепян, Ашот Сагратян... Все они издаются давно, а творчество последнего не перестает удивлять новыми гранями. В строках одного из этих авторов – Седы Вермишевой – найдем слова благодарности всем тем, кто вместе с ними, включая Ара Абрамяна – президента Всемирного армянского конгресса и Союза армян России, – осуществившего издание, принимал участие в создании этого, надо надеяться, не последнего из таких сборников:

«Люблю, –
Как будто заклинанье
От зла,
От бед,
Земля моя,
Прими признание...».

Эдуард ВИРАПЯН.

Из заявлений в суд

Судья Арис Сисакян рассказал мне несколько опусов, написанных истцами в судебных заявлениях.

Просьба

«Прошу суд нас не разводить, а только погугать мужа разводом и алиментами. Беременностью я его уже испугала, но это не помогло».

Жалоба

«Муж меня бросил, и мне пришлось выгнать его из дома».

Уматерила

«У нас пятеро детей: трое совместных и двоих я уматерила».

Из заявления

«Прошу извинить меня за прогул и не

наказывать увольнением, а лучше обложить матом или материальной заинтересованностью».

Лев ОГАНЕЗОВ.

• Это было бы намного лучше, если бы ло было немного реже.

• Удивительная вещь - память: иногда можно вспомнить даже то, чего не знаешь.

• Некоторые даже на крыльях любви умудряются ползать.

• Не всегда два «я» - это уже «мы».

• У кого бы научиться зарабатывать быстро, а тратить медленно?

• Вчера, наконец, отдал супружеский

долг и решил больше не занимать.

Яна ДЖАНГИРОВА.

• Эпитафия. Победил в войне с собой.
• Главное в медали - начинка, а не две блестящие стороны.

• Подругу дней моих суровых охотно оставлю наедине с другом.

• Я занят не ничегоделанием, а деланием ничего.

• Не прячь свой язык за чужими зубами.

• Прежде чем ратовать за свободу слова, потренируйтесь на ловле воробьев.

• С ума можно сойти, когда найдется альтернативное месторасположение.

Ара БАГДАСАРЯН.

«Дерево жизни», или Как возродить Армению?

Могущество и возрождение Армении и армян в единении, объединении. Объединение возможно, когда существует объединяющая идея, связывающая цель и закрепляющая структуру организация. Пусть простят меня читатели за повторение этой истины, но она основополагающая в рамках рассматриваемой проблемы. Армянская семья как элемент социально-экономической структуры по сравнению с тем же элементом из американского образа жизни имеет неоспоримые преимущества, которыми мы должны воспользоваться.

Интересы людей в современном мире (в условиях демократии и рыночной экономики западного типа) прежде всего экономические. Т.е. в этих условиях «стать» или родиться армянином должно быть экономически выгодным.

Армяне в социальном, этническом и историческом аспектах прежде всего и более всего осознает семейные интересы и семейное благополучие. **Т.е. экономические интересы армянина охватывают экономические интересы семьи, основы его будущего.**

Недавно бывший президент США Б. Клинтон в одном из телемовов отметил элементы стратегии, разрабатываемой нынешней администрацией США для выполнения главной внешнеполитической задачи – защиты территории и народа США и американского образа жизни. Вторым элементом этой стратегии Б. Клинтон, в частности, назвал **«защиту национальных интересов США в области экономики»**.

Несложно представить, что и другие ведущие страны мира («семерка» или «восьмерка») преследуют те же интересы. Вот в этой плоскости стратегических интересов мы и рассмотрим проблему возрождения Армении.

Успешное решение проблемы защиты национальных интересов Армении в области экономики не должно противоречить интересам США, России и других стран. Осуществить эту стратегию весьма несложно. Вдумчивый читатель скоро согласится с этим мнением.

Не вдаваясь в суть стратегии и научного инструментария, перейдем непосредственно к сути вопроса.

Новая структура предлагаемой модели интересов включает экономический интерес (семейный), общегосударственный (национальный) и общенациональный. При этом семейные интересы не противоречат американскому образу жизни. Экономические интересы многомиллионной армянской диаспоры не противоречат интересам США. США заинтересованы в росте благосостояния и богатства своих граждан, в том числе и армянской диаспоры. Россия, Франция и другие страны также.

Таким образом, если Армения во главу своей стратегии ставит защиту национальных интересов всего армянского народа в области экономики, то эта стратегия не противоречит интересам ведущих стран.

Представьте себе, что все (или большинство) армяне мира (около 3,5 млн в республике, более 1,5 млн в России, почти 1 млн в Америке, 500 тыс. во Франции и в Европе, более миллион в Турции, Иране и в арабском мире) принимают вытекающее из их семейных интересов решение: **готовят завещание о том, что после смерти передают часть своего имущества, наследства (частной собственности и т.д.) армянскому государству как юридическому лицу, а оставшаяся часть – своим прямым наследникам.** Государство

буквально через пару месяцев становится собственником нескольких десятков миллиардов долларов (в т.ч. в виде акций, ценных бумаг, банковских капиталов, земельных участков, недвижимости и т.д., и т.п.). Эти средства можно быстро и эффективно пустить в оборот, в производство, в развитие транспорта, коммуникаций, в энергетику и т.д., и т.п.

С другой стороны, **государство обязуется (что закрепляется в конституции) ежегодно определять проценты от суммы национального дохода перечислять будущим наследникам (в том числе и всем своим гражданам) пропорционально части собственности, переданной по наследству государству.** От этого выигрывают исключительно все: и Армения, и диаспора.

В результате создаются условия для установления основных внутренних противоречий между армянскими партиями, между оппозицией и государством, между различными частями диаспоры.

Весь спюрк объективно заинтересуется и будет стремиться к сближению с армянским государством, исторической родиной.

Народ будет сплачиваться вокруг государства. Фактически государство становится крупнейшим «банком» совершенно нового типа. Народ становится массовым «клиентом».

«Банк» существует для народа и защищает интересы данного народа. Успехи «банка» - это процветание и благосостояние народа, всего армянства. Председатель «банка» и есть президент страны. Никто ни у кого ничего не просит. Армения не протягивает никому руку за милостыней. Спюрк, в свою очередь (как организм, воспитанный в условиях рыночной экономики и демократии), вкладывает выгодно свои средства (или их часть) в дело. Он уверен, что это дело направлено на пользу Родины, на благосостояние семьи, страны и всего армянства. Удовлетворяются экономические и духовные потребности, интересы нравственного, морального плана с учетом этнических особенностей. Устраняются внешние противоречия между капиталами российских, американских и других диаспор. Все довольны и чувствуют себя не обманутыми, не в проигрыше, а, наоборот, в выигрыше. Проценты от вкладов растут по нарастающей не в арифметической, а в геометрической прогрессии.

Мы не нарушаем демократические принципы, а, наоборот, развиваем. Народ в целом начинает активно участвовать в управлении государством. В эффективном управлении «банком» ведь заинтересованы все его вкладчики. Президента выбирать будет почти все население Армении.

Армянское государство не ставит сразу болезненного вопроса возврата территорий от Турции, но требует через соответствующие международные организации, во-первых, компенсаций за пользование собственностью (в том числе за незаконное присвоение в период геноцида средств, капиталов, домов, земли, фабрик, банков и т. д. у армян – граждан Турции в период 1914-1922 гг.), во-вторых, юридического оформления соответствующих прав или возврата собственности армян, бывших граждан Турции, наследники которых передали эти права армянскому государству (как правопреемнику). Т.е. этот капитал (например, средства более 2 млн армян) может перейти на счета Армении, в свою очередь, может предложить в аренду этот капитал (средства) нынешним их «владельцам» в Турции. Турция признает геноцид армян (она будет в конечном итоге даже экономически заинтересована в этом).

«Голосуйте за Родину, за ее богатство и могущество и отдайте ей хотя бы частицу вашей души, собственности, вашего ума, знаний, опыта, чести и совести. Остальное воздастся вам, вашим семьям, детям и внукам».

Следует учитывать также, что многие состоятельные армяне в Турции были застрахованы (жизнь и их имущество) в частных американских, французских и английских страховых компаниях и банках. Поиск требуемых сведений не представляет значительного труда. Создается государственная служба, которая будет заниматься вопросами сбора документов по правонаследству. Через экономические службы посольств эта работа координируется.

Мир в Карабахе установится быстрее и окончательно. Требование права на самоопределение дополнится требованием соблюдения общепризнанных мировым сообществом прав на частную собственность и прав человека. Каждый армянин Карабаха (и не только) передает права на собственность государству Армении. Карабах «остаётся» в границах Азербайджана. Но Карабах и другие армянские районы Азербайджана становятся юридической собственностью Армении. Армения и весь мир будут защищать неприкосновенность этой собственности. Азербайджану ничего не останется, как принять де-факто и де-юре это обстоятельство и прекратить бессмысленные боевые действия. Наступит долгожданный мир для армянства. Создадутся все условия для процветания нашей страны. Что касается азербайджанских деревень в Армении и собственности армян-беженцев из Баку и Сумгаита и других городов, то имущественные споры и компенсационные вопросы можно разрешить опять через международные организации без какого-либо существенного ущемления интересов сторон.

Общенациональным актом передачи наследства (или его части) государству Армении мы обеспечим «бессмертие» нашего государства и народа, создадим условия для процветания. Мы обеспечим будущее потомкам, передавая им результаты нашего труда и знания, земли и капитал на веки веков.

Никто не сможет более их обмануть, подкупить, унижить, оскорбить, уничтожить или ограбить. Тем самым мы закладываем краеугольный камень нового общепризнанного дома. Армения станет непобедимым Айком.

Войны в мире (по Библии) начались, когда Сим по наследству передал свои права (власть над миром) своим сыновьям. Хам и Иафет восстали против такого решения. Сейчас наступает период, когда во имя мира все потомки Айка передают права наследства своему государству.

Принятие конституции пройдет почти при 100-процентном участии граждан Армении. Все они собственники государства и будут заинтересованы в том, кто и как будет распоряжаться этим богатством. В выборах будет участвовать и та часть диаспоры, которая примет гражданство Арме-

нии. Прекратится миграция, будет расти репатриация. Мафиозным структурам нечего будет делать, невыгодно будет им нарушать законы, в республике будет складываться здоровая социально-политическая и психологическая ситуация. Будет полное единение. **Объединенный народ, сплоченный вокруг сильного и богатого государства, - такова перспектива.** Работоспособное население будет самоотверженно и высокопроизводительно трудиться.

Труд осмыслится. Все будет делаться для наследников и потомков, наших детей, для будущего поколения армян возрожденной Армении. Мир признает возрожденную и сильную Армению и будет с ней считаться.

Эта модель «Дерева жизни», социально-экономической структуры, по мнению автора, явится предтечей нового социально-экономического союза в мире.

Григорий ВАГАНЯН.

Шарль АЗНАВУР: «Я более универсален, чем большинство французских певцов»

(Из интервью шансонье журналу Culture)

— Согласно недавнему опросу, вы вместе с теннисистом Яником Ноа и легендарным футболистом Зинедином Зиданом вошли в тройку самых популярных людей Франции.

— Да, спортсмены меня немного обошли. Забавно, что мы трое не имеем французских корней. Отец Ноа — камерунец, родители Зидана — выходцы из Алжира, а мои соответственно из Армении. Это лишний раз доказывает, что французы, вопреки расхожему мнению, совсем не расисты.

— Сочиняете ли вы новые песни?

— Я человек, который постоянно что-то пишет: песни, рассказы, афоризмы, фиксирует на бумаге свои мысли.

— Вы сыграли примерно в 70 фильмах у самых известных режиссеров — от Рене Клера и Франсуа Трюффо до Клода Лелюша. Вы могли сделать карьеру в Голливуде, если бы не шансон...

— Не думаю. Я хороший актер, но как певец все-таки лучше. Мне, конечно, часто предлагают роли на английском языке, но я редко соглашаюсь, потому что настоящим актером можно быть, говоря лишь на родном языке. Да и с годами мне все меньше и меньше хочется сниматься. Фильмом больше, фильмом меньше — это уже ничего не изменит в моей карьере.

— У вас не хватает времени на театр? А ведь впервые вы вышли на театральную сцену в 9 лет.

— Да, я дебютировал в немецкой пьесе «Эмиль и детективы». Потом ребенком играл и в других спектаклях: «Много шума из ничего», «Марго». Но в 15 я ушел из театра. Предпочитаю выходить на сцену певцом, а не актером.

— Кто ваши любимые писатели?

Заседание правления Ассоциации «АРАДЕС»

28 октября 2005 г. в Москве состоялось очередное заседание правления Ассоциации российско-армянского делового сотрудничества. В его работе приняли участие посол РА в РФ А. Б. Смбатян и помощник президента Армении В. А. Саркисян, представители филиалов из РА – Т. Д. Карапетян и Р. А. Мхитарян, из Абхазии – Г. С. Казарян. О проделанной работе общественной организации за истекший период рассказал ее президент Николай Иванович Рыжков. Он отметил содержательную работу исполнительной дирекции, несмотря на ее малочисленность, в вопросе открытия представительств в субъектах РФ и зарубежных филиалов.

Сегодня функционирует 61 представительство на территории от Калининградской области до Приморского края и 11 филиалов в Армении, Германии, Чехии, Казахстане, Израиле, Беларуси, НКР, Абхазии, США, на Кипре и Украине.

Дирекция разработала и постоянно пополняет содержательную базу данных экономических возможностей и предложений в своих отделениях в регионах, которую оперативно распространяет для последующих взаимовыгодных бизнес-операций.

Уже сегодня наладились некоторые взаимоприемлемые предпринимательские решения между бизнесменами Кипра, Томской и Волгоградской областей и Алтайского края. Вместе с тем активность немало числа коллег из регионов оставляет желать лучшего. Большинство из них прислали многозатратные бизнес-планы в адрес Ассоциации, посчитав ее своеобразным банком-инвестором, тогда как изначально устами руководства «Арадес»: и Н. И. Рыжкова и Л. Х. Чахмахчяна - говорилось преимущественно о возможностях ресурса административного. Об этом вновь и говорил один из вице-президентов В. В. Бадалян. Он с самокритичной оценкой годовой деятельности организации остановился на основных

недостатках, тормозящих позитивное движение процесса в целом.

С предложениями, достойных внимания, выступали руководители представительств: из Вологды – А. А. Аветисян, из Калуги – В. В. Бекчян, из Кирова – Р. А. Мовсисян, из Абхазии – Г. С. Казарян. В частности, вологодский руководитель Ахиллес Аветисян сказал о реализуемом проекте, связанном с арендой территорий в Подмоскovie с последующим строительством жилого комплекса, считая возможным использование административного ресурса авторитетной организации «Арадес». Тему оценки присланных в адрес Ассоциации многочисленных бизнес-проектов из регионов затронул в своем выступлении заместитель руководителя высшего экспертного совета В. Э. Тарлавский. В его выступлении, как и в выступлении исполнительного директора С. В. Оганяна, прозвучали заслуживающие внимания полезные рекомендации по усовершенствованию процесса активизации деятельности в регионах и филиалах «Арадес».

О перспективных задачах взаимосвязи с Арменией для последующей активизации работы представителей «Арадес» как в РФ, так и в РА, выступил помощник президента РА господин В. А. Саркисян.

В выступлении посла РА в РФ А. Б. Смбатяна были отмечены позитивные наработки «Арадес» за обсуждаемый период. Вместе с общей оценкой работы, набирающей обороты общественной структуры, господин А. Б. Смбатян предложил ис-

пользование возможностей дипведомства в вопросе расширения взаимовыгодных экономических связей как на территории РФ, так и в республике Армения.

Представитель армянского филиала «Арадес» Т. Д. Карапетян рассказала, что 23 марта 2005 г. состоялся запуск парома порт «Кавказ – Потий». Но регулярные сообщения еще не налажены, что связано с проблемами собственника парома. Впервые, сказала она, основным товаром, вывозимым из Армении, являются подакцизные вино-водочные товары, на перевозку которых порт «Кавказ» не имеет разрешения, что создает значительные проблемы в реализации этой программы.

Во-вторых, до сих пор нет данных собственника парома о тарифных расценках на услуги перевозимых паромом товаров. Решения этих вопросов полностью зависят от российской стороны. Почти все участники согласились с мнением, что основной и общей задачей должно стать открытие железнодорожного сообщения между Арменией и Россией, и «Арадес» должен взять на себя ответственность в ее осуществлении. Лишь только реализация этого наисерьезнейшего вопроса может создать ей неоспоримый авторитет и оправдать цели ее создания.

2006 год станет Годом Армении в России, и все члены Ассоциации как в РА, так и в РФ, должны проявить максимум усилий и изобретательности для формирования благожелательного общественного мнения россиян в отношении Армении – самого верного и последовательного стратегического партнера России на Кавказе.

На правлении был заслушан организационный вопрос: одним из вице-президентов «Арадес» избран Михаил Багдасаров.

Эдуард БАГДАСАРЯН,
эксперт-консультант «Арадес».

120

— Прежде всего я внимательно слежу за книжными новинками. Мне случается перечитывать книги и таких писателей, как Селин, Сименон. Из любимых французских писателей я бы назвал Анри Труайя, произведения которого читал все.

— **Будут ли Азнавур слушать через 100 лет?**

— Не надо быть претенциозным. Все проходит. Может быть, будут слушать мои сочинения, но не меня самого.

— **Любовь к вам, что называется, не ржавеет более полувека. Означает ли это, что вы лучше всех?**

— Может быть, не лучше всех. Возможно, я более универсален, чем большинство французских певцов.

— **В отличие от своих коллег, вы по-прежнему не хотите умереть на сцене? Разве это не красивая смерть?**

— Так говорят только для публики. Честно говоря, кому же охота умирать на сцене...

Подготовила Жасмен ИСРАЕЛЯН.

АРМЯНО-АМЕРИКАНСКАЯ МОЛОДЕЖЬ ВОДУШЕВЛЕНА

«Я никогда не чувствовал себя так, словно дома, как в Армении. Это чувство, что ты принадлежишь этой земле, было просто потрясающим. Шагнешь по улицам и чувствуешь, что находишься в родных местах». Эти трогательные слова принадлежат 25-летнему армянину из Лос-Анджелеса, юристу Алину Ханджяну, который прошлым летом вместе с 29 другими молодыми специалистами посетил Армению и Карабах под покровительством Армянского фонда помощи (АФП). Уже 9 лет директор программ АФП Арто Ворберян организывает приезд групп молодежи на их родину, встречу с коллегами. Представители молодежи принимают участие в культурных мероприятиях, посещают исторические места и с новым воодушевлением возвращаются в места своего проживания.

«Трудно было возвращаться. Хотелось все оставить и остаться там», - признается 26-летний геолог из Техаса Гарун Чаруктян, предки которого переехали в Соединенные Штаты из Северной Анатолии.

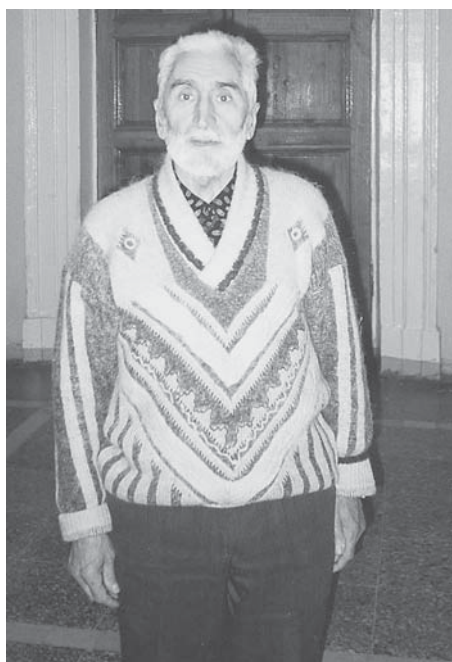
«Посещение Ераблур взволновало нас всех. Мы поняли, какую цену заплатили наши соотечественники за то, чтоб сохранить мир, веру и культуру своей страны», - отметила фармацевт Марал Начарян.

Все участники, без исключения, считают посещение своей Родины исключительной возможностью поближе познакомиться с ее повседневной жизнью, а также заново вскрыть свою сущность.

Следующее, десятое посещение при содействии АФП будет организовано в июне 2006 года.

По публикации Акопа ЦУЛИКЯНА.

СТИХОТВОРЕНИЯ НАШИХ ЧИТАТЕЛЕЙ

Памятник городу-герою Туле

Май девятый, ярче все заря.
Три столпа под небо восходящих,
Три клинка из венного огня,
Три салюта без вести пропавшим.

Площадь красят два мужских лица,
Два солдата местного Рогожья¹,
Два щита, два стража от крыльца,
Славного народного подножья²,

Тумба, пушка, бременем седой,
Бывший ратник, рыцарски припавший,
Жестом древним, значимым собой,
Шлет поклоны от живых и павших.

Шквальных залпов росчерк грозовой,
Памятен он годом сорок первым.
Млечь, верстаясь огненной дугой,
Стягивала трепетные нервы.

Схватка насмерть. Враг и Тульский полк.
Там фашист, а здесь накал рабочий.
Недруг часом вздрогнув, позже смолк,
Бросив поле брани кровотока...

Май девятый, поздняя заря,
Три столпа за небо уходящих
Три клинка из вечного огня,
Три салюта без вести пропавшим!

19.04.2003 г.

¹ Район города Тулы, место памятника
– Рагожинский р-н.

² Фундамент строя государства.

Предтеча

Осени тленно дыхание,
Слякоть и сырость ковром.
Где же ты, сцена свиданья
Меж ноябрем – декабрем.
Бремя унынья исходно

Минасян Аркадий Карапетович (Аркадий Мираж) - офицер запаса, инженер-экономист. Последние 25 лет увлечен системой йога, целительством, приверженец оккультных наук, экстрасенс, с 1989 по 1991 год являлся членом президиума ассоциации прикладной парапсихологии, сотрудником с закрытыми медицинскими лабораториями г.г. Москвы и Ленинграда.

Писать стихи и прозу начал с раннего детства. Неоднократно печатался в органах местной печати.

Видно ей время залечь.
Рядом, зная, трап переходный,
Мостик двух месяцев встреч.

Ниже все хмурость, и круче
Вихрей бегущая рать.
Знак то, распластанным тучам
Вскоре земле надлежать.

Значит, на взводе осада.
Неба разверзнется зал,
Шлепнет курок снегопада,
Цельный на пушечный залп.

Следом пушистые хлопья,
Ветром игривым паря,
Сложат себя, оторопьем
Жухлой листве ноября.

Снова желанно заснежье,
Воздух вновь фэбом лучист,
Любо распахнутым вежам
Чествовать солнечный день.

Так и ступают сезоны,
Маршем на месяца три,
Далее смена короны.
Новым раскладом внутри.

Кто же виновник разводов?
Может, сама и зима?
Ясность лишь вызрела подом,
Мысли которой внимал.

Эврика! Сцена предтечи,
Круглый незыблемый стол,
Возле, Всевышнее Вече,
Больше, пожалуй, никто!

12.02.2005 г.

Мухомор

Чу, под елочкой резной,
Где игристы росы,
Холмик, словно гном живой,
Выполз низкорослый.
Плавно стряхивая грунт,
Горбиком при этом,
Снял уверенно игрун
Плед на нем надетый.
Травушке росу-слезу
Выкатал листочком.
Зорьке справил бирюзу
Радужною строчкой.

Небу выставил ответ –
Круглый мир окошек,
Чтобы видеть белый свет
Зернами горошин.
Ножке стройность чуть придать,
Юбочке оборку.
И природа вся под стать
Клешевой обновке.
Время солнцу сети плесть
Золотом Востока,
А сороке что ни есть
Тренькать ненароком,
Адресно, во все края,
Стрекотом знакомым,
Извещая, что гриб - яд
Против насекомых.
А поскольку мор для мух,
Вреден он и детям.
Вот такие байки вслух
Птицей оной спеты.
Встретив гриб осенним днем,
Дай размах желанью,
Низко кланяться челом
Хрупкому созданию.
А коль радугой взойдет
Шляпка перед взором,
Знай, то красками поет
Сердце мухомора!

17.08.2002 г.

Песнь о Севане

Глаз на зорьке золотой
Сполохи – зарницами,
Трепет озера за мной
Томными ресницами.

Севан-джан, мой наставник вековой,
Сродни мне твой озоновый покой
И ранний цикл подножием горы
Веселого сиртаки – «кочари».

Вид марины и другой,
Если мглою скрыта синь,
Ветром согбенный прибор
Волен дробно голосить.

Севан-джан, волн рассерженных оскал,
Сродни мне вод твоих щербатый вал.
Где тонный мир низверженной парчи,
Четою муз вполне красноречив.

Ласков водный коридор,
Неге ночи внемлет гель,

Месяц стежкой на простор,
Челн – резная колыбель.

Севан-джан, нить моя на «ностальжи»,
Молю я, строчкой нотной сложись,
Напевно, грусть мою склонив зурне,
А сладость грез – царевне-тишине.

12.05.1993 г.

Мой город (Ереван)

От набегов северных ветров,
Горной буркой ты укрыт веками,
Город сердца, солнечных цветов,
Прошлых весен озорные гаммы.
Ностальгия – мой истомный стон
Далью быть без сердца Айастана,
То же, что среди щербатых волн,
Не отметить царского «Ишхана».
Все одной землею рождены,
Искрой Божьей осяено племя,
Но лишь здесь, у стен Эребуни,
Средестеньем пробуждаю память:
Демон страсти, черная война,
Томный плач народного дудука
Для чего нам Вышним цель дана,
Неужели скашивать друг друга?
Отболеют страстью «племена»,
Меч домоклов сложится оралом,
И лозою светлого вина
«Дамский палец» вновь обнимет скалы.
Мудрость склонна ветхой седине,
И закат мой бременем измолот.
Только сердце трепетно вдвойне,
Что мой город прежним нравом молод!

12.07.1985 г.

Ностальгия

Стали дни короче,
Вызрела рябина,
Меж осенних строчек
Хрупкий листопад.
Пестрые сорочки
Плавным серпантином,
Над рифленой почвой
Трепетно парят.
Небо, разрастаясь
Высю журавлиной,
Из родных пенатов,
От неба выюг,
Уводило стаю,
Вытянувшим клином,

Пеленгом пернатых,
На заветный юг.
Эх бы мне «изгою»
Небом отразила,
Облачком причалив,
Родину узреть!
И воздав с лихвою
Дань родной землице,
Теплыми лучами
Душу отогреть!
Движим некоей властью
Выверенный угол,
Внемля птичьим станом
Сполохам зари.
Искренне причастье
Преданного друга,
Сына Айастана,
Древней Наири...

07.09.1987 г.

Колыбельная

Посвящается моему внуку

Вечер розовым цветком
Распускается.
Глазки сонные теплом
Закрываются.

Неба млечного,
Звезды, камешки.
Песня встречная,
Баю-баюшки.

Рядом на завалинке
Игры шальные,
Взрослым тоже баиньки
Не мешали бы.

Сходит алая заря
Колесницею.
Грезы сладкие парят
За ресницами.

За прозрачным стеклышком
Сладок сон полей,
Спи, родное зернышко,
Свет моих очей.

Шепчет дрема кровлей крыш,
Вечер на краю.
Сладких снов тебе, малыш,
Баюшки-баю.

01.02.1989 г.

Зарисовка

Утра вешняя грань,
За окном еще гжель.
Серебристая длань
Распушила постель.
Ее нежный рельеф
Живописным лицом,
Сомной сказочных трэф
Приукрасил крыльцо.
На ресницах берез
Паутинок узор,
Это, видно, мороз
Обновляет убор.
Сводом мчит фаэтон,
(Часом съеден лимит).
Мечут искры крестом
Все шестнадцать копыт.
Выдан срочный заказ.
(Звезды строго велют).
Пункт возврата, закат
На крылах февраля.
А внизу, где земля
Белой стланью была,
Молодая заря
Распрямяляла крыла.
Санний след, что блуждал,
Извиваясь слегка,
Далью там исчезал
За спиной ездока.
Снежный плед на дворе
Не увяз бородой,
Как зима на стекле
Обросла бирюзой.
Вешний день вновь грядет,
Он уже на седле.
Сердце солнцем поет,
И светло на душе!

25.01.2000 г.

Встреча времен года

Межа времен сродни дыханью,
Зимы, готовой кануть прочь,
Бессильной дале возмочь
Безмерный жар лучистой ткани.

Весны, прорвавшей хрупкий панцирь
Еще недавно сонных вод,
Несущих бурный ледоход
Рабочим пульсом навигаций.

17.09.1991 г.

Без вождей советских лет и Новый год не
Новый вовсе. Вьелись они в кору, в корку и
подкорку, даже в стволовые клетки. Не все
этим страдают, но все же... Вспомним еще
раз. Вспомним и забудем. Надеемся, навсегда.
С концами. Впрочем, куда нам, бывшим сов-
кам, без них. Ленин, как говорится, в тебе и во
мне. И не только он. Но и другие Ильичи и
Сергеичи... Итак, поднимем бокалы и выпьем
за Новый год. За то, что есть, за то, что будет,
за то, что было.

А было... Боже ты мой, чего только не было!
Была жизнь, похожая на песню. Сегодня ты
у себя дома, а завтра уже на Колыме. И не
было на земле страны, где бы дышалось так
вольно. Человек по ней, необъятной, проходил
как хозяин. Стариком был везде почет, а моло-
дым — дорога. И за столом, понятно, никто не

был лишним. Потому что «лишних» аккуратно,
навсегда, часто в белых тапочках, отправляли
туда, куда только и можно было ходить в такой
обуви...

***

Настали новые времена. Старые, тоталитар-
ные, ушли, а на смену им пришли новые, демокра-
тические. У власти оказались не старички с пе-
сочком, а молодые демократы с орлиным блес-
ком в глазах и развитым хватательным инс-
тинктом.

Левоны, бабики, ваники время от времени кра-
суются на голубом экране. С бокалом шампанс-
кого в руке, с улыбкой на лице. Торжествуют...

В первые демократические годы с прилавков
исчезла мука, потому что ее, оказывается, стали
добавлять в хлеб. Чтобы поднять качество кол-
басы, в нее, оказывается, стали добавлять мя-

со. Сразу стало понятно, что страной руко-
водят люди, не способные и способные на все.

А в магазинах несколько лет чего только
не было! Не было ни того, ни другого, ни
третьего... Попросту ничего...

— А почему анекдотов нет? — поинтере-
совался Оник.

— А потому и нет, что их не бывает там,
где ничего нет, — ответил Сако.

Да, времена новые. За слово сегодня не
сажает.

***

И все же... Здравствуй, Новый год. Вы-
пьем за то, что было, за то, что есть, и за
то, что будет. Завтра, в другом году, тоже
в Новом, можно будет сказать: «Как хоро-
шо, что всем нам хорошо».

Сергей АРУСТАМЯН.

ГУГАРК, ЖЕМЧУЖИНА МОЯ

Юрий ИГИТЯН

***

Что Тихим океаном одарю,
Что горы натаскаю отовсюду
И небо звездное с луною отворю –
Не обещал, что солнца диск добуду.

Скульптуры Зевса я не раздобыл,
Не подарил Хеопса пирамиду,
Садов висячих дома не разбил,
Не обогнал по храмам Артемиду.

Не океанской ширью наделил,
Спокойной синевой родного взгляда,
В который беспредельность духа влил,
Упорство крови вольного заряда.

Я образ гор вынашивал в груди,
Сбирая щедро звездный свет горстями,
Я губы жаром солнца бередил
И доброту наращивал страстями...

Я не Александрийским маяком
Светил, дорогу сердцу открывая,
Твореньями моими ты влеком:
Ведь я не обещал земного рая.

Слоновой кости Зевса не дарил,
Но ты усвоил, как творится образ,
Об алтаре богини говорил,
Чтоб твой родной очаг обрел свой облик.

Не счесть на белом свете всех чудес.
Я дал тебе натруженные руки.
Мир книг моих молитвенных – отвес,
Чтоб ставить дом души могли и внуки.

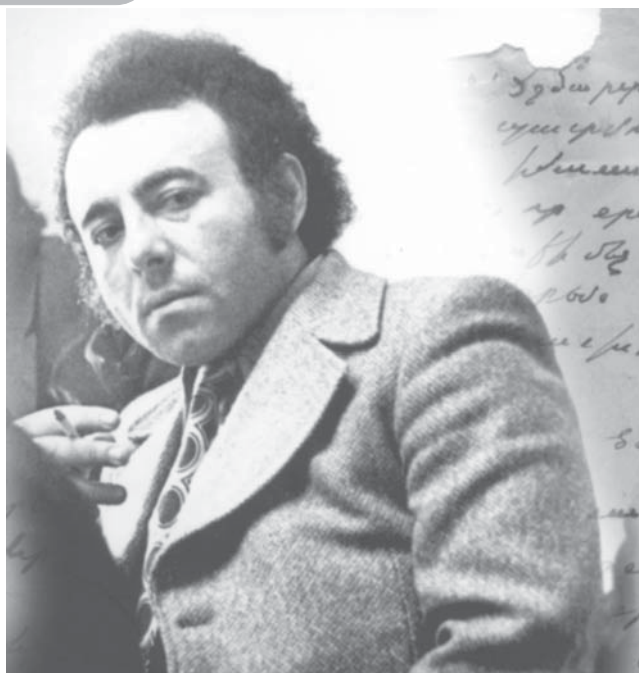
Армению, мой ненаглядный край,
Тебе я поручаю, сын - опора.
Перед Хеопсом, как ни замирай,
Твой Звартноц, он каменного хора.

***

Прости меня великодушно, мать,
Что по сей день твой сын-художник
Не удосужился портрет твой написать.
Я знаю, ты уверена: он – гений.
Без сомнений.

Но среди оттенков белого,
Под стать страданиям твоих седин,
Святого материнства истин
Я не нашел – доверить кисти.
Мир осязаний слишком груб,
Чтоб нежность передать,
Струящуюся меж губ.
Дано ли уплотнить мне океаны,
Чтоб взвесить слез твоих немеющие раны?!
И поднебесной хватит ли лазури
Унять в душе бушующие бури?!
Да и потом, где взять мне столько света –
Вложить да в пальцы рук,
что к Господу воздеть?!

В одном права ты, я теперь над силой,
Что чуть было тебя не подкосила.
Но как молчание твое писать и чем?
Как передать мне грусть твоих очей?

***

Исходит болью кровь
И точит, точит...
Когда и как пристать ко мне успела?!
Мой Бог, откуда в ней, в крови, такие вопли?
Мой Бог, откуда в снах такие вопли,
готовые мне череп разнести?!

- Неужто гены?
- Гены, говоришь...
- По току крови?
- Памяти скорее...
Не с пращуров ли предок нас соскреб?
- Тебе в наследство нас оставил дед...

А боль в крови оставила свой след.

***

Когда б ко мне под утро без обмана
Впорхнула б ты в рубашке белоснежной,
Вплыла б в меня из пелены тумана,
Власы рассыпав цвета тьмы крошечной,

Когда б пришла, как сон, как наважденье,
Порывом страсти движима и стоном,
Я принял бы любовь как привожденье
Всем сердцем и к раздольному простору.

Босое тонкостанное виденье
От света и от мрака обезумев,
Ты как из сказки, словно привиденье,
Возникла б, чтобы я от счастья умер.

Пришла б на зов возвышенной печали,
На легких крыльях медленно порхая,
И эта лебединость за плечами
Была бы мне почти преддверьем рая.

И лег бы свет на теплый мрамор тела,
И, плавая на тебе, немея замер.
На алтаре груди твоей пропела б
Заря, зайдясь мужских забот слезами.

День пролетел бы с легким придыханьем,
Не дав ни жажды нам, ни голода изведать,

И солнце б закатилось с опозданием,
Вкусив томленьем вскормленного бреда.

Ты даже в полночь ясную могла бы
Ко мне ворваться яркою кометой,
И с Млечного пути ко мне сошла бы
Уже вочеловеченной приметой...

Когда-нибудь однажды на рассвете.

***

Не ты ли обещала, что готова
Оставить дом родной меня лишь ради?
Не из твоих ли уст был выхлест чувств –
Что ты была бы рада
Идти со мной до края света,
Когда понадобится это?

Не ты ль клялась,
Что будешь рядом
В песках,
Средь голых скал
И в сумраке пещер, где кости ноют,
Лишь бы со мною...
Но не обмолвилась и словом,
Что от любви
Со мною голодать готова.

***

Лампад моих печалей синий свет
Круговоротом роз ветров раскачан.
До забытья – от ожиданий след,
Он пробуждений вздохом обозначен.
Явись ты, в волосах играл бы свет,
Лучились грезы, тронутые синью,
В снежинки-бабочки порхающе одет
Эфир струил бы, претворяясь в скиню.
Явись ты, я б возжег тебе в усладу
Иссиней грусти томную лампаду.

Перевел с армянского Ашот САГРЯТЯН.

Крикор МАЗЛУМЯН

Амшенская зурна

Памяти зурначи Вартана Зебеляна

Звучи, амшенская зурна,
Пусть целый мир тебя услышит!
Пока не замолчит она,
Амшен еще живет и дышит.

Звучи, амшенская зурна,
Твой звук, как свадебная осень.
Он запах спелого зерна
Вновь из Амшена мне доносит.

Звучи, амшенская зурна,
Через моря, через эпохи...
Ты подари душе сполна
Все буйство древнего Чороха.

Звучи, амшенская зурна,
Подобно птиц родных полету...
Желаньем петь душа полна
Вослед великому Ашоту.

Звучи, амшенская зурна!
Ты – дух воинственный Амшена!
Пусть мир проснется ото сна
От этих звуков вдохновенных!

Звучи, амшенская зурна,
Да так, чтоб стихла боль дудука.
Амшен – любви моей страна,
Ты сердца радости и муки.

Звучи, амшенская зурна,
Бессмертной музыкой Вартана
Душа моя напоена,
Как родниками Айастана.

Звучи, амшенская зурна,
Подруга верная даула,
Чтоб пробужденная весна
Вовеки в сердце не уснула.

Буди, амшенская зурна,
Каджар от края и до края.
И пусть, воскреснув ото сна,
Восстанут тени Аварайра!

Звучи, амшенская зурна.

Родники Амшена

Мне часто снятся родники
Полузабытого Амшена...
Как после вековой тоски,
Я пью из них, став на колено.

На склонах гор или внизу,
Где водопад шумит, играя,
Как бы прабабушки слезу
С лица ладонью убираю.

Как отыскать? Как сохранить?...
Все унесли и смыли воды...
Вот здесь оборванная нить
Моя и моего народа.

Молясь, отцы и старики
Вас покидали здесь когда-то...
Простят ли внука родники,
Что я не знаю их прохлады.

Кто прадед? Воин, пахарь, раб ли?
И у какой он жил реки?
В моей крови есть ваша капля,
Земли амшенской родники.

О! Отвори, прошу я Бога,
Как сказано: «И аз воздам»
Открой мне светлую дорогу
К моим амшенским родникам.

***

Как я люблю вас, родники Амшена,
Ни ваших струй не видя, ни камней...

Так любят образ Бога совершенный,
Живущий лишь в сознании людей.

Как я люблю вас, родники Амшена,
Звучащие, как первый поцелуй.
И силуэт газели совершенной,
Тянущийся к прохладе ваших струй.

Как я люблю вас, родники Амшена,
О чистый звук! О слезы ледников!
Средь вечных скал бушует ваша пена –
Не из нее ль выходит к нам Любовь?

Как я люблю вас, родники Амшена,
Без вас я вечной жаждою томим...
Любовь в душе, она в бессмертных генах,
Мне переданных прадедом моим.

Как я люблю вас, родники Амшена,
Любая капля чистого добра
От вашего, я знаю, серебра,
О родники, звенящие в ущельях.

Сквозь тьму веков и глубину Вселенной
Возьми, о Господи, и сон мой, и покой,
Но дай дойти до родников Амшена,
Хотя бы так, хотя б одной строкой.

Я снова обращаюсь к родникам –
Глазам земли амшенской и прохладе.
И сердце я, и душу всю отдам
За луч один, играющий на глади.

Я снова обращаюсь к родникам...
Чистейшие источники Амшена,
Бегущие в ущельях по камням,
Когда-нибудь вы вырвитесь из плена.

Совет Чорох. Я снова сердцем там,
Листва осин и кленов поредела...
Я вновь клянусь амшенским родникам
В моей любви, не знающей предела.

Прости мой край, прости, родной Амшен,
Леса и горы, как вы далеки!
Но я не знал, что у меня в душе
Поют твои живые родники.

Сквозь тьму веков мне снится по ночам
Тот волчий взгляд. Тот, с алчущим оскалом.
И коромысла скрипы на плечах,
И мудрые возвышенные скалы...

Благословенны трижды родники
Твоей земли, Амшен мой поднебесный!
Какой любви, печали и тоски
Исполнены глаза твои и песни!

Я снова обращаюсь к родникам...
Из вашего не вырваться мне плена.
Пусть приковал, Господь, меня к горам –
Лишь дай глоток из родников Амшена!

Прадеду

Снова тени встают Окуз-кёйя,
Деревянная церковь во мгле,
Отыщу ли там имя твое я
На поруганной древней земле?

Кто же, прадед ты мой – кочебе?
Или звали тебя мараба?
Как жилось, как пахалось тебе?
Где скрипела твоя араба?

Из какого ты вырвался плена?
И оставив разрушенный дом,
Почему из ущелий Амшена
Унесло тебя под Самсон?

По каким обжигаящим тропам
Плетью гнал тебя янычар?
Лошадь черная давит галопом,
Ты с хурджином на тощих плечах.

Ах, ты прадед мой, прадед убогий,
И крестясь, и судьбы не боясь,
По каким разоренным дорогам
Ты меня, нерожденного, спас?

Сквозь стенания, слезы, обиды
Повторял ты: сберечь бы, сберечь...
Над тобою летал он – Давида
Божьей кары сияющий меч!

Нет! В молчащих камнях Окуз-кёйя,
Если только до них я дойду,
Отыщу на могиле плиту,
Пыль веков всю слезами я смою,
Имя прадеда там я прочту!

Фидаины

Уходят в горы фидаины,
Там собирается отряд.
Они придут еще в долины
За жен и братьев отомстят.

Уходят в горы фидаины
(Орлы себе там гнезда вьют).
О них легенды и поныне
Из уст в уста передают.

Уходят в горы фидаины.
А почему их так зовут?
Святое имя армянина
Они унижить не дадут.

Уходят в горы фидаины,
И щит в руках у них, и меч.
И Божий свет Эчмиадзина,
И кров армянский им беречь.

Уходят в горы фидаины,
Верны и сыну, и отцу.
Им слово гордое «мужчины»
Как раз к небритому лицу...

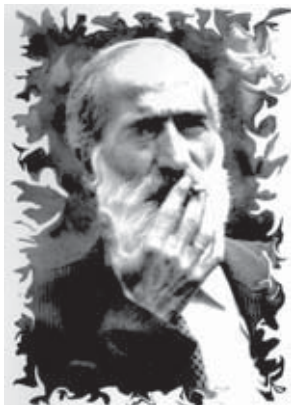
Уходят в горы фидаины...
Глаза закрою и порой
Я вижу: ждет, горит лучина
В амшенском доме под горой.

Наша справка: Амшен - регион исторической Армении, ныне расположенный на территории Турции. Армянское население Черноморского побережья Кубани и Абхазии в основном составляют выходцы из этого региона, переселившиеся из-за гонений турецких властей на территорию Российской империи в середине XIX века.

Первые упоминания об Амшене содержатся в «Истории халифов» Вардапета Гевонда (80-е гг. VIII века н.э.). В истории Гевонда рассказывается о 12 тысячах армянских переселенцах, которые во главе с нахарарами Шапухом и Амамом из княжеского дома Амапуни мигрируют на побережье Черного моря.

Восточнее Трабзона, с разрешения византийского императора, они основывают полунезависимое княжество. Во второй половине VIII в. князь Амам Амапуни основал на месте разрушенного войной г. Дампура (Тамбура) новый город, который получил название Амамшен в честь князя Амама, откуда и пошло название области Амшен (ныне Хемшин).

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊՈՒՉԻԱ

Ընթերցողի սեղանին է **ՀՐԱՉՅԱ ԱՍՐՈՒՍԱՆԻ** «Սիրո հուշապակ» ժողովածուն («Բավիղ» հրատարակչություն): Գրքի տպագրության հովանավորն է «Վահագն Դավթյան» հիմնադրամը: Անշուշտ, այս վերնագրի ներքո ամփոփված պատկերագրերը սիրային թեմայով պիտի լինեին, բայց Սարուխանի պարագայում բնության թեման (ներառյալ հիմնականում Լոռվա բնաշխարհի գերակայությամբ) միայնակ է սիրո քնարերգությանը: Ժողովածուի լեզուն ու ոճը նույնքան ինքնատիպ են, որքան նրա մատուցողությունն ու մտասևեռումները: Լեզուն անկաշկանդ է, որքան միտքը, և խոսքը նույնքան անմիջական է, որքան լեզուն: «Սիրո հուշապակ» ժողովածուի բանաստեղծությունները Հ. Սարուխանի հիշողություններից են հյուսված. ամեն անուն իր տեղը ունի, ամեն անվան մեջ մի պատառիկ կամ մի աշխարհ սեր է ապրում: Եվ ապրելու է: Ընթերցանք այդ սիրո շնչառությունը:

Հրաչյա ԱՍՐՈՒՍԱՆԻ

ԱՍԵՆԱՆԱԽԵՐԳ

Անարև արդեն, անվառարան,
Երբ իրարով ենք լույ ջերմանում,
Խղճմտանքներս խեղճ բառարան,
Էլ ո՞նք ես իզուր խոստովանում,
Որ խարդավանքով սեր չենք պեղել,
Զենք խեղել բախտ ու ճակատագիր.
Նեղել ենք իրար՝ արցունք հեղել,
Ողբերգակ եղել ու ողբակիր, -
Որ սիրակրոսյա մեզ չե՞նք դեղել՝
Ողջամտության որդուն ցամաք
Ի խորոց սրտի սեր ենք գեղել -
Չեղեղել էլի հոգով համակ...
Չեղեղել, բայց, ա՛խ, մեզ չենք շեղել
Առասպելաշունչ վարք ու ոճով,
Չի Օրփեոս չենք կյանքում եղել
Սիրասենե ու սիրատոջոր, -
Եվ ոչինչ, ավա՛ղ, չենք անթեղել՝
Չրեղեն ոչինչ չունենք թողած,
Որ կարողանար գեթ կանթեղել
Չաղեխի պատանդ մեզ Սիրողաց...
Էլ ի՞նչ ես իզուր խոստովանում,
Խղճմտանքներս խեղճ բառարան,
Երբ իրարով ենք լույ ջերմանում -
Անարև արդեն, անվառարան:

ԸՆՊՈՒՍՈՒ ԼՆԵՎ ԱՅՍ ԵՐԳԸ ՎԵՐՋԻՆ

Թղթախաղի մեջ բախտս բանում է:
Թղթախաղի մեջ բախտս չի բանում:
Չիմա քեզ համար միայն անուն եմ:
Դու էլ ես հիմա մի միայն անուն:
Կիսատ ու պառտ մեր իրեշտակին
Թվում էր, թե մեր չարն է խափանում...
Ե՞ս եմ, թե՞ դու ես այսպես շեշտակի
Չուշերի դուռը բաց ու խուփ անում...
Քո արտասուքն էր. պա՛ղ պսպղալով
Գալիս՝ քիչ ու միջ գորով էր տանում...
Չիմա դու ո՞նք ես լալ ու խնդալով
Չալումաշ եղած սերդ խոստանում:
Դեմ մղկտուն են գուռնա ու սրինգ.
Նույն մեղեդին է հուշադարանում...
Եղանակների մեռյալ ուսերին
Այս ի՛նչ երկար է հուշը քարանում:
«Ես եմ, - մի ծայր է մտաբերում մեզ, -
Ես էլ եմ արդեն անսեր թառածում...
Սենք շատերին ենք սիրել հենց այնպես.
Չի չենք բոլորին անուն առ անուն:
Ես եմ մեղքերս մեկ առ մեկ թվել,
Ներման խոսքեր եմ լույս աշխարհի համուն...
Տեսնես Շռայլը մեզ տե՞ղ է տվել
Չավիտենակյան լուսաշարանում...
Փշաքաղվել է գիշերը ծնունդ:
Չյո՞նք է, թե՞ պատրանք չեմ գանազանում...
Չին օրերի հետ ուզում են ծմրան,
Իմ հեռո՛ւ-հեռու Չեզանազ Անուն...
Թղթախաղի մեջ բախտս բանում է:
Թղթախաղի մեջ բախտս չի բանում:
Տապանաքարս գրված Անունը
Անունը կտա Չանգաչինանում:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՈՐ ՀՐԱԺԵՏՏ ԵՐԵՎԱՆԻՆ

Իմ առաջին երգից ես մի բառ եմ հիշում,
Որ գնչուհուն տվի գրոշների տեղակ,
Սակայն հրաժեշտն այս ի՛նչ է կամխանում,
Շնագո՞ղ է քշում,
Թե՞ արեղա:
Գուրգուրանքս կտամ կատուներին
Եվ շներին կտամ խոսքերս քերմ,
Իսկ մարմնող լույսը քո տների
Երակներին կարմիր գիշերներում
Լուսնահարի նման հար կշրջե:
Փողոցներդ արդեն առավոտ են ծանում:
Թող օրինվի հավետ քո երեկոն,
Որ ձգվում էր ինչպես ամերիկյան ծամոն...
Օրինյալ լինի նաև գիշերը քո:
Մի աղջիկ կար -
Կառչած քո առօրյա հոգսին:
Մի մահճակալ -
Չյուրանոցի երրորդ հարկում...
Չետո պատմությունն այդ ողորկ ու սիմ
Շարունակվեց ինչ-որ ցեղեցիարկում...
Կամուրջներից կախվող քո կետարվա շղթ,
Երևան,
Ուղեղս հար կխամով:
Շամիրամից չա՛տ ամվելի
խենթ ու վավաշտոտ են
Փափկամարմին տիկնայք հայաստանցի:
Սուտ է, թե գերել են մեր արքային:
Օ աչքեր ի իմ, ձեր արցունքը թող չերևա:
Թող Լաուրան ների Պետրարկային...
Մնաս բարով, մա՛ր իր իմ երևան:

ԱՅՍ ԳԻՇԵՐ

Անետին Տերևների տակ թող սերը քնի:
Մոմերը հալվեն կաթիլ առ կաթիլ:
Մի քիչ հաց լինել ու մի քիչ գինի...
Ատի՛ր, խնդրում եմ, շուրթերս ատիր:
Լուսինն այս գիշեր ազոնավ կդառնա:
Աստղերը մոշի փայլվում հատին:
Խղճմտանքներիդ հաշիվը խառնած -
Ատի՛ր, խնդրում եմ, աչքերս ատիր:
Թող այս գիշեր էլ սրբերն ինձ խաբեն:
Սատանան հառնի երկնքի պատին:
Աղոթագրքի մրո՛ւրը լավին...
Ատի՛ր, խնդրում եմ, մեղքերս ատիր:
Թող գուգավորվեն ժպիտով ցինիլ
Ստույգ դժոխքն ու դրախտը պատիր:
Մի քիչ հաց լինել ու մի քիչ գինի...
Ատի՛ր, խնդրում եմ, աղոթքս ատիր:

ԱՎԵՐԱԿ ԱՋԵՐ

Անախիտին Անկենսատրոփ
կյանքիս անձավից
Սրտիկս կուլար, հոգիս կարաչեր,
Որ ակամջ դնեք ամոթացավիս,
Արտասուքի զոհ ավերակ աչեր: -
Անհովան հոգու,

Անաստաք սրտի,
Անպաշտպան պախի,
Անօգ օրվա հետ -
Ես էլ եմ սնվել սնափառ ստի
Աստանապարտուկ ստինքներով սերտ,
Բայց արցունքի պես վերստին ձերն եմ,
Եվ խղճիս խորքում խթեր չեմ աճել...
Ես ձեր ցամաքած խորքերի՝ մեռնեմ,
Արտասուքի զոհ ավերակ աչեր:

ՉՈՐՍ ԵՐԳ ՍԵՎԱԶԳԵՍՏ ՏԻԿՆՈՋԸ

***
Չեր անունը սև է իմ շուրթերին:
Չեր շուրթերը տերևներ են դեղնած:
Տերևներից, ինչպես հոսքը կաթիլների,
Չեր դողացող ձայնը ընկնում է ցած:
Ընկնում, բարձրանում է պարիսպների վրա.
Պարիսպներից այն կողմ
գերեզմանոցն է հին...
Շիրմաքարերն այնտեղ ակամջները սրած
Սպասում են ձեր պաղ ու երգեցիկ ձայնին:

***
Չեր մատները անուշ խուսկն են բուրում:
Չեր աչքերում հոգեվարք կա սառած:
Եվ ձեր կուրծքը հիմա չեն համբուրում
Շրթունքները պառավ:
Թող հոտոտեն խուսկը ձեր մատների,
Չեր աչքերում սառած հոգեվարք խմեմ,
Եվ ձեր կուրծքը, տիկի՛ն, թող որ խմե
Շրթունքներիս հյուրը անհատնելի:

***
Չեր խոսքերը պաղ են
Չեր խոհերի նման
Եվ խոսքի են նման Չեր հայացքին:
Չեր լուսավոր դեմքը անբողջովին հնա՛յք,
Չեր մարմնաբույր ծոցը
սրբարան է, տիկի՛ն:
Աստվածամոր դեմքի դավալոթյանը նման,
Չեր տխրությունն այնպես լավ է սազում
Չեր հայացքին քնքուշ ու ոսկեման:

***
Չեր քայլերը՝ Սա հուն, անմարմին:
Չեր մարմինը՝ Երգ երգոց...
Թող երգերն իմ գորշ-կարմիր
Օրորեն հոգին Չեր վերքոտ:

ԵՐԱՌՈՒ ԵՐԳ՝ ՆՈՒՅՆ ՀԱՍՑԵՆՎԿ

***
Դուռը ծածկեցինք նորալուսնի դեմ:
Չյուրուտ բլուր է պատուհանից դուրս...
Լսիր, փոքրիկս, ես լավ չգիտեմ
- Ի՞նչ ենք անելու մինչև այգալույս:
Գիտեմ, առաջին կողակիցն եմ քո,
Դու էլ նորընծա սեր ես անցողիկ...
Չյուրուտ բլուրը լուսնյակի ներքո

Բարեմաղթում է բարի անկողին:
Սիմ անունների իմ հավաքածուն
Քեզ էլ կիշի՛, եթե ստիպես:
Այդպես հիշում են պատմությունն Աստոն,
Չիշում են, սակայն... արթնալի պես:
Ավա՛ղ, փոքրիկս, ցավով մի ներքին
Ինձ պես ցինիլին միշտ պիտի ներես,
Մինչդեռ քեզ սիրող խոհեմ տղերքին
Պիտի ծանակես երես առ երես...
Չյուրուտ բլուրը լուսնյակի ներքո
Քեզ չճանաչեց հրաժեշտ տալիս...
Ու ինձ թվում է՝ ամեն երեկո
Այս երգի առաջ մեղա եմ գալիս:

***
Մթին պարտեզում մի թաշկինակ է
ծածանվում ծառին.
Ո՞վ գիտի՝ քամին որտեղ է տեսել
առաջին անգամ...
Անդրադարձել է երազդ հիմա
ճերմակ պատառին,
Ու կոպերիդ տակ արցունքովում է
վարդը չինական: -
Վարդը, որ պիտի նվեր բերելի
քեզ մի երեկո,
Երբ ավարտելի մենախոսությունն
արքայադստեր: -
Այն ո՞վ է լալիս հեռավոր երկրիս
երկնքի ներքո,
Չեռավոր երկրիս ավերակ գահին
այն ո՞վ է նստել...
Անդրադարձել է երազդ հիմա
ճերմակ պատառին...
Ե՞րբ եմ լսելու մենախոսությունն
արքայադստեր:
Դեմ ծածանվում է թաշկինակն ահա
պարտեզի ծառին,
Ու ինձ թվում է՝ կկարողանամ
արցունքս գսպել:

ՀԱՎԵՏ ՍԻՐԱՎՈՐ

Ինձ չհանդիպած,
Չտեսած անգամ
Դու, Սիրո իմ որբ
Ու իմ որբի Սեր,
Ոչ մի սիրատուն
Չտես ածական
Չի՛ հանդգնելու
Շուսչո՛ր որպիսել, -
Չեն հանդգնելու
Ոչ մի գույն ու բույր,
Ոչ մի ցնծություն
Ու ոչ մի կսկիռ,
Բայց խնդամորմոք
Օրհնելու եմ, Քո կյո,
Կուրծքը կուսեղեն
Ու կաթը կրծքիդ...

Աղասի ԱՅՎԱԶՅԱՆ

ՀՌԵՏՈՐԸ

Թիթեղագործ Արտաշը իր արհեստանոցի ետնամասում մի փոքրիկ անկյուն էր սարքել՝ ընդմիջման ժամերին հանգստանալու, երեկոները, աշխատանքից հետո իր նման արհեստավոր ընկերների հետ մի երկու բաժակ գինի խմելու համար: Սովորաբար, երկու անգամ էր հանգստանում՝ մի անգամ նախաճաշին, երկրորդ անգամ՝ ճաշին: Երբեմն նախաճաշը ձրգվում էր մինչև երեկո, մինչև աշխատանքի վերջը: Արտակից ընկեր-տղերը էին հայտնվում, քեֆները տեղը, ո՞նց մերժես, չնստես, մի թաս գինով կենաց չասե՛ս, էլ ո՞ր օրվա հայերն ենք, էլ ո՞ր օրվա տղամարդիկ ենք... Կինը՝ Յերիքնազը չէր նեղանում, հայ ընտանիքի ավանդույթով էր մեծացել և գիտեր ամուսնու տեղը համագոյակցության մեջ: Արտաշը արհեստանոցում էր, ինքը՝ խոհանոցում, լվացքի տաշտի առաջ: Որդին՝ վեց տարեկան Արմիկը, ևս ընտանեկան ներդաշնության մասն էր: Դպրոցից վերադառնալով, հոր համար պատրաստած ճաշը տանում-հասցնում էր արհեստանոց: Հաճախ այցելում էր հորը հենց այնպես, սիրում էր աշխատանքի ընթացքը դիտել՝ թե ինչպես է թիթեղը իր ձևերը փոխում, հարթ մակերեսից վերափոխվում վառարանի, կաթսայի, նույնիսկ՝ շնչավորվում... Հա՛, Արմիկը՝ հոր մուրճերի տակ վառարանի ծնունդի երկունքին հետևելով՝ նրա փորոքում խորհուրդ էր տեսնում, կրակի լեզու էր երևակայում, որի հետ անգամ խոսել էր հնարավոր... Եվ խոսում էր Արմիկը վառարանի հետ. - Ո՞ր ես գնալու այսօր... Ո՞վ է տանելու քեզ իր տունը... Ես սովորեցի քեզ և կկարոտեմ... Իսկ դո՞ւ... Կկարոտե՞ս... Չե՞ս մոռանա ինձ... Երբեմն այնքան էր հարազատանում վառարանի կամ կաթսայի հետ, որ հորը ասում էր. - Հայրիկ, սրան մեր տուն տանենք... Արտաշը ժպտում էր. - Մեր տանը արդեն մեկը կա... - Բայց սա մեղք է... Ուրիշի տանը կարող են նեղացնել... - Չէ՛, չեն նեղացնի... Ինքն իրեն կարող է պաշտպանել... - Էդ ո՞նց... - Չե՞ս տեսել, երբ հերստունում է, ոնց է կարծրում, ոնց է ճքճքում... - Հայրիկ, ես այս մեկին անուն եմ դրել... - Անո՛ւն... - Որ չմոռանանք իրեն... - Լավ ես արել... - շատ լուրջ կատակով ասում է Արտաշը: - Ի՞նչ անուն... - Գիթոր: - Գիթո՞ր... Ինչո՞ր Գիթոր... - Գիթորն էլ տհից ուրիշ տեղ գնաց... - մի փոքր մտածելուց հետո. - Հայրիկ, կասե՛ս ուր է գնալու մեր Գիթորը: - Կասե՛մ, կասե՛մ... - արտաբերում է Արտաշը՝ արդեն պատրաստի վառարանը մի կողմ դնելով: Մայիսմեկյան տոները քաղաքի թոքերն իրենց ամբողջ ծավալով բացել էին, մարդաշատ էին փողոցները, ամեն քունջուպուճախ, որոնք վաղուց մարդկային այցելության ըզձանք ունեին, այժմ խրախճանում էին նրանց ոտքերի տակ... Այդ ոտքերը հասել էին մինչև Արտաշի արհեստանոցը: Արտաշը շտապ պատվեր ուներ և նրա մուրճի տկտկոցը չափ էր տալիս տոնական անոթակին: Երբ հայրը աշխատում էր, Արմիկին էլ գործ էր հասնում՝ նա կրակուր պիտի բերեր հորը: Արհեստանոցի ետնամասի փոքրիկ անուղում մանկահասակ աղջիկ էր նստած թախտին: Արմիկը միանգամից չընկալեց աղջկա

ներկայությունը, հետո զարմացավ: Հայրը արհեստանոցում չէր: - Բար՛և, - ասաց աղջիկը: Արմիկը շփոթմունքից միայն գըլխով արեց: - Դու ո՞վ ես, - հարցրեց աղջիկը: Արմիկը դեռ չէր հասցրել ձևակերպել իր պատասխանը, երբ հայրը ներս մտավ: - Սա իմ տղան է, - ասաց Արտաշը աղջկան: Աղջիկը ժպտաց. - Ես այդպես էլ հասկացա: - Իսկ այս աղջիկը... - դարձավ Արմիկին: - Նրա կոշիկ կրունկն էր ընկել, խնդրեց օգնել... Մենք էլ օգնեցինք... Կայրեցինք կրունկը կոշիկին, - և կոշիկը մեկնեց աղջկան: Աղջիկը հագավ կոշիկը, շնորհակալություն ասաց և հեռացավ՝ դռան շեմից ժպիտ պարզակետով Արմիկին: Երեկոյան Արմիկը մեկուսացել էր իր անկյունում: Մայրը կերակուրով մի ափսեմ դրեց սեղանին, Արտաշի առջև, երկրորդ ափսեմ էլ՝ Արմիկի համար, ինքը ավելի ուշ, նրանցից հետո էր ճաշում, երբ վերջացնում էր բավարարել ամուսնուն ու որդուն: - Արմի՛կ... - ձայն տվեց մայրը, - արի, ճաշը կսառի... Արմիկը, գլուխը կախ, ձայն չհանեց: - Արմի՛կ... - այս անգամ կանչեց հայրը: Արմիկը նորեն տեղից չշարժվեց: - Արմի՛կ... ջանս, չե՛ս լսում... - ասաց մայրը՝ սևեռվելով որդուն: - Ի՞նչ է պատահել... Արմիկը հանկարծ հայացքն ուղղեց հորը, հետո մոտեցավ պահարանին, թաքնվեց նրա ետևում և, կիսադեմը ցուցանելով, նեղացկոտ հուզմունքով խոսեց: Մեկ թաքնվում էր պահարանի ետևում, մեկ նորեն ցուցահանում էր իր կիսադեմը: - Ո՞վ էր քեզ մոտ... Կարծում ես չե՞մ հասկացել... Մայրիկին խաբում ես... Հետո ասում ես՝ նամո՛ւս, պատի՛վ... Գինի խմելու ժամանակ ի՞նչ ասես ասում ես... Սիրուն խոսքեր ես ասում... Մամայի կենացն ես խմում... Համա դավաճանում ես... Կարծում ես՝ չեմ տեսնում... Հետզհետե Արմիկի հուզմունքը լացախառն էր դառնում, և խոսքն արագանում էր: Չարմանքից Արտաշի ձեռքի կերակրով գդալը չհասավ մինչև բերանը. որդուն այս վիճակով երբեք չէր տեսել. և՛ զարմանալի էր, և՛ զավեշտալի: Արմիկը շարունակում էր յուրովսանն բարբառել բարոյականության մասին: Մայրը ևս, զարմացած իր որդու նման դրսևորումից, ժպտաշուրթ հասցրեց տեղափոխում էր ամուսնուց որդու վրա: - Փոքրիկ աղջիկ էր, - դառավ Արտաշը կնոջը: - Կոշիկ կրունկն էր պոկ-

վել... Խնդրե՛ց՝ կայրեցինք... - Հա... գիտե՛մ ոնց կայրեցիր... Խաբում ես մամային... Ինձ չես կարող խաբել... Ես տեսա... Կարծում ես՝ ես փոքր եմ, ոչինչ չեմ հասկանում... - և լացը նրա վերջին ակորդը եղավ: Ու կիսադեմը լրիվ թաքնվեց պահարանի ետևը: Եվ Արտաշն ու Յերիքնազը, ապշանքից սթափվելով, լիաթոք ծիծաղեցին ու մոտեցան որդուն՝ պահարանի ետևից դուրս բերելու համար: - Արի՛, արի՛, տղաս... Ես էլ մտածում էի, թե ինձ պես թիթեղագործ ես դառնալու... Իսկ դու հռետոր ես... Իսկական հռետոր... Յերիքնազը սրբեց Արմիկի արցունքները, համբուրեց այտերը և մոտեցրեց սեղանին: - Կեր, ճաշդ կսառի: - Տեսեք, թե ի՞նչ է կատարվում բարոյական դաշտում... Կոռուպցիա, կաշառակերություն, անօրինակամություն, համընդհանուր թողություն... Սեղան նստելիս գեղեցիկ խոսքեր եք ասում... Հայրենիքի կենացն եք խմում... Եվ հայրենիքին դավաճանում եք յուրաքանչյուր խոսքից հետո... Սո՛ւտն է իշխում ամենուր... Կարծում եք՝ ժողովուրդը չի՞ տեսնում, չի՞ հասկանում... Նա ամեն ինչ տեսնում է, բայց ձայն չի հանում, որովհետև հոգնել է ձեր ստից... հոգնել է... - Չեր ժամանակը սպառվեց, - ասաց Ազգային ժողովի փոխնախագահը Արմենին: Եվ Արմենի ենթագիտակցության մեջ, չգիտես որտեղից-որտեղ, հնչեց մոր ձայնը. «Արմիկ, ճաշդ կսառի...»: 2005թ. սեպտեմբեր

Թևավոր պատանք

Ծերուկ մի թիթեռ Արդեն չգիտեր Դեռևս թիթե՞ռ, Թե՞ ուրվական է,

Քանզի չգիտեր՝ Ինքնին ինքն է դեռ, Թե՞ ինքնասևեռ Իր իսկ վկան է...

Չէր էլ իմանում, Որ իրականում Չիմացածն էլ է Իրականանում,

Որ խևաբարո Ծերուկ է արդեն, Եվ հեղաբարո Իրեն կիաղթեն

Ամեն տեսակի Մակաբոյժ ու ցեց...

Եվ չիմանալով, Չընդդիմանալով-

Հոգին ավանդեց...

Հրապա ՍԱՐՈՒՒՍԱ

Մեզ հետ, մեր կողքին

Օֆելյա Աբուլյանի բովանդակ հոգու աշխարհը

... ինքը քեզ ճանաչելիս ես դառնում
և ըմբռնում քեզ տված կյանքի իմաստը

Տիեզերքում չկա ժամանակի հասկացություն: Այդ մարդն է հեռու-հեռու տարիք հասկացությունը: Այդպիսի հետևության ես գալիս՝ շփվելով յոթանասունհինգամյա Օֆելյա Աբուլյանի հետ:

Բնությունը երևի թե այդ կնոջը աշխարհ է բերել յուրօրինակ դերաբաշխմամբ՝ իր ապրած ժամանակին համահունչ, իր բնական կոչմանը հավատարիմ:

Այսպես է. ամեն մի քաղաքի պատմություն հյուսվում է նրանում արարող մարդկանցով, նրանց նվիրումով, ապրած-արածով:

Երախտավորներ կան, որոնց դժվար է լրագրային սեղմ ակնարկով ներկայացնել: Նրանք իրենց գործունեությամբ ազգային ու ազգային նվիրվածության ներկայացուցիչներ են ոչ թե ժամանակի մեջ, այլ ժամանակաշրջանով:

Օֆելյա Աբուլյանի կենսունակությունը, լայն և խոր կապերը Ափյուռքում, ժողովրդական բանահյուսության և կիրառական արվեստներին մոտ կանգնած լինելու հանգամանքը տանում է մեզ

դեպի նրա ակունքները՝ Ամենայն հայոց բանաստեղծի արյունակցական ժառանգությունը: Հովհաննես Թումանյանը, ինչպես գիտեք, տառաճանաչ է դարձել իր հորեղբոր՝ Գրիշկա բիծու շնորհիվ: Նրա աղջիկը՝ աշխարհին 9 գավակ պարզաձև Սոֆիկ մայրիկը, որի համ ու հոտով ավանդագրույցների ունկնդիրն են եղել շատերը, Օֆելյա Աբուլյանի լուսահոգի մայրն էր: Ահա, պապական ժառանգության ակնհայտ դրսևորումները. հյուրասեր, զրուցասեր, սրախոս, առատածեռ... (Հովհաննես աղա), մարդասեր, բանահավաք, ուսյալ և հասարակագետ (Գրիշկա բիծա), կրթալուսավորչական գործունեություն, բարեգործություն, ստեղծագործական բարձր ունակություններ (տեր Թադևոս) և այլն:

Նրա հարուստ արխիվում տեղ են զբաղեցնում ոչ միայն Թումանյանական նյութերը: Նա չի բավարարվում եղածով, անընդհատ համալրում է հավաքածուն, որոնցում ծավալուն տեղ են գրավում հարազատ քաղաքի պատմությունը, անցյալի մասին վկայող նյութերը: Նրա հետաքրքրությունների ոլորտը բազմազան է ու բազմաժանր:

Թերթում են էջերը, որոնք ամբարվել են համեստ թղթապանակներում՝ ամբողջացնելով մի մեծ պատմություն դարձած երևույթի, որը «Կիլիկիա» երևույթ է կոչվում, որ ոչ թե 34, այլ 20 տարեկան է: Ու թեք երբևէ գրվի «Կիլիկիա» առաջաստանավի պատմությունը, պատմություն, որ մեր նախնիների պատմական սխրանքներին տեր կանգնելու և դրանք շարունակելու հայ ժողովրդի կամքն ու պատրաստակամությունն է, ապա այս լռեցի կնոջ անունը անպայման իր պատվավոր տեղը կունենա նվիրյալների շարքում:

Հետաքրքրաշարժ է, թե ինչպես է այս հայրենասեր կինը հայթայթում մեր ժողովրդին փառք ու պատիվ բերող պատմական դեմքերին նվիրված փաստերը:

Չուլոյան - Աբուլյան ընտանիքին մտերիմ, բռնցքամարտի ճանաչված մարզիչ Վազգեն Բադալյանը ամեն անգամ արտասահ-

ման մեկնելուց առաջ, անպայման ստանում է տիկին Օֆելյայի պատվիրանները:

Թեհրանից նա իր հետ բերել է Սուրբ Սարգիս եկեղեցու բակում տեղադրված անվանի գորավար, հայապաշտպան, 19-րդ դարի վերջերի Պարսկաստանի զինված ուժերի նախարար Եթեմ Խահի (Դավիդյան) կիսանդրու լուսանկարը: Անպարտ գորավարին հայկական Գարիբալդիին նվիրված բաժինը այժմ սկսվում է հենց այդ լուսանկարից:

Իսկ Հունաստան կատարած ճանապարհորդությունից հետո մարզիչը տիկին Օֆելյային հանձնեց Օլիմպիա քաղաքի սպորտի ակադեմիայի տարածքում հիմնված անվանի քանդակագործ Լևոն Թոքմաչյանի կերտած օլիմպիական խաղերի կռվամարտի հաղթող (առաջին այլերկրացի) արքա Վարազդատ Արշակունու հուշաքարի պատկերը:

Թերթում են էջերը ու հասկանալի է դառնում, որ սրանց նվիրյալը մնացել է իր առաքելության բարձունքում, հայրենասիրական այն բարձրագույն բարոյական արժեքներով, որոնցով առաջնորդվելով ստեղծել է արխիվային նյութերի իսկական գրադարան:

Այդ գրադարանից օգտվում են շատերը: ... Եթեղ հրատարակչությամբ «Հայաստան» վերնագիրը կրող գիրքը իտալական Ռավեննա քաղաքից մեր հայրենակցուհի լրագրող, թարգմանչուհի Ալիս Թաշչյանի՝ հայրենիքում անցկացված օրերի վավերագիրն է:

Հռոմի և Ռավեննայի առաջատար թերթերի գրախոսներն ու թերթերում տեղ գտած մեկնաբանությունները վկայում են, որ այդ աշխատությունը արժեքավոր ձեռնարկ է իտալացի ընթերցողներին անմիջապես հաղորդակցելու աշխարհի հինավուրց ժողովուրդներից մեկի պատմական անցյալին, ներկային, նրա հարուստ մշակույթին: Ուշագրավն այն է, որ Ալիսի ուղեգրերի ողջ համադրվածքը կառուցված է նաև Օֆելյա Աբուլյանի հավաքած հարուստ նյութերի ուսումնասիրման, նրա զավակների՝ Նորայր և Կարինե Չուլոյանների հետ շփումների, զրույցների շնորհիվ:

Ներկայացնել Օֆելյա Աբուլյանի հայուհուն ու չանդրադառնալ նրա ընտանիքային և ստեղծագործական ունակություններին, նշանակում է թերի տեղ թողնել նրա գարմանահարաշ աշխարհում:

Ի սկզբանե Չուլոյանների ընտանիքում Ալեքսանդր Չուլոյան - գերդաստանի հոր ճիշտ և դրական մարդկային կերպարի շնորհիվ ամեն ինչ իր տեղում էր: Չէ որ առանց կայացած անուսնու, հոգատար և աշխատասեր հոր, ինչ - որ տեղ ինչ - որ բան թերի կլիներ: Չավակներն էլ ներքուստ հպարտանում են այդ համեստ մարդու՝ Սաշիկի գավակը լինելու համար:

Ձեռքի աշխատանքը նրանց ընտանիքում միշտ էլ հարկի է եղել: Մայրը՝ Սոֆյան, (ինը երեխա ծնած այդ կինը) հմուտ ժանյակագործ էր: Այնպես որ ստեղծագործելու համար հելուսագործության «հիմնական գործիքներին» հելուսին ու ասեղին Օֆելյան դեռ մանկուց է ընտելացել: Այստեղ էլ յոթանասունն անց կինը գտել է իր ինքնահաստատումը:

Հայրենասիրական ոգով ստեղծված գրելեմները զարդարում են Իտալիայի, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի գազօջախները, Մայր Աթոռ Էջմիածնի կաթողիկոսարանի նստավայրը: Իսկ վարպետորեն ու նուրբ ճաշակով վերարտադրված «Խաչված արծիվի» գծագիրը կատարել է հայ վրիժառու Վարուժան Կարապետյանը, որը 17 երկար տարիներ անց է կացրել Ֆրանսիայի կալանավայրում:

Թյուր կարծիք կա, թե սուրբ մարդիկ եղել են միայն անցյալում, սակայն դա այդպես չէ:

Նրանք կան, ապրում են մեր կողքին, պարզապես ժամանակ է հարկավոր, որպեսզի մեր գիտակցությունը մաքրագրի մարդու՝ մեր ընկալումը:

Օֆելյա Աբուլյանի դեպքում մենք այդ գիտակցությունն ունենք վաղուց և, փառք աստծո, նա լիովին վայելում է իր շրջապատից անդրադարձող խորին սիրո և ակնածանքի պտուղները:

Լևոն ԽԱՉՍՏՐՅԱՆ
Նաիրա ԽԱՌԱՏՅԱՆ

ՀԱՅԵՐԸ ՎԵՐԱԴՂԱՌՆՈՒՄ ԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

սակայն միայն այն ժամանակ, երբ նրանց արհիպուն են

Հայաստանի տնտեսական աճի ուսույնների գույզընթաց, հայաստանցիները շարունակում են լքել հայրենիքը:

Սա, իհարկե, մի քիչ տարօրինակ է, քանի որ բոլորս գիտենք, որ մեր օրերում Հայաստանում տնտեսությունն աճում է վազրային տեմպերով, տարեցտարի ավելանում է նոր բացվող աշխատատեղերի թիվը, հայրենական արտադրանքը նորանոր շուկաներ է նվաճում աշխարհում, փթթում է բիզնեսը, գաղափարային առևտուրը, բարձրանում է մարդկանց կենսամակարդակը, այնքան է բարձրանում, որ սրճարաններն ու զվարճանքի մյուս կենտրոնները ճկուն են այցելուների ծանրությունից: Ուրեմն՝ ի՞նչն է մարդկանց ստիպում այսպիսի ծաղկունքի ժամանակաշրջանում թողնել իրենց երկիրն ու բռնի կարգավիճակում ապրել եվրոպաներում: Սա մի հարց է, որի պատասխանը թերևս երբեք չեն ունենա նրանք, ում չափերով իրականում ձևված է հայաստանյան մեր օրերի բարեկեցությունը: Եվ իհարկե, ծիծաղելի կլինեք ենթադրել, թե Հայաստանի կառավարության կամ իշխանական մյուս օղակներում կա մեկը, ում անհանգստացնում է Հայաստանից ժողովրդի արտագաղթն ու դրա արդետալի հետևանքները երկրի համար: Ի տարբերություն Հայաստանի իշխանությունների, եվրոպական այն երկրների իշխանությունները, որտեղ հիմնականում ապօրինի և զարտուղի ճանապարհներով հաստատվում է իրենց անօրինական գոյությունն են պահպանում «Հայաստանի տնտեսական աճից» մագալուծ եղածները, խիստ անհանգստանում են իրենց երկրում այդ կոնտինգենտի գոյությամբ: Եվ եթե ՀՀ իշխանություններն առանձնապես իրենց ներդրումն չեն տալիս այդ երևույթը կանխող քայլեր ձեռնարկելու համար, ապա եվրոպական երկրների իշխանությունների դեպքում այդպես չէ. նրանք այդ հարցում ունեն կոնկրետ քաղաքականություն, որը և թելադրում են Հայաստանի նման երկրներին: Մասնավորապես, եվրոպական երկրները անօրինական միգրանտների հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին պայմանագրեր են կնքում, որի շրջանակներում և միգրացիայի աղբյուր հանդիսացող երկրները պարտավորվում են աշխատանքներ տանել իրենց քաղաքացիներին ետ վերադարձնելու ուղղությամբ: Ավելացնենք, որ ե՛ս անդամ երկրների հետ այս պայմանագրի ստորագրումը ե՛ս կառույցներին ինտեգրվելու պայմաններից մեկն է: Այսինքն, Հայաստանն, օրինակ, ե՛ս եվրոպական նոր հարևանություն քաղաքականության մեջ ներառվելու և ե՛ս հարևանի կարգավիճակ ստանալու համար պարտավոր եմ անօրինական միգրանտների ռեադմիսիայի պայմանագրեր կնքել ե՛ս անդամ այն երկրների հետ, որտեղ անօրինականորեն բնակվում են Հայաստանից փախած ՀՀ քաղաքացիները: Ինչպես տեղեկացանք ՀՀ ԱԳ նախարարությունից, Հայաստանի հետ ռեադմիսիայի մասին համաձայնագրերի կնքում սկսվել է 2003 թվականից: Մինչ այժմ ՀՀ-ն սնան համաձայնագրեր է կնքել Դանիայի, Շվեյցարիայի և Լիտվայի հետ, ընդ որում՝ երեքն էլ 2003-ի ընթացքում: Արտգործնախարարությունից հայտնում են նաև, որ տվյալ համաձայնագրերի կնքումը ենթադրում է երկարատև բանակցային գործընթաց, որը կարող է տևել մինչև 3-4 տարի: Ամբողջ խնդիրն այն է, որ հարցը բավական նուրբ է, և ասենք՝ համաձայնագրի մեջ կարող են հայտնվել ընդունող երկրի համար ոչ ձեռնտու կետեր, ինչի պատճառով էլ հենց մինչ համաձայնագրի կնքումը բանակցություններն այդքան երկար շարունակվում են: Ինչևէ, այս պահին Հայաստանը անօրինական միգրանտների ռեադմիսիայի մասին համաձայնագրի նախագծերի շուրջ բանակցում է միասնաձայն 11 երկրի հետ՝ Բելգիայի, Նիդերլանդների, Լյուքսեմբուրգի, Գերմանիայի, Նորվեգիայի, Չեխիայի, Շվեդիայի, Լեհաստանի, Ուկրաինայի, Բուլղարիայի և Ռուսաստանի: Թե ընդհանրապես այս երկրներից յուրաքանչյուրում այս պահին քանի հայ փախստական է թաքուն ապրում, ոչ ոք իրականում չի կարող ստույգ ասել, քանի որ նրանց հաշվառելու որևէ մեխանիզմ գոյություն չունի: Այս կամ այն երկրում անօրինական ճանապարհներով բնակվող ՀՀ քաղաքացիները ոչ միայն խուսափում են տվյալ երկրի իշխանությունների, այլև Հայաստանի դիվանագիտական ներկայացուցչությունների և հյուպատոսությունների հետ ցանկացած շփումներից: Եվ այնուամենայնիվ, որոշակի գնահատականներ կան, թե հատկապես ո՞ր ուղղություններով են ՀՀ քաղաքացիները լքում Հայաստանը: Բնականաբար, ՀՀ միգրանտների անենա-

մեծ հոսք տեղի է ունենում դեպի Ռուսաստան, երկրորդ տեղում Արևմտյան Եվրոպայի երկրներն են, և երրորդ տեղում ԱՄՆ-ն: Իսկ Արևմտյան Եվրոպայի երկրների շարքում ամենամեծ թվով Հայաստանի միգրանտներ «հյուրընկալել» է Գերմանիան, որտեղ, որոշ գնահատականների համաձայն, հայ միգրանտների թիվը հասնում է 10 հազարի: Ինչևէ, նշենք, որ նույնիսկ այն դեպքում, երբ տվյալ երկրի և Հայաստանի միջև կնքված չէ ռեադմիսիայի մասին համաձայնագիր, սակայն այնտեղ «հայտնաբերվում է» անօրինական հիմունքներով բնակություն հաստատած ՀՀ քաղաքացի, նրան, միևնույնն է, տվյալ երկրից վտարում են Հայաստան: Պարզապես լինում են դեպքեր, երբ Հայաստանը կասկածի տակ է դնում տվյալ անձի ՀՀ քաղաքացիությունը, հրաժարվում է ընդունել և այլն: Այսինքն՝ համաձայնագրով հստակեցվում են քաղաքացիների հետընդունման մեխանիզմներն ու պայմանները, որոնցից մեկն էլ այն է, թե որ երկիրը պետք է հոգա տվյալ անձի ուղևորության ծախսերը՝ վտարող, թե ընդունող: Համաձայնագրի բացակայության պայմաններում մինչ այժմ Հայաստան վերադարձված քաղաքացիների վտարման ծախսերը հոգացել է վտարող պետությունը: Ինչպես հայտնում են ՀՀ ԱԳ նախարարությունից, 2002 թվականին վերոնշյալ բոլոր երկրներից միասին վերցված Հայաստան է վերադարձվել շուրջ 900 ՀՀ քաղաքացի, 2003 թվականին՝ 2700 հոգի, իսկ 2004 թվականին՝ 1700: Իսկ 2005 թվականի առաջին 11 ամիսների ընթացքում պահպանվել են 2004 թվականի միտումները: Այսպիսով, զարմանալի չէ, իհարկե, որ Հայաստանի իշխանություններն իրենց կողմից ոչինչ չեն ձեռնարկում երկրից հեռացած քաղաքացիներին ետ բերելու համար, իսկ արդյո՞ք քայլեր ձեռնարկվում են այլ երկրների կառավարությունների միջոցներով ՀՀ վերադարձող քաղաքացիներին «պահելու» համար: Ընդհանրապես այս հարցում մշակված է արդյոք որևէ պետական քաղաքականություն՝ ասենք այդ մարդկանց արտոնություններ տրամադրելու, աշխատանքով ապահովելու կամ այլ բաղադրիչներով: Իհարկե, երբ այս հարցն ուղղում էինք ՀՀ ԱԳ նախարարությանը, առանձնապես մեծ սպասելիքներ չունեինք, քանի որ նման հարցերի շուրջ հատուկ քաղաքականություններ մշակվում են նորմալ իշխանություն և կառավարման համակարգ ունեցող երկրներում: Եվ իհարկե, ԱԳ նախարարությունից ստացված պատասխանը բոլորովին անսպասելի չէր. «... Եկամուտ ստեղծող գործունեությանը զբաղվելու սահմանափակ հնարավորությունների պատճառով շատ հաճախ վերադարձված անձը ստիպված է լինում նորից մեկնելու արտասահման: Հայաստանի Հանրապետություն վերադարձվող անձինք օգտվում են Հայաստանի քաղաքացիների համար ՀՀ Սահմանադրության սահմանված բոլոր իրավունքներից և, ինչպես մյուսները, ունեն նաև պարտականություններ: Հատուկ արտոնություններ նրանց համար նախատեսված չեն»: Եվ կրկին՝ ետ վերադարձված ՀՀ քաղաքացիների հետագա ճակատագրով ավելի մտահոգված են այն երկրների իշխանությունները, որտեղից նրանք վտարվում են, քան Հայաստանի իշխանությունները: «Այլ բան է նպատակակետ երկրներ հանդիսացող պետությունների կողմից առաջարկվող օժանդակությունը: Օրինակ՝ ՀՀ վերադարձող քաղաքացիների ռեհիտեգրացմանն ուղղված ծրագրի իրականացման վերաբերյալ համաձայնություն է ձեռք բերվել Շվեյցարիայի հետ, ըստ որի այդ երկրից վերադարձող քաղաքացիների համար նախատեսվում է կազմակերպել մասնագիտական վերապատրաստման դասընթացներ, նրանք ընտանիքի անցափառման անդամների համար՝ ուսումնական ծրագրեր, վերադարձող անձանց՝ սեփական գործ սկսելու համար՝ հատուկ օգնություն և այլն», - շարունակում է ՀՀ ԱԳ նախարարությունը: Ավելացնենք, որ վերջին շրջանում ՀՀ պաշտոնյաները հաճախ են հպարտանում այն փաստով, որ ՀՀ-ից հեռացած քաղաքացիները սկսել են հետ վերադառնալ Հայաստան: Նրանք, իհարկե, չեն մոռանում շեշտել, որ դա տեղի է ունենում տնտեսական երկնիչ աճերի հետևանքով Հայաստանում կենսամակարդակի բարձրացման շնորհիվ: Դժվար է, իհարկե, ե՛ս երկրների պահանջներն ու ցանկությունը անվանել ՀՀ-ում կենսամակարդակի բարձրացում:

ՆԵՐԳԱՂԹՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻՆԵՐԸ ՏԱՌԱՊՊՈՒՄ ԵՆ ԽՂՃՈՒԿ ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՉԻՑ

Նրանց հայացքն էլի ուղղվում է դեպի դուրս

38-ամյա Մարիամի ամուսինը երեք տարի Մոսկվայում աշխատելուց հետո այս տարվա գարնանը որոշեց վերադառնալ, որովհետև այլևս անկարող էր դիմանալ 3 դստեր ու կնոջ կարոտին: Սկզբում կարծես գոհ էր, մեքենա գնեց ու որպես առաքիչ աշխատանքի անցավ «Լուսակերտ» ընկերությունում: Բայց... ընդամենը 6 ամիս անց համոզվեց, որ նյութական դժվարություններն օր-օրի աճում են այստեղ 4 անգամ պակաս աշխատավարձ ստանալու պատճառով: Հայոց լեզվի ուսուցչուհի Մարիամը ստանում է 33 հազար դրամ աշխատավարձ, իսկ ավագ դուստրն այս տարի տնտեսագիտական համալսարանի ուսանողուհի դարձավ, պետք է հոգալ նաև նրա ուսման վարձը: Երկար մտածումներից հետո միակ ելքը գնած մեքենան վաճառելն ու նոյեմբերին նորից Մոսկվա մեկնելն էր: «Մեզ նման մարդիկ չեն կարող Հայաստանում նորմալ ապրելու մասին մտածել, երեխայի ուսման վարձ վճարել: Ինչքա՞ն պետք է դիմանանք մի կերպ, հազիվհազ ծայրը ծայրին հասցնելուն: Ինձ այստեղ պահողը 9-րդ դասարանի Գոհարիկն է, սպասում եմ դպրոցն ավարտի ու մեկնենք Մոսկվա: Այստեղ երեխաներիս համար ոչ մի հեռանկար չեմ տեսնում, համալսարանն ավարտելուց հետո էլ աշխատանքի խնդիրներ պիտի ունենամ ու չկարողանամ իրենց նվազագույն կարիքները բավարարել», ասում է Մարիամը:

Արտագաղթի մասին վերջին ժամանակներս մեզ անում ավելի քիչ է խոսվում, այս խնդիրն ավելի պակաս մտահոգիչ է համարվում, չնայած մեզ շրջապատող մարդկանցից հաճախ ենք լսում, որ մեկի եղբայրն է մեկնել Ռուսաստան ու վերադառնալու մտադրություն չունի, մյուսի բարեկամի ընտանիքն է տեղափոխվել Մոսկվա, երրորդինը՝ Կանադա, չորրորդինը՝ Իսպանիա և այլն:

Դրա փոխարեն քննարկվում են ներգաղթի համար պայմաններ ստեղծելու հարցերը, թեպետ ըստ վերջին ուսումնասիրությունների, Հայաստան վերադարձածների մոտ 60 տոկոսը կարճ ժամանակ անց մտածում է նույն երկիր մեկնելու մասին: Պատճառները բոլորիս են հայտնի՝ աշխատատեղի պակաս կամ ցածր աշխատավարձ: Սակայն պատահում են նաև արտասահմանում աշխատելու ծանրությունից հոգնածները:

Հմայիչ ու բարետես Լիանան մոր ու եղբոր հետ 11 տարի Վարշավայում ապրելուց հետո այս տարի վերադարձավ Հայաստան: Մեկնեցին դժոխային 1994-ին, ինքը 9-րդ դասարանում էր: «Մայրիկիս հետ աշխատում էինք առավոտյան ժամը 6-ից մինչև երեկոյան 18-ը, ամբողջ օրը դրսում առևտուր էինք անում, շատ դժվար էր, բացի այդ շատ էի կարոտում Հայաստանը ու որոշեցի վերադառնալ տատիկիս մոտ: Այստեղ, իհարկե, դժվարությունները շատ են, բայց ես չեմ զղջում վերադառնալուս համար, այլևս

ուժ չունեի այնտեղ դիմանալու: Հիմա աշխատում եմ հազուստի խանութում, բայց աշխատավարձս շատ քիչ է, այնտեղից 3 անգամ պակաս: Սովորելու մեծ ձգտում ունեմ, բայց հնարավորություն չունեմ ուսման վարձ վճարելու», ասում է Լիանան: Լեհաստանում նրա ծանոթներից շատերը, որ Հայաստան են գալիս գրանցման խնդիրների ճնշմամբ, չեն հարմարվում հայաստանյան կենսամակարդակին ու ձգտում են մեկ այլ երկիր մեկնել:

Ներգաղթողների խնդիրներն անցած տարվանից ուսումնասիրող շվեյցարական «Սիմերա» հասարակական կազմակերպությունը վերջերս «Կոնգրես» հյուրանոցում անցկացրեց «Ներգաղթի դեպի Հայաստան. ինչպես նպաստել հայրենիք վերադարձածների վերաինտեգրմանը» քննարկումը, որին հրավիրվել էին ներկայացուցիչներ կառավարությունից, միջազգային և հասարակական կազմակերպություններից: Նրանք խոսեցին արտասահմանում հայ միգրանտների կյանքի պայմանների, Հայաստան վերադարձածների վերաինտեգրման ու միայնակ կանանց մասին:

Հայաստանի տարածքային կառավարման նախարարության միգրացիոն գործակալության ներկայացուցիչ Համբարձում Աբրահամյանի ասելով, այլ երկրների սոցիալ-տնտեսական հարուստ համակարգից օգտվելու հեռանկարով և աշխատանք գտնելու հույսով 1990-ականներից մինչ օրս Հայաստանից հեռացել է մոտ 1 մլն քաղաքացի: Քանի որ նրանցից շատերն անօրինական միգրանտներ են, իսկ քաղաքական ապաստան ստանալու նրանց խնդրանքը մերժվել է, հետևաբար պետք է հեռանան այդ երկրներից: Ներկա պահին այդ խնդիրները լուծելու համար միգրացիոն գործակալությունը համագործակցում է եվրոպական մի շարք երկրների հետ:

«Սիմերա» ծրագրի ղեկավար Օդելի Պերենը ներկայացրեց 2005թ. սեպտեմբեր-հոկտեմբեր ամիսներին Գյումրիում, Գավառում և Գորիսում անցկացված քննարկումների արդյունքները, որոնք բերեցին այն եզրահանգման, որ ի տարբերություն եվրոպական երկրների, Ռուսաստանից վերադարձողների համար վերաինտեգրման ծրագրեր չեն իրականացվում: Թերևս հենց այդ պատճառով հայաստանցիների գերակշիռ մասը նախընտրում է ապրել այնտեղ, անտեսելով ազգային խտրականության սուր դրսևորումները, իսկ ընտանիք ունեցող տղամարդիկ փորձում են իրենց կանանց ու երեխաներին ուղարկել Հայաստան: «Սիմերան» առաջարկում է միգրանտների համար ստեղծել տեղեկատվական ծառայություններ, սկսնակ գործարարներին տրամադրել առանց տոկոսադրույթի վարկեր:

Ռուզան ՊՈՂՈՍՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲԸ ԲԱՑԵՑԻՆ ՀԱՅԵՐԸ

Ստավրոպոլի երկրամասի Սուվորովսկայա ավանում կայացել է բռնցքամարտի մարզական համալիրի հանդիսավոր բացումը, որը կառուցել ու շահագործման է հանձնել տեղի «Ուրարտու» բռնցքամարտի ակումբի ղեկավար, Ռուսաստանի հայերի միության երկրամասային բաժանմունքի նախագահ Ռազմիկ Արամյանը: Մարզահամալիրի հանդիսավոր բացումից և օծումից հետո մրցախաղ է տեղի ունեցել «Ուրարտու» ակումբի և Հայաստանի օլիմպիական ռեզերվի հանրապետական ուսումնարանի թիմերի միջև: Մրցախաղն անց է կացվել ութ քաշային կարգերում և 13-ից մինչև 18 տարեկանների միջև: Այն նվիրված էր Դուրսուն Արամյանի՝ Սուվորովսկայա ստանիցայի հայ համայնքի հիմնադրի հիշատակին: Մրցախաղն ավարտվել է ոչ-ոքի՝ 4:4. հաղթել է բարեկամությունը: 2006 թվականին ստավրոպոլցի ուժեղագույն բռնցքամարտիկները կմասնակցեն համանման մրցախաղի, որը տեղի կունենա Հայաստանում:

ԱՐՏԱՔՍՎԱԾՆԵՐԸ

«Ձվարթնոց» օդանավակայանում օդային սահմանը հսկող ռուսական սահմանապահ զորքի հաշվառման տվյալներով, այս տարվա դեկտեմբերի 1-ի դրությամբ, այլ երկրներից Հայաստան է արտաքսվել 418 ՀՀ քաղաքացի, այդ թվում Գերմանիայից՝ 59, Թուրքիայից՝ 44, Հոլանդիայից՝ 39, Հունաստանից՝ 37, Չեխիայից՝ 73 հոգի: Սրանք այն երկրներն են, որտեղից արտաքսված հայերի թիվն ավելի մեծ է: Եգիպտոսից, Կանադայից, Իտալիայից, Կոլումբիայից արտաքսվել է մեկական մարդ, Իսպանիայից, Շվեյցարիայից՝ երկուական, ԱՄՆ-ից՝ հինգ մարդ:

ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ

ՄԵՐՈՆՔ ՕՏԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՉ

Ցավով ստիպված ենք արձանագրել, որ արդար ու անարդար ծանապարհով «եվրոպական դրախտ» ընկած մեր հայրենակիցներից շատ շատերը գոյատևում են այնտեղ տարրական գողության հաշվին: Որքան էլ անոթ է դա գիտակցել, բայց գողությունը նրանք վերածել են մասնագիտության, ապրուստի միջոցի: Եվ նրանցով է աշխարհը դատում Հայաստանի ու հայերի մասին: Ինչպես պատմում են մեր արքայուհիները, Գերմանիայում գողությանը զբաղվող նախկին հայաստանցիները աչքի են ընկնում բացառիկ հնարամտությամբ: Օրինակ, նրանք ապրանքը մագնիսական պիտակներով հանդերձ խցկում են ներսից մետաղական փայլաթիթեղով պատված պայուսակների մեջ: Ասում են, որ այդ պայուսակները, մեջը թաքցրած գողացված ապրանքով, անտեսանելի են խանութի մուտքի մոտ տեղադրված էլեկտրոնային ազդանշանի համար և աննկատ թռչում են, ինչպես «Ստելլա» ինքնաթիռները ռադարների մոտով: Բայց այստեղ էլ վտանգավոր է չափից դուրս ազահություն դրսևորելը: Ամռանը Մագդեբուրգ քաղաքի առևտրական կենտրոնում բռնեցին հայաստանցի երկու գողի (ըստ որում՝ կանանց) գողացված ապրանքով լի սայլակներով: Մեր հայրենակցուհիները պարզապես

սրահից սրահ էին անցնում, իրենց «Ստելլա» պայուսակների մեջ դարսելով դուր եկած իրերը: Գերմանացի ոստիկաններին ապշեցրեց նույնիսկ ոչ այնքան գողերի լկտիությունը, որոնք հարկ չէին համարել ժամանակ վատնել ապրանքի միջանցիկ բեռնաթափման վրա, այլ սեփական քրտինքով վաստակածին հրաժեշտ չտալու նրանց համառ ցանկությունը: Երբ ոստիկանական ավտոմեքենան առևտրական կենտրոնի ելքի մոտ ուղղվեց դեպի երկու սայլակավորները, սրանք ամեն ինչ թողնել-փախչելու փոխարեն, ճողոպրեցին ոստիկանությունից՝ իրենց առջևից հրելով սրտներին թանկ սայլակները: Ավաղ, ոստիկանական մեքենան, ինչպես պարզվեց, ավելի մեծ արագություն է հավաքում, քան կնոջ, թեկուզև հայուհու կողմից հրվող սայլակը: Դորտմունդում ժամանակին ձերբակալեցին հայաստանցի չորս փախստականների, որոնք Գերմանիայում քաղաքական ապաստան էին փնտրում, քանզի հայրենիքում հետապնդվում էին «տոտալիտար ռեժիմի» կողմից: Քաղմարտիկների վարձած համեստ բնակարանում ոստիկանները հայտնաբերեցին առաքման պատրաստ ապրանքի այնպիսի քանակություն, որ կարող էր երջանկացնել ողջ Արարատի մարզի բնակչությանը: Այնտեղ կային ավտոմեքենաներից պոկոտած մագնիսալուրեր, մագների և սափրվելու քսուքների խմբաքանակներ, խաղաթղթեր, շամպուններ, մանկական կոշիկ, կանացի ներքնաշորեր, ամանեղեն, կերակուրը շրջելու խոհարարական թիակներ, ստերիլոմայնագրիչներ, դյուրակիր ռադիոընդունիչներ, խոհանոցային դանակների կոմպլեկտներ և այլն: Ասենք, ավելի հեշտ է նշել, թե ինչ չկար համերաշխ քառյակի կացարանում, քան թվարկել գողացված ողջ նոմենկլատուրան: Ի դեպ, ոստիկանները այն ժամանակ

հանգումընք էին հայտնել, որ իրենք հայերին փրկեցին խեղդամահ լինելուց. և մի քիչ և այդ ողջ կույտը կգահավիժեր Հայաստանում տոտալիտար ռեժիմի դեմ մարտնչողների վրա: Հետաքրքիր է, որ ողջ այդ առատությունը գողացվել էր ռեկորդային կարճ ժամկետում: Հայաստանի երեք քաղաքացիները Գերմանիա էին եկել ձերբակալությունից ընդամենը մեկուկես ամիս առաջ, և միայն մեկ վետերան էր, որ խանութներում իր հարվածային աշխատանքով զբաղված էր չորս ամիս: Անշուշտ, տխուր վերջաբանով մեր պատմությունները հետ չեն պահի նրանց, ովքեր արդեն որոշել են մեկնել եվրոպական հյուրախաղերի, ուստի ևս մեկ անգամ խնդրում ենք. հետևեք մանրուքներին: Հենց դրանց վրա են «քաշվում» արտասահմանում: Հիշո՞ւմ եք, թե ինչպես ժամանակին մերկացրին սովետական լրտեսին: Նա խմեց օղին, իսկ հետո թևքից հոտ քաշեց: Այնպես որ, խնդրում ենք. առանց թևքերի: Բացի այդ, հեղինակը արդու հույս է տածում, որ տեղական առանձնահատկություններից և սովորություններից իմնովին գլուխ հանել փորձող մարդիկ գարգանում են և նույնիսկ հոգեպես զեղեցկանում: Եվ ուրեմն կա հավանականություն, որ ինչ-որ մեկը Գերմանիայի խանութներում գողության փոխարեն կգերադասի ավելի արժանապատիվ զբաղմունք: Օրինակ՝ որպես անցումային փուլ, գողից մարդու վերածվելու ճանապարհին, կարող է ծառայել մուրացկանությունը: Ողորմություն եվրոպայում տալիս են լավ և շատ: Դե, իսկ ծայրահեղ դեպքում, եթե ոչ մի կերպ չեք դիմանում, կարելի է և գողանալ: Միայն թե քիչ-քիչ, ինչպես ասում են՝ հոգու համար:

Տիգրան ՎԱԿՅԱՆ

ՀԻՄՆԱԿԱՆՈՒՄՈՒՍԱՍՏԱՆԻՑ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆՆ

ԱՐԴԵՆ 6,5 ՄԵԼԻԱՐԴ Է

Հայաստան 2005թ. հունվար-նոյեմբեր ամիսներին ներմուծվել է 14 հազ. 786 մարդատար ավտոմեքենա, որից 5714-ը՝ Ռուսաստանից: Համաձայն մաքսային պետական կոմիտեի տվյալների, նախորդ տարի Հայաստան էր ներմուծվել 12 հազ. 87 ավտոմեքենա, որից 5685-ը՝ Ռուսաստանից: Ընթացիկ տարի այլ երկրներից ներկրված 9072 ավտոմեքենաների գերակշռ մասը բերվել է հիմնականում Վրաստանից և ԵՄ անդամ երկրներից՝ մասնավորապես Գերմանիայից:

ՄԱԿ-ի տվյալներ վկայակոչելով՝ Ֆրանսիայի ժողովրդավարական հետազոտությունների ազգային ինստիտուտը տեղեկացնում է, որ մոլորակի բնակչության թիվն առաջիկա երկուշաբթի պաշտոնապես հատելու է 6,5 միլիարդի սահմանագիծը:

Հազեցած պահարան

Ռուսաստանցի բարձրաստիճան պաշտոնյաների շրջանում անցկացված ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ ՌԴ նախագահի աշխատակազմի, կառավարության և խորհրդարանի անդամները, ինչպես նաև հայտնի քաղաքական գործիչները բավական թանկարժեք հագուստ են կրում: Միջին հաշվով նրանցից յուրաքանչյուրն ունի առնվազն 5 ամենօրյա կոստյում (8500\$), երկուսական ամառային, ձմեռային և երեկոյան կոստյում (10200\$), 40 վերնաշապիկ (8000\$), 50 փողկապ (10000\$), 3 վերարկու (15000\$) և 9 զույգ կոշիկ (2000\$):

Մասնագետներն ընդգծում են, որ այդ իրադարձության համար սահմանված օրը պայմանական է, քանզի երկրագնդի բնակչությանն առնչվող բոլոր հաշվարկները որոշակի անճշտություն են պարունակում:

Ուստի այսօր անհնար է ստուգապես պնդել, թե մոլորակի բնակչության թիվը որ օրն է հասել կամ հասնելու 6,5 միլիարդի: Ինստիտուտի փորձագետները հիշեցնում են դեռ 50 տարի առաջ ժողովրդագիրների արած այն կանխատեսումը, որ մոլորակի բնակչությունը 6,5 միլիարդի սահմանագիծը հատելու է 2005 թ.: Այն ժամանակ նախ՝ կանխատեսվել էր, որ 2050 թ. Երկրի վրա 15 մլրդ մարդ է ապրելու: Բայց այսօր շատերը վիճարկում են այդ կանխատեսումը: Ֆրանսիայի ժողովրդագրական հետազոտությունների ազգային ինստիտուտի մասնագետները կարծում են, որ 2050 թ. աշխարհի բնակչության թիվը կհասնի 8-9 միլիարդի:

ՆԵՐԳԱՂԹՅԱԼ ՆԵՐՆ ԱՄԵՆ ՄԻ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՇԱՐԺԻՉ ՈՒԺՆ ԵՆ

«Ռոսբալթ» գործակալության հարցազրույցը Արա Աբրահամյանի հետ

Ռուսաստանի հայերի միության նախագահ, Համաշխարհային հայկական կոնգրեսի նախագահ Արա Աբրահամյանը դարձել է Ռուսական կենսագրական ինստիտուտի «Տարվա մարդ-2005» մրցանակի դափնեկիր: Դրանով իսկ մշվել է նրա եռանդուն մասնակցությունը նավթի մաքսամենագության մեղադրանքով Նիգերիայի բանտում հայտնված ռուսաստանցի նավաստիների ազատագրմանը: Դեկտեմբերի 7-ին Մոսկվայի Քրիստոս Փրկչի տաճարում ելույթ ունենալով մրցանակի հանձնման արարողության ժամանակ, ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի բարի կամքի դեսպան Արա Աբրահամյանը ներկաներին խոստացավ «ամեն ինչ անել, որպեսզի ռուսաստանցի նավաստիները Նոր տարում վերադառնան իրենց ընտանիքներ»: Այդ իրադարձությունից մի քանի օր առաջ նա ծավալուն հարցազրույց էր տվել «Ռոսբալթ» գործակալությանը:

- Պրն Աբրահամյան, ռուս նավաստիներին օգնելիս Ձեր դրսևորած ակտիվությունը ռուսաստանյան դիվանագիտության թերմանակազմում հետևանքն էր: Ներկայումս փոխվում է արդյոք Ռուսաստանի վերաբերմունքը ուրիշ երկրներում օրհասական վիճակում հայտնվող իր քաղաքացիների հանդեպ:

- Ռուսաստանի դիվանագիտությունը ևս այսօր վերականգնվում է խորհրդային պետության փլուզումից հետո: Եղավ մի ժամանակահատված, երբ ԱԳՆ-ից հեռանում էին աշխատակիցները, ոչ ոք չէր ուզում դիվանագիտական կորպուսում ծառայել խղճով աշխատավարձերի պատճառով: Այնտեղ կադրային սով էր, և դիվանագետները գոյատևում էին այնպես, ինչպես Ռուսաստանի ամբողջ բնակչությունը: Նրանք հեռու էին ազգային շահերի ակտիվ պաշտպանությունից, մանավանդ որ պետությունը շատ թույլ և ոչ այնքան հասկանալի կերպով էր ձևակերպում այդ ազգային շահը:

Ներկա պայմաններում ռուսաստանյան դիվանագիտությունը սկսել է գործել առավել ակտիվորեն: Պետությունը վերականգնել է սուբյեկտի իր կարգավիճակը: Բայց այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են Նիգերիայում ռուս նավաստիների կամ Հասարակածային Գվինեայում հայ օդաչուների ճակատագիրը, չեն լուծվում զուտ դիվանագիտական միջոցներով: Այստեղ պահանջվում է այլ ուժերի, կառույցների, հաստատությունների և մարդկանց մասնակցություն, որոնք դուրս են պաշտոնական դիվանագիտությունից: Միայն իմ միջազգային կապերը և շփումները շատ օգտակար եղան Հասարակածային Գվինեայից հայ օդաչուների ազատագրման, իսկ հիմա էլ ռուս նավաստիների ճակատագրին առնչվող բարդ խնդիրը լուծելու համար:

Համարի է պատահում, որ Արևմուտքում ևս այդ հարցերով զբաղվում են ոչ թե պետկառույցների պաշտոնական անձինք, այլ երկրի ղեկավարության կամ նույն արտգործնախարարության խնդրանքով հատկապես նշանակված մարդիկ, որոնք վստահելի են, հարգված, կարող են իրենց թույլ տալ բանակցել ավելի լայն ձևաչափով, քան դիվանագետները: Միայն ինչու են այդ գործերում ներգրավվեցի հայ օդաչուների դեպքում Հայաստանի իշխանությունների և ռուս նավաստիների դեպքում Ռուսաստանի իշխանությունների համաձայնությամբ: Կարծում եմ, Ռուսաստանն այսուհետև էլ մեծ հոգածություն և ուշադրություն կդրսևորի փորձանքի մեջ ընկած իր քաղաքացիների հանդեպ:

- Ձեր կարծիքով, ի՞նչ է հարկավոր անել, որպեսզի Ռուսաստանի քաղաքացիներն ապագայում չհայտնվեն նման իրավիճակներում և զգան իրենց պետության պաշտպանությունը:

- Հի կարելի բացառել մեր նավաստիների հայտնվելն այնպիսի իրավիճակում, երբ նրանց կմեղադրեն ձկնագողության մեջ: Մենք մշտապես ակնատես ենք լինում նման դեպքերի, օրինակ Ճապոնացիների հետ, որոնք հայտնվում են Ռուսաստանի տարածքային ջրերում: Վերջերս նման իրավիճակում հայտնվեցին մեր ձկնորսները նորվեգացիների հետ վիճելի գոտում: Այդ իրավիճակները միշտ կլինեն, և հարցը դրանց կանխումը չէ: Հարցն այն է, որ քաղաքացիներն ինչպիսի վիճակում էլ հայտնվեն, նույնիսկ այս կամ այն պետության օրենքները ծովում, ցամաքում կամ օդում խախտելու դեպքում վստահ լինեն, որ իրենց պետությունը մշտապես կպաշտպանի իրենց շահերը: Սա բնավ չի նշանակում, թե այդ մարդիկ չեն պատժվի կատարած հանցագործությունների կամ զանցանքների համար: Բայց նրանք չպետք է

թողնվեն բախտի քմահաճույքին, և նրանց կրելիք պատասխանատվությունը պետք է համապատասխանի իրենց կատարածին: Միայն ինչու շատ պետություններ սովորաբար ձգտում են, որպեսզի ուրիշ երկրում օրենքը խախտած իրենց քաղաքացիները պատիժ կրեն հայրենիքում, ինչն, իհարկե, պատիժ է, բայց կրկնակի չի խորանում օտար լեզվամշակութային միջավայրում գտնվելու հետևանքով:

- Ֆրանսիայի դրամատիկ իրադարձությունների լույսով ներգաղթյալների ինտեգրման հարցերն առանձնահատուկ կարևորություն են ստանում նաև Ռուսաստանում: ՌԴ-ում ապրող հայերի մեջ քիչ չեն այնպիսիք, որոնք այստեղ հայտնվել են վերջին տարիներին փնտրելով աշխատանք և կյանություն: Ձեր կարծիքով, այդ մարդիկ ինչպե՞ս են ինտեգրվում ռուսաստանյան կյանքին:

- Իրոք, խորհրդային Միության փլուզումից հետո Հայաստանի տնտեսական ոլորտում իրավիճակի վատթարացման, բազմաթիվ ձեռնարկությունների փակման պատճառով հարյուր հազարավոր հայեր հեռացան հանրապետությունից: Նրանցից շատերը հաստատվեցին Ռուսաստանում՝ Պետերբուրգից մինչև Վլադիվոստոկ, Արխանգելսկից և Մուրմանսկից մինչև Սոչի: ամենուրեք հայտնվեցին հայերի նոր խմբեր: Այդ վայրերում գտնվող հայկական հին համայնքները նրանց օգնում են հարմարվելու լեզվական և մշակութային նոր միջավայրին՝ հաճախ ստեղծելով միանգամայն նոր համայնքներ: Նրանք զբաղվում են մանր ու միջակ գործարարությամբ, փորձում ստեղծել նոր աշխատատեղեր, որպեսզի իրենք աշխատեն և ապա սեփական գործն ընդլայնելով ներգրավվեն ուրիշներին: Պետք է ասել, որ գործընթացը բավական հիվանդագին է: Բայց հայկական համայնքն ունի Ռուսաստանի մշակութային, լեզվական և տնտեսական միջավայրին ինտեգրվելու բազմադարյա փորձ, ուստի այստեղ մենք չենք տեսնում շատ լուրջ խնդիրներ:

- Ներկայումս ովքե՞ր են կազմում Ռուսաստանի հայերի միության ակտիվը և կոնկրետ ո՞րն է Ձեր կազմակերպության հիմնական գործունեությունը:

- Հայերի միության ակտիվը կազմում են 240 քաղաքներում Ռուսաստանի Դաշնության 70-ից ավելի սուբյեկտների հայկական համայնքները: Այդ բոլոր համայնքներում այսօր գլխավոր ուժը Հայաստանից նոր եկած մարդիկ են, որոնք լի են վճռակամությամբ տնտեսական ու սոցիալական հաջողության հասնելու նոր բնակավայրում, նոր միջավայրում: Նրանք շատ են աշխատում, շատ ջանքեր թափում: Ինչպես հայտնի է ամերիկյան պատմությունից, ներգաղթյալները միշտ աշխատում են ավելի շատ և ստանում ավելի քիչ: Նրանք համաձայնում են ամեն տեսակ աշխատանքի հանդիսանալով ամեն մի հասարակության շարժիչ ուժը: Համենայն դեպս, բազմաթիվ սերունդների կյանքի ընթացքում այդպես է եղել ԱՄՆ-ում: Այսօր մենք նույնը նկատում ենք Ռուսաստանի օրինակով: Ներգաղթյալները զարգացնում են այն երկրամասերն ու մարզերը, տնտեսության այն ճյուղերը, որոնք տեղաբնակները երբեք չէին կարողանա գարգացնել:

Ասենք, խորհրդային ժամանակներում էլ հսկայական թվով հայեր դասվում էին այսպես կոչված «խոպանջիներին» թվին: Նրանք մեկտեսնում էին Միքիլ, Ղազախստան, Ուկրաինա, ոչ սևահողային գոտի, կապալներ վերցնում, կառուցում գոմեր, ճանապարհներ, մշակույթի տներ, իրացնում վիթխարի միջոցներ, բանի որ տեղերում աշխատուժը չէր բավականացնում: Եվ տեղական իշխանությունները մեծ հաճությամբ էին աշխատում այդ մարդկանց հետ, որոնք գալիս էին հենց աշխատելու և ոչ թե գովանալու:

Իհարկե, որոշակի բարդություն կա մի քանի սերունդների կյանքի ընթացքում Ռուսաստանում արդեն ինտեգրված հայերի և նորեկների միջև: Այսպես կոչված տեղացի հայերի զգալի մասը բավական լավ է ինտեգրված ռուսաստանյան հասարակությանը: Նրանք հսկայական հաջողությունների են հասել գիտության ասպարեզում, կրթության, գործարարության, արդյունաբերության ոլորտներում: Մոսկվայում և երկրի տարբեր շրջանների մյուս խոշոր քաղաքներում նրանք աչքի ընկնող դիրքեր են զբաղեցնում կյանքի տարբեր բնագավառներում: Նրանք թերևս նվազ արությանը են գզում իրենց ազգային պատկանելությունը, ոմանք մոռացել են մայրենի լեզուն, նրանց երեխաներն իրենց անհամեմատ ավելի կոսմոպոլիտ են գզում: Բայց հայերի նոր ալիքի հայտնվելն այդ մարդկանց ևս ներգրավում է ազգային և

մշակութային ինքնության ձեռքբերման գործընթացում, մանավանդ որ այսօր Ռուսաստանում թե՛ ռուսները և թե՛ մյուս ժողովուրդներն իրենք են փորձում գտնել սեփական ինքնությունը: Դա հանգեցնում է այն բանին, որ էթնոլոգիականության կապերը դառնում են ավելի կարևոր, քան մախրոդ տարիներին, երբ Ռուսաստանի քաղաքացիների ինքնությունը որոշվում էր ոչ թե սեփական էթնոսի, այլ պետության հանդեպ վերաբերմունքով:

- Հայերը համահավաք բնակվում են Ռուսաստանի հարավի բազմաթիվ քաղաքներում: Բայց հաճախ խոսվում է տեղական ռուս բնակչության, կազակների հետ հայերի խնդիրների և հակամարտությունների մասին: Ռուսաստանի հայերի միությունն ի՞նչ ձևով է մասնակցում այդ հակամարտությունների լուծմանը: Ինչպե՞ս եք գնահատում իշխանությունների դիրքորոշումն այդ իրավիճակներում:

- Այո, հայերն ապրում են Ռուսաստանի հարավի բազմաթիվ քաղաքներում՝ Կրասնոդարի, Ստավրոպոլի երկրամասերում, Ռուստովի մարզում: Բայց այդ վայրերում եղել են նաև հայկական իին համայնքներ, որոնք մի քանի փուլերով ձևավորվել էին 19-րդ դարում, Առաջին աշխարհամարտից և ցեղասպանությունից հետո: Այն ժամանակ հայ գաղթականները բնակություն հաստատեցին Ռուսաստանի հարավում և դարձան բնակչության օրգանական մասը: Դրանք նաև դրինահայերն են, որոնք ինքնեցին այսօր Ռուստովի մասը կազմող Նախիչևան քաղաքը: Խորհրդային Միության փլուզումից հետո բազմաթիվ հայեր եկան այդ քաղաքներ և համայնքներ, քանի որ այնտեղ ունեին ազգականներ և միջավայրն էլ ծանոթ էր: Իրոք, հատկապես 90-ական թթ. այստեղ ծագեցին միասնական երկրի տրոհման հետ կապված խնդիրներ, չկային տարբեր էթնիկական խմբերի փոխգործողության արդյունավետ մեխանիզմներ, սկսվեց «վայրի» կապիտալիզմի գործընթաց. ոմանք հարստանում էին, մյուսներն՝ աղքատանում: Եվ շատերի համար ձեռնտու էր իրենց քաղաքական նպատակներով օգտագործել ունեցվածքային շերտավորումը՝ դրան տալով էթնիկական երանգավորում. իբր ոմանք հարստացել են մյուսներին հաշվին: Բախումներ էին լինում նաև կենցաղային հողի վրա: Պետք է ասել, որ իշխանական կառույցների ներկայացուցիչներն ևս մասամբ նպաստում էին այդ երևույթներին: Դա հատկապես ցայտուն արտահայտվեց Կրասնոդարի երկրամասում Կոնդրատենկոյի կառավարման ժամանակամիջոցում:

Վերջին տարիներին Ռուսաստանի հայերի միությունը նկատելիորեն աշխատանք է կատարել: Մենք կանոնավորապես լինում ենք Ռուսաստանի հարավում, այցելում Կրասնոդարի, Սոչիի, Ստավրոպոլի և այլ քաղաքների հայ համայնքներ: Հանդիպումներ ենք ունենում Ռուսաստանի ուղղափառ եկեղեցու ներկայացուցիչների, նահանգապետների, իրավապահ մարմինների ներկայացուցիչների, պաշտոնատար անձանց հետ, տեղերում կապեր հաստատում կազակների և հայկական համայնքների միջև: Այնպես որ, այսօր տեղական իշխանությունները չունեն էթնիկական խմբերի տարանջատման քաղաքական գիծ: Նրանք հասկանում են, որ Ռուսաստանի հարավում անհրաժեշտ է կայունություն. չէ՞ որ մոտերքում Չեչենիան է: Մյուս կողմից, ուժեղացել է բուն պետությունը, և նախագահական իշխանության ուղղահայացն այսօր շրջանային պետերի վրա ներգործելու անհամեմատ ավելի լուրջ հնարավորություններ ու լծակներ ունի, որպեսզի նրանք պահպանեն ազգամիջյան հաշտությունն ու համաձայնությունը և ոչ թե լուրջ բարդություններ ստեղծեն հենց պետության ու նրա սպազայի համար: Ազգամիջյան հարաբերությունների խնդիրն այսօր դառնում է պետական քաղաքականության գլխավոր գերակայություններից մեկը: Ահա թե ինչու ինձ թվում է, որ ապագայում այդ ոլորտին կուղղվեն ֆինանսական և մտավոր խոշոր ներդրումներ, որպեսզի կանխվի բացասական գործընթացների գարգացումը:

- Հայաստանը, նրա քաղաքականությունը և ղեկավարությունն ինչպիսի՞ ազդեցություն են գործում Ռուսաստանում ապրող հայերի վրա: Եվ կա՞նք արդյոք ռուսաստանցի հայերի հակադարձ ազդեցությունը Հայաստանի իշխանությունների որոշումների վրա:

- Ռուսաստանում ապրող հայերի վրա Հայաստանի և նրա իշխանությունների անմիջական ազդեցությունն աննշան է, թեպետև պետք է ասել, որ Ռուսաստանի հետ Հայաստանի բարիդրոցական, դաշնակցային հարաբերությունները և գործընկերությունը, արտաքին քաղաքական և ռազմական ջանքերի համակարգումը Ռուսաստանի հասարակայնության մեջ և իշխանական կառույցներում բարենպաստ մթնոլորտ ու ֆոն են ստեղծում հայերի հանդեպ: Դա իրոք կարևոր նշանակություն ունի: Բայց Հայաստանը, իմ կարծիքով, առայժմ բավարար առաջընթացի չի հասել Ռուսաստանի հայկական կապիտալի ներգրավման մեխանիզմների ստեղծման գործում: Չկա Հայաստանի իշխանական կառույցների փոխգործողության ինստիտուցիոնալ մեխանիզմն ունյինսկ այնպիսի կազմակերպության հետ, ինչպիսին է Ռուսաստանի հայերի միությունը, որի շրջա-

նակներում միավորված են Ռուսաստանի գրեթե բոլոր հայկական համայնքները: Սրանում կան որոշակի խնդիրներ և բացթողումներ, որոնք Հայաստանի ղեկավարությունը փորձում է լուծել, ինչպես ինքն է հայտարարել, առավել արդյունավետ մեխանիզմի ստեղծմամբ, որը թերևս կձևավորվի 3-րդ Համահայկական ֆորումի ժամանակ: Հայաստանի իշխանությունները մտադիր են այդ համաժողովը իրավիճակից ելնող տարի երևանում:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանի իշխանությունների որոշումներին վրա հայ համայնքի ազդեցությանը, այստեղ ևս կան ինչպես որոշակի ձեռքբերումներ, այնպես էլ խնդիրներ: Նախ և առաջ հայկական սիտուացից, ոմանց կարծիքով, հանրապետություն մուտք գործող 1 կամ 1,5 մլրդ դոլարի կեսը, եթե ոչ ավելին, ընկնում է ռուսաստանցի հայերին: Նրանք իրենց փողերով ամնիջականորեն պահպանում են Հայաստանի Հանրապետության կայունությունը: Եվ եթե Հայաստանում չկան սոցիալական և «սովյալ» խռովություններ, ապա դա զգալի չափով պայմանավորված է ոչ թե իշխանությունների գործունեությամբ, որոնք պարտավոր են տեղական բնակչությանն ապահովել աշխատատեղերով, վճարել պատշաճ աշխատավարձ և թոշակ, այլ արտաքին ֆինանսական օժանդակությամբ: Եվ դա վերացնում է սոցիալական լարվածությունը: Ռուսաստանցի հայերը և Ռուսաստանի հայերի միությունն իրենց գործունեության մեջ ղեկավարվում են նրանով, որ ռուսաստանյան կապիտալն ավելի լավ ներկայացված լինի Հայաստանում: Պատահական չէ, որ մենք շատ ակտիվ էինք «Գույք պարտքի դիմաց» գործարքին ուղղված ջանքերում, որպեսզի Ռուսաստանն արդիականացնի Հայաստանի ձեռնարկությունները և հազարավոր մարդկանց ապահովի աշխատատեղերով, պատշաճ վարձատրությամբ, ինչը կլինեի Հայաստանի և Ռուսաստանի տնտեսական հարաբերությունների ամրապնդման շատ լուրջ գործոն: Մենք նաև ջանում ենք մեր նպատակային ծրագրերը կազմել փոքր և միջակ քիզնեսի ոլորտում, որպեսզի դրանք իրագործենք հենց Հայաստանում՝ հավելյալ աշխատատեղեր ստեղծելու համար: Ռուսաստանցի հայերը, այդ թվում նաև մեր կազմակերպությունը, ջանում են իրենց մտավոր և քաղաքական հնարավորությունների սահմաններում մասնակցել հայ ժողովրդի համար լուրջ այնպիսի հարցերի լուծմանը, ինչպիսիք են Դարաբաղի խնդրի կարգավորումը և Հայաստանի ու Թուրքիայի հարաբերությունների կանոնավորումը:

- Վրաստանի նախագահը վերջերս հայտարարեց, որ հետխորհրդային տարածքի, այդ թվում Հարավային Կովկասի արմատական ժողովրդավարացումը շարունակվելու է: Նկատի ունենալով, որ Ադրբեջանի իշխանություններին ըստ երևույթին հաջողվել է խուսափել «Նարնջագույն» սցենարից, ստացվում է, որ հերթը Հայաստանի՞նք է: Ինչպիսի՞ն է Ռուսաստանի հայերի միության դիրքորոշումն իրենց պատմական հայրենիքում «հեղափոխության» հնարավորության կապակցությամբ:

- Կարծում եմ, Վրաստանի նախագահն ասում է այն, ինչ դեռ վերջերս ասում էին նրա «ավագ ընկերները»: Ես նկատի ունեմ նախագահ Բուշին, ըստ որի վարչակարգերը փոխելու ամերիկյան ռազմավարությունը շարունակվելու է: Այդ քաղաքականությունը կարող է շարունակվել թե՛ Հարավային Կովկասում, թե՛ Կենտրոնական Ասիայում: Իրոք, Բաքվում վերջերս տեղի ունեցած իրադարձությունները ցույց տվեցին, որ ո՛չ ԱՄՆ-ը, ո՛չ էլ Ռուսաստանը շահագրգռված չեն եղել Ադրբեջանում «Նարնջագույն հեղափոխության» հաղթանակով, իսկ ընդդիմությունը դրա հնարավորությունը չի ունեցել: Ամերիկացիները շահագրգռված են այդ շրջանի կայունության պահպանմամբ, նկատի ունենալով, որ իրենց ընկերությունները միլիարդներ են ներդրել Կասպից ծովի նավթի ու գազի պաշարների յուրացման մեջ: Ահա թե ինչու ամերիկացիների առանձնակի հետաքրքրությունն են տեսնում այդ տարածաշրջանի նկատմամբ: Իսկ ինչ վերաբերում է Հայաստանին, չեմ կարծում, թե այնտեղ «Նարնջագույն հեղափոխության» ներուժ լինի: Իշխանությունը բավականաչափ ամուր է, չկա լուրջ պառակտում ռուսամեն և արևմտամեն ուժերի, որը կար Ուկրաինայում կամ Վրաստանում: Թեև Վրաստանում ըստ էության արևմտամեն գործիչ Շևարճաձեին փոխարինեցին մեկ ուրիշ՝ էլ ավելի արևմտամեն քաղաքական գործիչով: Հայաստանում չկան նման լիդերներ, համեմայն դեպս, առայժմ չկան: Եվ ինձ թվում է, որ մոտ ապագայում հազիվ թե ստեղծվեն «Նարնջագույն» սցենարի նախադրյալներ:

Որպես Ռուսաստանի հայերի միության ղեկավար, ես սկզբունքորեն ամեն մի հեղափոխության կտրական հակառակորդն եմ: Հեղափոխությունները հանգեցնում են ապակայունացման, կարող են հանգեցնել քաոսի և անկառավարելիության: Հայաստանում ներկա պայմաններում, հատկապես նկատի ունենալով դարաբայան պատերազմի կապակցությամբ Ադրբեջանի հետ, ինչպես նաև Թուրքիայի հետ չկարգավորված հարաբերությունները, նաև քաոս և անկայունություն ստեղծելը կլինեի չափազանց մեծ «շքեղություն»:

ԷԶՐԱՍ ԵՊՍ. ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ. «ՌՈՒՍԱՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ԿՅԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԻՏԻ ԼԻՆԻ ԲՈԼՈՐԻՍ ՀՈԳԱԾՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆ»

Մոսկվա քաղաքի ճարտարապետական խորհուրդը հավանություն տվեց Ռուսաստանի մայրաքաղաքում կառուցվելիք հայկական տաճարի նոր նախագծին: Մինչ այդ այն հաստատվել էր Ամենայն հայոց կաթողիկոսի և Սբ. Էջմիածնի ճարտարապետական խորհրդի կողմից: Վերջապես հնարավորություն է ստեղծվում կենդանացնելու շինության արդեն որերորդ տարին «հնացող» հիմքերը, և Նոր Նախիջևանի ու Ռուսաստանի հոգևոր թեմի առջև բացվում է կառուցողական եռուն մի շրջան:

Առհասարակ ի՞նչ կյանքով է ապրում ռուսահայության հոգևոր կենտրոնը, ի՞նչ հոգսերով է համակված նա մեր այս անհանգիստ ժամանակներում: Այս թեմայով էր մեր զրույցը թեմի առաջնորդ Եզրաս Եպիսկոպոս Ներսիսյանի հետ:

- Սրբազան հայր, ներկեղեցական «խռովարար» իրադարձությունների ավարտից հետո առաջին անգամ ենք հանդիպում: Ի՞նչ է կատարվել Ձեր զլխով անցած «ամպերից» հետո:

- Մեր հոգևոր առաքելությունը մնում է «անասան» (Ժպտում է). նպատակը եղել ու մնում է նույնը՝ մարդկանց մեջ սերմանել այն մաքուր, անկեղծ հավատքը, որ պիտի դառնա ապրելու իմաստը, ամրապնդել այն հոգևոր արժեքը, որ պիտի ծառայի նրանց որպես կյանքի խարիսխ: Տվյալ դեպքում՝ ռուսահայության մեջ, հատկապես այս նոր իրողությունների պայմաններում, երբ հոգևոր, բարոյական արժեքները զիջում են նյութականին, երբ, ցավոք, կարևորվում է ժամանակավորը:

- Դուք հաճախ եք հիշատակում ավետարանական այն խոսքերը, որ հավատքը մեռած է առանց գործի: Եվ Ձեր հոգևոր գործունեությունն էլ միշտ զուգորդվել է հիանալի նյութական արժեքների ստեղծմամբ, լինի դա եկեղեցաշինություն, կրթական, համայնքային, մշակութային, հրատարակչական գործ թե մի այլ բան: Ի՞նչ է արվել այս ընթացքում՝ մասնավորապես Մոսկվայում:

- Իրագործվել են որոշ մտահղացումներ և նախապատրաստական մեծ աշխատանքներ են կատարվել որոշ խոշորածավալ կառույցների շինարարության համար: Մոսկվայում սկսել է հրատարակվել

«Արմյանական ցերկով» պարբերականը, առաջմ միայն ռուսերեն, քանզի ռուսահայության մի զգալի մասը, ցավոք, չգիտի կամ վատ գիտի մայրենի լեզուն: Հրատարակությունը կոչված է ճանաչելի դարձնելու հայ եկեղեցին նաև ռուս հասարակայնության շրջանում:

- Մինչև Ձեզ հետ հանդիպելը ծանոթացա առաջին երկու համարին. որակյալ հրատարակություն է՝ սեղմ, իմաստախորհուրդ նյութեր, հոյակապ լուսանկարներ, բարձրաճաշակ ձևավորում: Անչափ տպավորիչ է, օրինակ, «Հայկական Երուսաղեմին» նվիրված լուսանկարաշարը:

- Շնորհակալ եմ: Մոսկվայի մետրոյի «Նովոլուրոդսկայա» կայարանի մոտ շուտով կավարտենք երեք հարկանի շենքի հիմնանորոգումը, որտեղ կսկսի գործել Հայեցի դաստիարակության կենտրոնը: Սա ավելին կլինի, քան կրթական օջախը: Այստեղ կլինի դպրոց, որտեղ լեզվի ու գրականության հետ մեկտեղ կդասավանդվի հայ կրոնի պատմություն, կգործեն երգի, պարի, նկարչության, երաժշտության և շատ այլ խմբեր, կկազմակերպվեն բազմաբնույթ հանդիպումներ, ցուցահանդեսներ, տոնախմբություններ և այլն: Շատ բան կծնավորվի ընթացքում: Խնդիրը մեկն է՝ հաստատություն մտնող անձը պիտի այնտեղից դուրս գա հայ ոգով պարուրված:

Այսուհանդերձ մեր գործունեության կիզակետը կդառնա նոր տաճարի կառուցումը Մոսկվայի հարգաշատ թաղամասերից մեկում՝ Օլիմպիսկի պողոտայի վրա:

- Իսկ նոր նախագիծը ինչո՞վ է տարբերվում նախկինից:
- Առավելագույնս հաշվի են առնված մեր ավանդական ճարտարապետությունը ռուսական քաղաքի նկարագրին ներդաշնակեցնելու պահանջները: Ի դեպ, Մոսկվայի գլխավոր ճարտարապետը մեծ գովեստով արտահայտվեց նոր նախագծի մասին: Հետաքրքրական է, որ մերծակա որոշ աշխարհիկ կառույցներ կփոխեն իրենց պրոֆիլը մեր տաճարի «բարերար» ազդեցության տակ:

25 հազար քառակուսի մետր տարածություն զբաղեցնող հոգևոր համալիրը կունենա առաջնորդարան, դպրոց, հրատարակչություն, թանգարան, վարչական բնակելի մասնաշենք, գրադարան, հյուրանոց, բարեգործական ծառարան և այլն:

- Լսել եմ, որ ծրագրել եք այնտեղ բացել նաև ճեմարան:
- Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ռուսահայությունն այսօր կազմում է սփյուռքի ամենաստվար հատվածը և նրա հոգևոր բարգավաճման համար նպատակահարմար է սեփական կադրեր պատրաստել տեղում: Հարցը քննարկվել է Վեհափառ հայրապետի հետ և արժանացել ինչպես նրա, այնպես էլ Ռուսիո պատ-

րիարքի օրհնությանը:
- Իսկ խոսակցությունները «Պոլկոննայա գորա» հուշահամալիրում հայ մատուռի կառուցման մասին:

- Քաղաքային իշխանությունների հետ ձեռք բերված համաձայնությունների հիման վրա ընթացքի մեջ են համապատասխան ձևակերպումները, որոնց վերջնական հաստատումով էլ պայմանավորված է շինարարության սկիզբը:

- Սրբազան, «մատերիալիստական» հարցերում Դուք հույս դնո՞ւմ եք տեղի հայերի վրա:

- Ես կուզեմայի մի անկեղծ խոստովանություն անել: Երբ նոր էի տեղափոխվել Մոսկվա և բախվում էի Ձեր հիշատակած «խռովությանը», որոշ կասկածներ ունեցա մոսկվահայության մի մասի բարեպաշտության նկատմամբ: Մի պահ թվաց, թե հավատքի ու ազգասիրության գործոնն այստեղ տկար է, հոգևոր հենքը՝ վտանգված մանրախնդրությամբ: Սակայն կյանքը ցույց տվեց, որ իրավացի չէին մեր մտավախությունները: Այսօր իմ վստահությունները լիակատար է. փառք եմ տալիս Աստծուն և հավաստում՝ Ռուսաստանում և Մոսկվայում ապրում են հայորդիներ, որոնք իրավամբ կրում են իրենց բարեգործ հայրերի Լազարյանների, Մանթաշովների, Գյուլբենկյանների, Մանուկյանների և մյուսների ազգասեր վեհ ոգին:

- Գուցե որևէ օրինակ բերեք:

- Խնդրեմ, վերջերս տեղի ունեցավ հոգաբարձուների ժողով: Իրագեկեցի, որ նոր եկեղեցու կառուցման հարցը լուծվել է բոլոր մակարդակներով, և առանց որևէ հավակնության պարզ հարցով դիմեցի նրանց ի՞նչ ենք անելու: Ի զարմանս ինձ, կես ժամում «ստորագրվեց» մոտ 10 միլիոն դոլարի գումար: Ազգային հոգևոր արժեքներին հավատարմության, արժանապատվության, հավաքական կյանքի, միասնական ոգու աննախադեպ տուրք էր սա՛ արժանի ամենախնամ օրհնությանը:

- Սրբազան, անկեղծ լինե՞նք, նման պարագաներում նախկինում անառողջ լուրեր էին տարածվում շինարարության վրա կատարվող ծախսերի կապակցությամբ: Ձեզ կհաջողվի՞ խուսափել դրանցից:

- Ես ինքս խորհրդի անդամների առջև դրել եմ ծախսերի թափանցիկության մեխանիզմի ստեղծման հարցը և պատրաստ եմ այն կարգավորել բոլոր շահագրգիռ անձանց հետ:

- Սրբազան, կուզեմայի փոխել խոսակցության թեման և առնչվել Ֆրանսիայում տեղի ունեցած իրադարձություններին: Ասացեք խնդրեմ, նման երևույթ հնարավոր է Ռուսաստանում, նկատի ունենալով, մասնավորապես, «ռուս-կովկասյան» առնչությունների լարվածությունը:

- Ներգաղթածների այդպիսի «կրակոտ» ելույթներ են բացառում են, որովհետև

նրանք այստեղ երբեք ոչ միայն շոյված չեն եղել իշխանություններից, ինչպես Ֆրանսիայում, այլև միանգամայն հակառակը. նրանք գտնվում են լրիվ կախյալ, ընկճյալ վիճակում և հիանալի են հասկանում, որ նմանատիպ ելույթները միայն կվատթարացնեն իրենց դրությունը: Որևէ ճնշում պետական մակարդակով՝ մույնպես բացառում են: Պետք է պարզապես օրենսդրականորեն կարգավորել ներգաղթի խնդիրը, և այդ գործընթացն սկսել է ակտիվանալ:

- Բայց չէ՞ որ, Ֆրանսիայի օրինակից էլ-նելով, հարզը սուր են դնում ռուս ազգայնական ուժերը, շարժումները, կուսակցությունները: Սկիհեղներն արդեն երթ են կազմակերպում Կրեմլի հարևանությամբ՝ «Ռուսաստանը՝ ռուսներին», «Մոսկվան մոսկվացիներին» և նմանատիպ այլ կարգախոսներով:

- Բայց չնոռանանք, որ Ֆրանսիան բնավ էլ Ռուսաստան չէ: Այս երկիրը պատմակա-

նորեն (և ոչ թե ներգաղթի հետևանքով) բազմազգ ու բազմակրոն է, և ամեն մի քիչ թե շատ բանական պետական այդ չի կարող չպատկերացնել, թե ինչ կործանարար հետևանքների կհանգեցնի ազամիջյան անհարիրությունների հրահրումը:

- Կվերհիշվի անմիտ, խելահեղ բունտը: Դուք զգո՞ւմ եք եկեղեցու հարածուն դերը ռուսահայության կենսապահովության գործում:

- Ոչ միայն զգում են, այլև գործում: Ես Ռուսաստանի նախագահին առընթեր կրոնական խորհրդի անդամ են, որի մեջ մտնում են նաև ռուս ուղղափառ եկեղեցու, մուսուլմանների, հուդայականների, բուդդայականների ներկայացուցիչները: Մենք ուշադիր հետևում ենք կրոնական բնույթի իրադարձությունների ընթացքին և հնարավորություն ունենք տարբեր հանձնարարականներով անմիջականորեն դիմելու պետության ղեկավարին: Երկուստեք փոխարդյունավետ համագործակ-

ցություն է պետական հույժ կարևոր ու նրբանկատ հարցերում:

Ես կարծում եմ, որ հակակովկասյան ընդհանուր մթնոլորտի ֆոնի վրա հայերս համեմատաբար արտոնյալ վիճակում ենք: Համեմայն դեպս չեն հիշում մի դեպք, որ որևէ հարցով դիմեն տեղի իշխանական մարմիններին ու արժանանան մերժման կամ, առավել ևս, անհարգալից վերաբերմունքի: Մյուս կողմից, մենք չպիտի մոռանանք, որ հայ լինելով, այս երկրի քաղաքացի ենք և պարտավոր ենք խստիվ պահպանել համակեցության կանոնները, մեր գործով, վարքով, կեցվածքով արժանի լինենք հինավուրց քաղաքակիրթ ազգի ներկայացուցիչը լինելու պատվավոր իրավունքին:

Ռուսահայության կյանքի ապահովությունը պիտի լինի բոլորիս հոգածության առարկան: Երբեք չմոռանանք, որ նա պատմական հայրենիքը սնուցող սփյուռք է:

Ռուբեն ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ, Մոսկվա

ՇԱՀԱԳՈՐԾՎԵՑ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆՈՒՄ ԱՌԱՋԻՆ ՀՈՂՄԱԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆԸ

Պուշկինի լեռնանցքում երեկ շահագործման հանձնվեց Հայաստանում և տարածաշրջանում առաջին՝ 2,6 մգվտ հզորության հողմաէլեկտրակայանը, որը բաղկացած է 4 հողմակներից: Նախատեսվում է արտադրել տարեկան 5 մլն կվտժ էլեկտրաէներգիա: Կայանի ծառայության ժամկետը հաշվարկված է առավելագույն 20 տարի: Հողմաէլեկտրակայանը կառուցվել է Իրանի տրամադրած 3,5 մլն դոլար դրամաշնորհով: Իրանական կողմի հետ նախատեսվում է քննարկել կայանի ընդլայնման խնդիրը: Տեղանքը հնարավորություն է տալիս մինչև 90 մգվտ հզորություն զարգացնելու, մինչդեռ ներկայումս տեղադրված հողմակները միայն 2,6 մգվտ հզորություն ունեն: Էներգետիկայի նախարար Ա. Մովսիսյանը նշեց, որ ներկայումս հողմաէներգետիկայի զարգացման համար ուսումնասիրություններ են կատարվում Սիսիանում և Գյումրիում: Կմշակվի քամու ճշգրիտ քարտեզ, որը հնարավորություն կտա այս ուղղությամբ նոր ներդրումներ ներգրավելու: Ղե ինչ, կարելի է ասել, որ Հայաստանը ի վերջո ունեցավ իր հողմադաշը: Իսկ Դոն Քիչոտների պակաս մեզանում երբեք չի զգացվել:

Ո՞Վ Է ՃԱՆԱԶԵԼ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՄՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Լիտվայի Սեյմի կողմից դեկտեմբերի 15-ին Հայոց ցեղասպանության ճանաչումով Մեծ եղեռնը ճանաչած և դատապարտած պետությունների թիվը հասավ 18-ի: Հայոց ցեղասպանությունը ճանաչել են նաև ԱՄՆ-ի 38 նահանգներ, տարբեր քաղաքների քաղաքապետարաններ: Նշենք, որ Հայոց ցեղասպանությունն առաջինը ճանաչել և դատապարտել է Ուրուգվայը 1965 թվականին, նրան հաջորդել են Կիպրոսի և Արգենտինայի խորհրդարանները, Ռուսաստանի Պետդուման, Հունաստանի, Լիբանանի խորհրդարանները, ապա՝ նաև Բելգիան, Շվեդիան, Շվեյցարիան, Ֆրանսիան, Իտալիան, Ավստրալիան, Կանադան, Սլովակիան և Նիդերլանդների Ազգային ժողովի ստորին պալատը: Այս տարի Ցեղասպանությունը ճանաչել է նաև Լեհաստանը: Մի շարք երկրներ Ֆրանսիան, Բելգիան, օրենք են ընդունել նաև Հայոց ցեղասպանությունը մերժող անձանց դատապարտելու մասին: Այդ քայլին 2006թ. կիստիկ նաև Արգենտինան:

ՄԻՆԱՍԻ ՎԵՐԱԴԱՐՉԸ

Ջաջուռում դեկտեմբերի 7-ին բացվել է Մինաս Ավետիսյանի տուն-թանգարանը: Այն ավերվել էր 1988թ. երկրաշարժից: 2003թ. Լինսի հիմնադրամի «Մշակույթ» ծրագրով նկարչի հայրենի Ջաջուռում կառուցվեց նրա նոր տուն-թանգարանը: 2004թ. կառույցը շահագործման է հանձնվել, սակայն ցուցանմուշների բացակայության պատճառով մինչ օրս չէր գործում: Մինասի վրձնած նկարներից բացի, տուն-թանգարանում ցուցադրվում են նաև նկարչի ձևավորած բեմական զգեստների էսքիզները:

ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ

Գիտնականներն ապշած են

2002 թվականի սեպտեմբերի 11-ին Բուրյաթական Հանրապետությունում գտնվող գերեզմանից դուրս է բերվել 75 տարի առաջ թաղված Խամբո լամայի՝ Դաշա-Դորժո Իթիգիլովի աճյունը: Բուրյաթի զարմացրել է այն, որ լոտոսի դիրքով թաղված լամայի մարմինը որևէ քայքայման չի ենթարկվել: Իթիգիլովը կյանքից հեռացել է մեղիտացիա անելիս: Նրա մարմինն ուսումնասիրող խմբի ղեկավար Գալինա Երշովան ասել է, թե լամայի հողերը կծկվում են այնպես, ինչպես կենդանի մարդունը: Գիտնականները մեկ տարի առաջ լամայի աճյունն ուսումնասիրության համար տեղափոխել են Մոսկվա և արդեն այժմ ստիպված են խոստովանել, որ նրա հյուսվածքները դեռևս կենդանի են: Այսուհանդերձ, գիտնականները չեն կարողանում պատասխանել այն հարցին, թե ինչու չի քայքայվում մահացած մարդու մարմինը: Սա առաջին դեպքն է, երբ գիտություն է նման երևույթի: Բուդդայականները հավատում են, որ Իթիգիլովը կենդանի է և գտնվում է հատուկ վիճակում:

ՆԱՐԵՉԱԳՈՒՅՆ ԵՐԿՐԻ ՆԵՐԿԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՉ ՀԱՅԵՐԸ ԴԻՏՈՐԴԻ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿՈՒՄԵՆ

Ուկրաինահայ սփյուռքը ապրում է կտրտված ու հատվածաբար

Թե քանի հայ է ապրում այսօր Ուկրաինայում, ոչ ոք հստակ չգիտի: Պաշտոնական վիճակագրությունը նշում է 200 հազար թիվը, բայց ըստ Ուկրաինայում Հայաստանի դեսպան Արմեն Խաչատրյանի, այդ թիվը կրկնակի է: Կիևում ապրում է 8-10 հազար հայ: Համայնքն անհամեմատ համախմբված ու միաձուլյ էր 1988-ի դեկտեմբերյան երկրաշարժից հետո ու դարաբաղյան պատերազմի տարիներին, երբ հանգանակություններ ու օգնություններ էին կազմակերպում Հայաստանի համար: Այսօր համայնքը կտրտվել, հատվածաբար է հոգում իր հոգսերը: Հարաբերականորեն միասնական են դառնում միայն տոն օրերին՝ Նոր տարի, մայրություն, անկախության օր: Այդ հանդիսություններին էլ հազիվ 40-50 հայ է հավաքվում:

Նարեչագույն հեղափոխությունը ապրած է այսօր էլ սեփական խնդիրների մեջ գլուխը կորցրած երկրում ազգային փոքրամասնությունների հոգսերին առանձնակի ուշադրություն չեն դարձնում: Ուկրաինահայ համայնքը ոչ միայն ինքնությունը պահպանելու խնդիր ունի: Մարտի 26-ին կմեկնարկեն Գերագույն ռադայի ընտրությունները: Չվնասվելու և ներքաղաքական բարդ իրավիճակում ավելորդ ու վտանգավոր գլխացավանքների մեջ չընկնելու համար հայերն աշխատում են հեռու մնալ քաղաքական տուրևառումներից: Իրենց քաղաքական համոզմունքներում նրանք միատարր չեն, բայց աշխատում են թաքցնել դիրքորոշումները և հայտնվել են ավելի շատ դիտորդի կարգավիճակում: «Ես կարծում եմ, որ այս պահին հայերիս համար ամենակարևոր խնդիրը խորհրդարանի ընտրություններին նախորդող այս 3-4 ամիսը հանդարտ, առանց բարդությունների անցկացնելն է: Հայերը ցրված են ապրում, տարբեր քաղաքներում ու գյուղերում, և քաղաքականության մեջ ներքաշվելը կարող է ճակատագրական լինել նրանցից յուրաքանչյուրի համար», ասում է Ռադայի հայ պատգամավոր Նվեր Մխիթարյանը:

Ինչպես ողջ ուկրաինացի ժողովուրդը, հայ համայնքն էլ հիասթափություն է ապրում նարեչագույն հեղաշրջումից: Այն հայերի կենսամակարդակի վրա էլ ոչ մի էական ազդեցություն չունեցավ, հակառակը՝ սրեց սոցիալական բոլոր խնդիրները: Համեմայն դեպ, ուկրաինացիների նման իրենք էլ ապրում են հույսով, որ մի քիչ պիտի համբերեն և ամեն ինչ լավ կլինի:

Կիևում հայոց 2 կիրակնօրյա կրթարան է գործում, որ դժվար է դպրոց անվանել: Աշակերտների թիվը տատանվում է 8-ից մինչև 2 տասնյակի սահմաններում: Այս տարի հայկական դեսպանատանը հաջողվեց լուծել կիրակնօրյա դպրոցների դասագրքերի ու գրականության խնդիրը: Հայ դպրոցականներ ավելի շատ կան թիվ 85 դպրոցում, որը տարբեր ազգերի երեխաների համատեղ ուսուցման օջախ է:

Կրթական և այլ առումներով ևս Հայաստանի հետ համայնքի համագործակցությունը սահմանափակվում է ամեն տարի ուսուցիչների կատարելագործման նպատակով Երևան մասնագետներ ուղարկելով:

Ուկրաինայում աղքատ հայեր չկան, նրանք զբաղված են ամենատարբեր ոլորտներում՝ բժիշկներ, ուսուցիչներ, դասախոսներ, շինարարներ, արհեստավորներ: Հայերի միջին կենսամակարդակը ցածր չէ, վերջին շրջանում նույնիսկ միանգամայն որոշակի բեռնացում է արձանագրվում: Մթերքի ու հագուստի գներն այստեղ գրեթե նույնն են, ինչ Հայաստանում: Միջին աշխատավարձը 100 դոլար է, նվազագույնը՝ 70:

Գործադիր մարմիններում ևս հայերը բավական ակտիվ են ներկայացված: Խարկովի մարզի նահանգապետը հայ է, շատ հայեր բազմաթիվ պաշտոններ են գրավում, օրենսդիր մարմնում աշխատում է 4 պատգամավոր: Վերխովնայա ռադայում նրանց հաջողվեց բարձրացնել Հայոց ցեղասպանության խնդիրը: Լոբբինգ է տարվում այդ ուղղությամբ, որպեսզի Ռադան ևս որոշում ընդունի ցեղասպանության մասին: Ռադայի նախագահն ու կոմիտեի նախագահները ողջունեցին ցեղասպանության 90-ամյակի մասնակիցներին՝ 3 անգամ օգտագործելով ցեղասպանություն բառը: Նշեցին, որ ժամանակը եկել է, որպեսզի Ռադան

ճանաչի ցեղասպանությունը: Խնդրի քննարկման շուրջը նույնիսկ տարբեր քաղաքական ուժերի մեծ հավաք եղավ: Ուկրաինայում Թուրքիայի դեսպանը նույնիսկ իրար անցած մի քանի անգամ հանդիպեց Մարդու իրավունքների կոմիտեի նախագահի հետ:

Ուկրաինայի ամենահայտնի հայը Ռադայի պատգամավոր, մեծահարուստ գործարար Նվեր Մխիթարյանն է: Նա զբաղվում է շինարարական բիզնեսով և մայրաքաղաքի կենտրոնում էլիտար ու շքեղ բազմաթիվ շենքերի հեղինակ է:

Շատ հայեր, որ այստեղ հայտնվել են երկրաշարժից հետո ու դարաբաղյան պատերազմի ընթացքում, այնուամենայնիվ, մտածում են Հայաստան վերադառնալու մասին: Սա հայերի այն զանգվածն է, որ առ այսօր վարձով է ապրում, քաղաքացիություն չունի, և բնականաբար, առավել շատ է կրում երկրում ընթացող ցավազին գործընթացների ազդեցությունը: Նրանց մեծ մասն այսօր դրամ է հավաքում Հայաստան գնալու և այստեղ սեփական հարկն ունենալու համար:

Չունման վտանգ, ինչպես սփյուռքի յուրաքանչյուր անկյունում, այստեղ էլ կա: Հայախոս է միայն միջին սերունդը: Նրանց գավակները հայերենն օգտագործում են միայն տանը, իսկ գրավոր խոսք գրեթե զանգվածաբար չգիտեն: «Այս իրողությունն անկասկած ավելի կխորանա, որովհետև շաբաթը 1 անգամ, այն էլ ոչ կանոնավոր պարբերականությամբ ընթացող կիրակնօրյա դասընթացները չեն կարող հային հայ պահել», ցավով ասում է «Արագած» հայկական ամսաթերթի գլխավոր խմբագիր Ժենյա Ծերունյանը: Հայատառ պարբերականը ևս ժողովրդականություն չի վայելում: Նախկին 5000-ի փոխարեն այսօր 1500 տպաքանակ ունի, սակայն դա էլ չի իրացվում: «Գործարար մարդուն են ընկալում են նախ և առաջ իբրև բարեգործի: Ես երազում եմ Մանթաշովի նման գործարարների մասին», շարունակում է նա, նշելով, որ ուկրաինացի հայ գործարարներին քիչ են հետաքրքրում թերթին ֆինանսական աջակցություն ցուցաբերելու, հայկական կանոնավոր դպրոց ու եկեղեցի հիմնելու խնդիրները: «Հայ պատգամավորներն ու գործարարները կարող են օգտակար լինել և համայնքին, և՛ թերթին, բայց ինչպես ամենուր, այստեղ էլ ավելի շատ իրենց խնդիրներն են լուծում»: Ուկրաինայում հայալեզու մյուս պարբերականը՝ Դրիմում տպագրվող «Մասյաջ աղավմի» ամսաթերթն է:

Ուկրաինայում ոչ պետական, ոչ կենցաղային մակարդակով հայերի նկատմամբ ատելություն ու անհամադրոժողակալություն չկա, ինչպես Մոսկվայում է՝ ԱՊՀ երկրների քաղաքացիների հանդեպ:

Հայ տղաներին ևս հայուհիներին սիրում են այստեղ, բայց հայ ծնողները չեն խրախուսում խառն ամուսնությունները, որպիսիք ավելի ու ավելի հաճախ են արձանագրվում: Նվեր Մխիթարյանի կինը ևս ուկրաինուհի է: Աժ նախագահի վերջերս Ուկրաինա կատարած այցելության օրերին նախագահի պատվին տված ճաշկերույթում հայ պատվիրակության անդամներին նա շլացրեց իր գեղեցկությամբ ու շքեղ արդուզարդով:

Հայկական առաջին եկեղեցիներն Ուկրաինայում կառուցվել են 9-րդ դարում:

Կիևում հայկական եկեղեցի կառուցելու մասին արդեն 3-4 տարի միայն խոսակցություններ են գնում: Ասում են, որ 3 մլն դոլար է պետք դրա համար, և հանգանակություն պիտի արվի: Նվեր Մխիթարյանը հավատացնում է, որ տարածք արդեն հատկացվել է, և շուտով շինարարություն կսկսվի: Երկրի մյուս քաղաքներում Պոդոլսկ, Լվով, Օդեսա, Խարկով և այլն, 14 հայկական գործող եկեղեցիներ կան: Անցած տարի պատգամավորի գործուն մասնակցությամբ Լվովի 700-ամյա հայկական եկեղեցին «հետ վերցվեց» Ուկրաինացիներից, որ մեծ իրադարձություն էր տեղի հայերի համար:

1996-ին ուկրաինացիները մեծ շուքով նշեցին քրիստոնեության ընդունման 1000-ամյակը: Պատմական աղբյուրները վկայաբերում են, որ Ուկրաինայում քրիստոնեությունը տարածել է

Ուկրաինայի ազգային հերոս Վլադիմիրի հայուհի կինը՝ Աննան: Աննան Բյուզանդիայի Վասիլի (Բարսեղ) կայսեր քույրն է եղել: Վասիլի կայսրը ծագումով հայ է, և Աննային կնության է տվել Վլադիմիրին՝ 2 երկրների բարեկամական կապերն ամրացնելու համար: Բյուզանդացիները նրան Վասիլի են անվանել, հայերը գիտեն իբրև Բարսեղի: Աննան այստեղ է եկել իր շքախմբով՝ 996 թվականին, և անմիջապես ձեռնամուխ է եղել քրիստոնեությունը տարածելուն: Եվ երևի հենց Աննայի ժամանակներից, շուրջ 1000 տարի հայ և ուկրաինացի ժողովուրդները բարեկամական հարաբերությունների մեջ են:

Կիև-Պեչորյան շքեղ համալիրի եկեղեցիներից մեկում պահպանվում են նաև հայերի հետ առնչությունների բազմաթիվ վավերագրեր: Եղել է մի հայ բժիշկ՝ «վիրմենին», որ «օգտակար գործ է արել՝ բուժել է և՛ հասարակ, և՛ շատ պաշտոնատար անձանց», բայց նրա անունը, ցավոք, չի նշվում վավերագրի մեջ:

Կիևում հայկական եկեղեցի եղել է, բայց ավերվել է 14-րդ դարում: Այստեղ առաքելական եկեղեցու հայ քահանա կա, որ պարբերաբար պատարագ է մատուցում, խորհրդակատարություններ անում: Բայց չկա հավաքատեղի, և ամեն անգամ հազիվ 30-40 մարդ է հավաքվում: Հավատացյալ հայերը իրենց հա-

վառքի պահանջմունքները բավարարելու համար հարում են կրոնական տարբեր ուղղությունների՝ սկսած Sunday աղանդից, որ այստեղ դավանում է մի նեգր, մինչև ուղղափառ ու կաթոլիկ եկեղեցիներ:

Հայ-ուկրաինական ներկա հարաբերություններում նշարվում ու ակտիվանալու միտում են արտահայտում նաև մշակութային առնչությունները: Բոլոր հայկական միջոցառումները՝ հայ նկարիչների ցուցահանդեսներ, համերգներ, կազմակերպվում են օպերայի դահլիճում:

Սակայն պետական մակարդակով այդ հարաբերությունները դեռևս սաղմնային վիճակում են: Ուկրաինան խոշոր երկիր է, իսկ Հայաստանի համար՝ կամուրջ Եվրոպայի ու Արևելքի միջև: 2 պետություններն էլ Եվրոպական մեծ ընտանիքի անդամ լինելու նպատակ ունեն, և այդ շրջանակներում համագործակցությունը կարող է արդյունավետ լինել: Հայաստանի համար՝ հատկապես միջազգային կառույցներում քվեարկությունների ժամանակ: Ուկրաինայի փորձն այս առումով անհամեմատ պատկառելի է մերից:

Կարինե ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

Վրաստանի Մառնեուլի շրջանի հայաբնակ գյուղերից է Աղբյորփին: Աղբյորփի գյուղից ոչ հեռու գտնվում է 13-րդ դարում կառուցված Խուճապի վանքը, շուրջը՝ միջնադարյան խաչքարեր: Գյուղից մինչև Թբիլիսի 1 ժամվա ճանապարհ է: Շրջանի աղբյուրանական գյուղերից հետո կողք կողքի այստեղ իրենց խաղաղ կյանքով շարունակում են ապրել հայկական յոթ գյուղեր, որոնցից վերջինը Աղբյորփին է՝ Քվեմո Քարթլիի ամենաբարեկարգ բնակավայրը: Բարեկարգ տներ, խնամված տնամերձ հողամասեր ու այգիներ, ճանապարհներ: Մարդիկ էլ՝ հյուրընկալ ու բարեհամբույր: Մշակում են հացահատիկ, աճեցնում միրգ ու բանջարեղեն: Բերքի ավելցուկը վաճառքի են տանում Թբիլիսի, իսկ ավելի հաճախ փոխանակում

կարտոֆիլի հետ Տաշիրում և Պրիվոլնոյե բնակավայրում: Գրեթե յուրաքանչյուր ընտանիք կով, խոզ ու ընտանի թռչուններ է պահում, ոմանք զբաղվում են մեղվաբուծությամբ: Գյուղական իշխանության նըստավայր շենքի վրա ծածանվում է Վրաստանի դրոշը: Գյուղում գործում է հայկական միջնակարգ դպրոցը, և շրջակա գյուղերի երեխաները ամեն օր, անկախ եղանակից, անցնում են 6-7կմ ճանապարհ, որպեսզի հասնեն դպրոց: Գյուղի փոստատարը վաղուց անգործության է մատնված: Աշխարհից կտրված աղբյորփեցիների ինֆորմացիայի գլխավոր աղբյուրը հեռուստացույցն է, որով կարելի է դիտել վրացական, հայկական և աղբյուրանական հեռուստահաղորդումներ:

Մշակութային կյանքը չափազանց աղքատիկ է: 12 տարվա ընդմիջումից հետո վերջերս միայն գյուղում հանդես է եկել Թբիլիսիի Պետրոս Ադամյանի անվան հայկական դրամատիկական թատրոնը:

Հնուց ի վեր աղբյորփեցիներն առանձնացել են ուսման հանդեպ առանձնակի վերաբերմունքով: 1919թ. գյուղի բնակիչ Մով-

սես Աթաբեկյանն իրեն պատկանող հողը տրամադրել է համագյուղացիներին՝ դպրոց կառուցելու նպատակով: Դպրոցը կառուցվել է, նրա շրջանավարտներից շատերը բարձրագույն կրթություն են ստացել և այսօր էլ սովորում են Երևանի բուհերում: Թբիլիսիում ուսումը շարունակելը դժվար է հայկական դպրոցների շրջանավարտների համար ֆակուլտետների ընտրությունը խիստ սահմանափակ է:

Գյուղի եկեղեցու արձանագրություններից մեկում հիշատակվում է նույն Մովսես Աթաբեկյանի անունը, որը գումարներ է հատկացրել նաև եկեղեցաշինությանը:

Աղանդների տարածումը գյուղում կանխելու նպատակով Հայ առաքելական եկեղեցու Վիրահայոց թեմի առաջնորդարանը 2004թ. կազմակերպել է չկնքված աղբյորփեցիների մկրտությունը:

Վերջին տարիներին հաճախ է գյուղ այցելում լոնդոնաբնակ Անահիտ Ավագյանը: Նրա աջակցությամբ իր ծնողների ծննդավայրում շուտով կվերականգնվի գյուղի միջնադարյան եկեղեցու զանգակատունը:

ԼԼ ՕԳՍԵՆՁՈՒ

ԱՂՔՅՈՐՓԻ

ՄԱՐԴԿՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒՆԵՑԵԼ Է ՆԱԽԱԼԵՉՈՒ ՓՈՔՐ ԱՍԻԱՅԻ ՏԱՐԱԾՔՈՒՄ

Ըստ ինտերնետի նյութերի, վերջին ժամանակներս տարբեր երկրների լեզվաբանները փորձում են գտնել մարդկության նախալեզուն: Լեզվագետներն առաջ են քաշել հետաքրքրավաճ վարկած: Հնարավոր է, որ մարդկությունը ունեցել է ընդհանուր լեզու:

Որոշ ժամանակ առաջ ավստրալացի լեզվագետները, համարելով աշխարհի տարբեր լեզուները, հայտնաբերել են, որ մարդկությունը կարող էր ունենալ նախալեզու, որը, նրանց կարծիքով, առաջացել է Փոքր Ասիայում՝ ժամանա-

կակից Թուրքիայի տարածքում: Հետաքրքրական հայտնագործություն է կատարել լեզվագետ Նատալյա Տեր-Գրիգորյանը, որ ապրում է աշխատում է Արգենտինայում: Նա առանձնացրել և համարել է աշխարհի տարբեր լեզուների բառեր, որոնք, ըստ գիտնականի, «դրախտային լեքսիկա» են նշանակում: Համեմատության արդյունքում Տեր-Գրիգորյանն առաջ է քաշել մեկ այլ վարկած, ըստ որի մարդկության պատմությունն ու լեզուն ծագում են Արարատ լեռան մոտակայքից: Տեր-Գրիգորյանը հեղինակել է «Առեղծվածային Արա-

րատ» գիրքը, որ հրատարակվել է 2004 թ., իսպաներենով Արգենտինայում, թարգմանվել է նաև ռուսերեն:

Նատալյա Տեր-Գրիգորյան դե Դենյանուկը 1972 թ. ավարտել է Երևանի պետական համալսարանը որպես լեզվագետ, 1988 թ. տեղափոխվել է Ուկրաինա, աշխատել կենտրոնական գրադարանում որպես գիտաշխատող, 1994 թ. տեղափոխվել է Արգենտինա:

Ա. Հ.

Կուտ ուտողին՝ կուտ չի պակսի կամ Գիր դչի մասին

Մի երկիր կար, որտեղ թագավոր էին կարգում որոշակի պարբերականությամբ՝ մի քանի տարին մեկ, հավաքում էին ժողովրդին և մի հավք էին բաց թողնում, ու հավքը ում գլխին նստե՛ր՝ նա էլ թագավոր էր դառնում: Եսպես էլ ապրում էին՝ ժողովրդավար և իմաստուն ձևով, և ոչ ոք չէր բողոքում ոչնչից: Թե ոմանք դժգոհում էին՝ միայն այն բանից, որ իրենք չէին դառնում թագավոր, հավքն իրենց գլխին չէր նստում:

Մի օր էլ թագավոր դառնալ փափագող մեկը բարձրաձայն դժգոհում է. «Ա՛յ մարդ, էդ անտեր դուռը մի անգամ էլ մեր գլխին չնստեց»: Ի պատասխան՝ նրա մտերիմներից մեկն ասում է. «Թե ուզում ես քո գլխին էլ նստի, գլխիդ մի բուռ կուտ լցրու»: Եսպես պարզ ու հասարակ:

Արևելյան իմաստությունն էսպես է ասում: Բայց միայն այսքանը: Այդ նույն արևելյան իմաստությունն, օրինակ, լռում է այն մասին, թե քանի՞սն էին իրենց գլխին կուտ լցնում՝ մե՛կը, թե՛ շատերը: Տրամաբանելով՝ կարող ենք ենթադրել, որ իմաստուն արևելքցիք դժվար թե չիմանային այս ձևը: Ուրեմն՝ կարող ենք ենթադրել նաև, որ ի վերջո դուռն ինքն էր ջոկում՝ ուն գլխին նստի ու ո՛ր կուտն ուտի:

Բայց չբացառենք նաև, որ կարող էին լինել նաև դչեր, որոնք ամեն ինչից կուշտ կլինեին ու կնստեին այնտեղ, որտեղ կհաճեր իրենց թռչնային կամքը: Չէ՞ որ ամեն դուռ չէ, որ ամեն գլխի կնքստի հաշվի չառնելով նրա և ավելի ներքև գտնվող որկորի պարունակությունը: Ինչպես ասում են՝ ոչ միայն կտիվ:

Այդուհանդերձ՝ կուտ ուտողին՝ կուտ չի պակսի:
Այսպես, առանց գիրուղուշ գցելու և ծտալեզու խոսքերի ավարտենք մեր թռչնագիրը:

Խորեն ԳԱՄՊԱՐՅԱՆ

Այսպես խոսեց...

Ոսկու պատճառով ծագած փոխզիջումներից խուսափելու ամենապարզ միջոցը՝ ոսկի ունենալն է:

Սալվադոր Դալի

Շատ են խոսում լավ թագավորների մասին, որոնք ըստ էության ավելի քիչ են եղել լավ թագավոր, քան պարզապես եղել են լավ մարդիկ:

Գեորգ Լիխտենբերգ

Վարկած

Պատմում են, որ մի անգամ, երբ նախաճաշարյան մարդիկ մամոնտ էին որսում, վայրենիներից մեկն առաջարկեց շրջապատել կենդանիներին ու քշել ծուղակը: Այդպես հայտնվեցին երկրի վրա գորավարները: Երբ մամոնտին խորովեցին, բոլորը կուշտ կերան ու մսից մի քիչ ավելացավ, մի վայրենի առաջարկեց պահել դա սառը քարանձավում: Այդպես հայտնվեցին երկրի վրա գործարարները: Սակայն գիշերը ինչ-որ մեկը թռցրեց միսը սառը քարանձավից: Այդպես հայտնվեցին երկրի վրա քաղաքական գործիչները:

Ձոն Ֆաուլզ

ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՂՔԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

(հատվածներ «Արիստոս» գրքից)

...Հարստությունն ինքնին՝ անմեղ է: Հարուստն ինքնին՝ անմեղ է: Բայց հարստությունն ու հարուստները, շրջապատված աղքատությամբ ու աղքատներով, մեղավոր են:

...Ոչինչ այնպես չի առանձնացնում, ինչպես հարստությունը, և ոչինչ այնպես չի միանմանեցնում, ինչպես աղքատությունը: Դրա համար էլ մենք ուզում ենք հարուստ լինել: Մենք ուզում ենք տարբերվել: Միայն փողով կարելի է գնել և՛ անվտանգություն, և՛ բազմազանություն, որոնք մեզ անհրաժեշտ են: Այսպես՝ փողի ետևից ամոթալի վազքը միաժամանակ վերածվում է բազմազանության ու անվտանգության ազնիվ փնտրության:

Փողը՝ հնարավորություն է, պատահականության կառավարում և դեպի այն՝ մուտքի թույլտվություն, ընտրության ազատություն, իշխանություն: Մի ժամանակ հարուստները կարծում էին, թե կարող են դրախտի տոմս գնել, այսօր դրախտը տեղափոխվել է՝ «այստեղ և հիմա»: Բայց հարուստը չի փոխվել, և նրա հավատը, թե այնուամենայնիվ կարող է դրախտի տոմս գնել երկրի վրա, երևում է՝ արդարացել է:

...Փողը պետք է մեզ նրա համար, որպեսզի գնենք այն, ինչ լավագույն հասարակարգը ձրի է տալիս, այն է՝ գիտելիք, ըմբռնում և փորձ, հնարավորություն՝ կարողալու աշխարհի ծայրի մասին և գնալու այնտեղ: Մի խոսքով՝ կյանքդ անցկացնել չհասկանալով տեսածիդ մեծ մասը, նշանակում է չտեսնել մեծ մասն այն ամենի, ինչին մարյում ես: Աղքատության մեջ ամենասարսափելին նույնիսկ սովը չէ, այլ՝ զարգացման քարացածությունը, որն անպայմանորեն ուղեկցում է նրան:

Հարուստները գնում են բազմազանություն: Դա կապիտալիստական հասարակարգերի մեծ օրենքն է, որոնց համար՝ հոգեբանական ընկճվածությունից խուսափելու ուղին՝ հարստանալն է: Բոլոր մյուս ելքերը փակ են:

Փող ստեղծելու համար ամենևին էլ պետք չէ տիրապետել մարդկային ինչ-որ ազնվաբարո հատկանիշների: Դրա համար էլ փող չինելը՝ յուրատեսակ մի հավասարիչ է: Բնական է դառնում, երբ մարդու մասին դատում են ըստ այն բանի, ինչի նա կարող է հասնել, այսինքն՝ ըստ փողի, և ոչ թե ըստ նրա, ինչի նա չի կարող հասնել երբեք և ոչ մի հանգամանքներում, եթե միայն ջծնվի դրամով:

Բառարանը փողն անվանում է «փոխանակման միջոց»: Ես այն անվանում եմ պատասխան ամմարդկային պատահականությանը, որն իշխում է գոյության վրա: Հանճար, խելամտություն, առողջություն, իմաստություն, կամքի ուժ և ֆիզիկական ուժ, գեղեցիկ արտաքին. այս ամենը՝ շահումներ են, որ ստանում ենք վիճակախաղում, որը խաղարկվել է դեռ մեր ծնունդից առաջ: Փողը՝ մարդկային հանկարծաստեղծ վիճակախաղ է, որը մասնակիորեն պարզատրում է առաջին տիեզերական վիճակախաղում ձախողվածներին: Բայց փողն էական վիճակախաղ չէ, քանի որ շահումները, որ ստացվում են առաջին նախածին փուլում, իրենցից ներկայացնում են հաջորդ խաղարկության անվճար տոմսերի բավականին պատշաճ մի տրոցակ: Եթե ձեր բախտը բերել է առաջինում, ամենայն հավանականությամբ՝ կերիի նաև երկրորդում:

...Մենք հակառակորդներ չենք, այլ եղբայրակիցներ՝ ըստ մարդկային ցեղի: Եվ խելքն ու ազատությունը մեզ տրված են նրա համար, որպեսզի չեզոքացնենք ամբողջ գոյության հիմքում ընկած պատահականության ազդեցությունները և կառավարենք դրանք, ոչ թե դրանց օգնությամբ արդարացնենք անարդարությունը:

Թարգմանությունը՝ Խորեն ԳԱՄՊԱՐՅԱՆԻ

ԱՐԹՈՒՐ ԱՐԲԱՀԱՄՆ ԱՌԱՅԺՄ ԱՆՊԱՐՏԵԼԻ Է

Վերջերս հայ պրոֆեսիոնալ բռնցքամարտիկ Արթուր Աբրահամը նոկաուտի ենթարկելով նիգերիացի Կինգսլի Իկեկեին՝ նվաճեց IBF վարկածով միջին քաշային կարգում աշխարհի չեմպիոնի տիտղոսը: Զնայած նախկին երևանցին այժմ հանդես է գալիս գերմանական ակումբում, նա ամեն մի հաղթանակից հետո բարձրացնում է նաև մեր եռագույնը:

Հայազգի բռնցքամարտիկ Արթուր Աբրահամը նվաճեց IBF-ի վարկածով միջին քաշում (72,6 կգ) աշխարհի չեմպիոնի տիտղոսը: Լայպցիգում կայացած մենամարտում Աբրահամը 5-րդ ռաունդում նոկաուտի ենթարկեց նիգերիացի Կինգսլի Իկեկեին: Ինչպես և սպասվում էր, մենամարտի առաջին իսկ րոպեներից Արթուրը դիմեց բուռն գրոհների և փորձում էր ուժ-

գին հարվածներով նոկաուտի ենթարկել մրցակցին: Թեև Իկեկեին հաջողվում էր խուսափել Աբրահամի հարվածներից, սակայն առաջին մի քանի ռաունդներում, այնուամենայնիվ, մի քանի լուրջ հարված ընդունեց:

Հիշեցնենք, որ մենամարտի նախօրեին տված հարցազրույցում Աբրահամը խոստացել էր մրցակցի «հարցերը լուծել» ժամկետից շուտ: Եվ Արթուրը կատարեց

իր խոստումը: 5-րդ ռաունդում Աբրահամը հուժկու հարված կատարեց մրցակցի գլուխին, այնուհետև հարվածների շարք տեղաց Իկեկեի վրա: Ռինգի մրցավարն անմիջապես դադարեցրեց մենամարտը և ի նշան հաղթանակի բարձրացրեց հայ բռնցքամարտիկի ձեռքը:

25-ամյա Արթուր Աբրահամը վերջին տարիներին բնակվում է Բեռլինում: Պրոֆեսիոնալ ռինգում նա առայժմ անպարտելի է: Անցկացրած բոլոր 19 մենամարտերում էլ հայ բռնցքամարտիկը հաղթող է ճանաչվել: Դրանցից 17-ը նա ավարտել է ժամկետից շուտ: Այսպիսով, հայազգի ևս մեկ բռնցքամարտիկ նվաճեց IBF-ի վարկածով աշխարհի չեմպիոնի տիտղոսը:

Ա. Գ.

ԼԵՎՈՆ ԱՐՈՆՅԱՆՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԳԱՎԱԹԱԿԻՐ

128 շախմատիստներ վիճարկում էին ՖԻԴԵ-ի վարկածով աշխարհի չեմպիոնի տիտղոսը: Եվ Արոնյանի մրցակից Պոնոմարյովն էլ հենց նման մրցաշարում էր ժամանակին նվաճել աշխարհի չեմպիոնի տիտղոսը: Ավելացնենք նաև, որ նոկաուտ համակարգով անցկացված մրցաշարերում մինչ այդ հայ շախմատիստներից լավագույն արդյունքի էր հասել Վլադիմիր Զակոբյանը, որը եզրափակիչում աշխարհի չեմպիոնի տիտղոսը գիջել էր Ալեքսանդր Խալիֆմանին:

Ընդհանրապես, ընթացիկ մրցաշրջանում Լևոն Արոնյանը շատ հաջող հանդես եկավ: Նա Եվրոպայի անհատական առաջնությունում դարձավ բրոնզե մրցանակակիր, նույն կարգի մեղալ նվաճեց նաև Հայաստանի հավաքականի կազմում աշխարհի թիմային առաջնությունում: Բացի այդ, Ռուսաստանի «Տոմսկի» կազմում նախ նվաճեց այդ երկրի չեմպիոնի կոչումը, ապա դարձավ Եվրոպայի չեմպիոնների գավաթակիր: Լևոնը նաև հաղթող ճանաչվեց արագ շախմատի մրցաշարում, Մայնցում և Ստեփանակերտում անցկացված միջազգային խոշոր մրցաշարերում: Իրոք որ Լևոն Արոնյանի համար տարիսն արգասաբեր էր:

Լևոն Արոնյանը շախմատում արդեն շատ

Լևոն Արոնյանը հաղթական վերջակետ դրեց խանտի Մանսիյսկում անցկացրած իր գերազանց ելույթներին: ՖԻԴԵ-ի վարկածով աշխարհի նախկին չեմպիոն Ռուսլան Պոնոմարյովի հետ կայացած եզրափակիչ մրցախաղը շահելով 3-1 հաշվով, 23-ամյա հայ գրոսմայստերը դարձավ շախմատի աշխարհի գավաթակիր՝ արժանանալով 100 հազար դոլար պարգևի: Եվ եթե ՖԻԴԵ-ն այս տարի չփոփոխեր աշխարհի առաջնությունների անցկացման կարգը և արգենտինական Սան Լուիսում 8 շախմատիստների մասնակցությամբ չորրորդ աշխարհի չեմպիոնին, ապա Լևոն Արոնյանը փաստորեն կղառնար հայ երկրորդ աշխարհի չեմպիոնը Տիգրան Պետրոսյանից հետո: ԶԷ՝ որ նախորդ տարիներին նույնպիսի նոկաուտ համակարգով

բարձունքներ է նվաճել: Նա մինչև 20 տարեկանների աշխարհի և Եվրոպայի առաջնությունների հաղթող է, աշխարհի չեմպիոնի տիտղոսին է արժանացել նաև մինչև 12 և մինչև 14 տարեկանների մրցաշարերում: Լևոնը դարձել է նաև Հայաստանի չեմպիոն: Այս տարի նա 2724 վարկամիջով տեղ զբաղեցրեց աշխարհի ուժեղագույն շախմատիստների տասնյակում:

Աշոտ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

ԱՄԱՆՈՐՅԱ ԵՎ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՀԱՅՈՑ ՍԲ ԾՆՈՒՆԴՐ՝ ՀՈՒՆՎԱՐԻ 6-ԻՆ

Դեկտեմբերի 25-ին քրիստոնյա աշխարհի մի զգալի մասում տոնում է Հիսուս Քրիստոսի Սուրբ Ծնունդը: Համընդհանուր այդ ցնծությանն առայժմ չի միանում Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին: Հայ եկեղեցու հետևորդները տոնում են Բեթղեհեմյան Մանուկի ծնունդը հունվարի 6-ին, իսկ արտերկրի որոշ համայնքներում մուսուլմանական հունվարի 19-ին: Ծննդյան Տոնացույցի այս բազմազանության ակունքները տարբեր են: Իսկ թե ինչու՞ է այդպես՝ ըստ հերթականության:

Արևմտյան դիվանագիտություն և հայկական ավանդապաշտություն

Ըստ պատմական վկայությունների, վաղ քրիստոնեության շրջանում քրիստոնյա բոլոր եկեղեցիները Քրիստոսի Սբ Ծնունդը տոնում էին հունվարի 6-ին: Այն կրկնակի տոն էր, քանի որ այս օրը նշվում էր և՛ Քրիստոսի Ծնունդը, և՛ Մկրտությունը: Սահմանված այս կանոնն առաջինը խախտեց Հռոմի եկեղեցին 354 թվականին՝ միայնացի անջատելով երկու տոները՝ Ծնունդը և Մկրտությունը: Քրիստոսի Ծնունդը հունվարի 6-ից տեղափոխվեց դեկտեմբերի 25-ը, իսկ հունվարի 6-ը մնաց միայն իբրև Մկրտության օր: Հռոմի Լիբերիոս եպիսկոպոսի այս քայլը, ըստ էության, դիվանագիտական էր: Բանն այն է, որ Հռոմում դեռևս չէին մոռացել հեթանոսական սովորույթները. ձմեռային արևադարձի օրերին ժողովուրդը շարունակում էր մեծագույն խանդավառությամբ նշել արևին նվիրված տոները: Դրանցից մեծագույնը դեկտեմբերի 25-ի Բոլունավիա կոչված օրն էր, որ նաև հռոմեական Ամանորն էր: Եվ ահա հեթանոսական այս տոնը մոռացության ենթարկելու մղումով քրիստոնյա արևմտյան առաջնորդները փորձեցին տոնին հաղորդել քրիստոնեական գաղափար՝ Քրիստոսի Սբ Ծնունդը: Փորձը հաջողվեց, և Լիբերիոսի դիվանագիտական քայլը շուտով համընդհանուր ընդունելություն գտավ: Արդեն 379 թվականին դեկտեմբերի 25-ը տոնվում էր նաև Կոստանդնուպոլսում: Շուտով այս նորամուծությունը մուտք գործեց նաև արևելյան եկեղեցիներ: Հայ եկեղեցին էր միայն, որ հավատարիմ մնաց Սբ Ծնունդը և Մկրտությունը հունվարի 6-ին տոնելու հնամենի ավանդույթին: Եվ այսօր թերևս քչերին է հայտնի, որ Հայ եկեղեցին ևս երբեմն-երբեմն փորձել է միանալ դեկտեմբերի 25-ի Ծննդյան տոնակատարությանը: Ըստ որոշ ուսումնասիրությունների ու մատենագիտական աղբյուրների, մեծ փաստեր արձանագրվել են 5-րդ, 7-րդ և ապա 12-րդ դարերում: Սակայն եզակի այդ փորձերը եղել են ընդամենը պատմական կարճատև պահեր, որ ի վերջո ավարտվել են հունվարի 6-ի հաղթանակով՝ հաստատված Հայ եկեղեցու աստվածաբանների տոմարական հաշվարկներով ու աստվածաբանական հիմնավորումներով: Վերջինիս հիմքում Ավետարանական հայտնի պատմությունն է Ձաքարիայի պապանձման և Եղիսաբեթի հղիության մասին: Սակայն սա արդեն այլ պատմություն է: Ինչևէ, այսօր Հայ եկեղեցին միակ քրիստոնյա եկեղեցին է, որ շարունակում է Քրիստոսի Սբ Ծնունդը և Աստվածահայտնությունը տոնել միասին՝ հնուց ի վեր սահմանված օրը՝ հունվարի 6-ին: Սակայն, հայտնի է նաև, որ Հայ եկեղեցու մի շարք համայնքներում Սբ Ծնունդը կատարվում է հունվարի 19-ին:

Սբ Ծնունդն ու հին և նոր տոմարները

Այսօր Ռուսաստանի և Վրաստանի թեմերի որոշ համայնքներ, ինչպես նաև Երուսաղեմի Հայոց պատրիարքությունը Քրիստոսի Ծննդյան տոնը կատարում են հունվարի 19-ին: Այս տարբերության պատճառը Հայ եկեղեցում առկա էին և նոր տոմարների խնդիրն է: 1923 թվականին, երբ Պատրիարքը, ընդառաջ գնալով խորասահմանի և հատկապես Եվրոպայի ու Ամերիկայի թեմերի արևմտաքրիստոնյա, իրապարակեց կոնդակ նոր՝ Գրիգորյան տոմարին անցնելու վերաբերյալ, թվում էր, թե որևէ դժվարություն չի կարող լինել: Այս տոմարով էին վաղուց առաջնորդվում շատ երկրներ ու եկեղեցիներ: Սակայն շատ շուտով պարզ դարձավ, որ նոր տոմարն անհարմարություններ է ստեղծում հատկապես օրթոդոքս երկրներում ապրող հայության համար: Բանն այն է, որ հույն եկեղեցին այդպես էլ չընդունեց նոր տոմարը: Իսկ Ռուս և Վրաց ուղղափառ եկեղեցիները թեև հայտարարեցին, թե ընդունելու են Գրիգորյան տոմարը, սակայն շուտով իրաժարվեցին դրանից՝ պահպանելով հինը՝ Հուլյանը: Ըստ այս տոմարի էլ ուղղափառ եկեղեցիները դեկտեմբերի 25-ի փոխարեն Սբ

Ծնունդը կատարում են հունվարի 7-ին, իսկ Մկրտությունը՝ 12 օր անց՝ հունվարի 19-ին: Հուլյան հաշվարկով այս նույն օրվա հետ է համընկնում նաև Հայ եկեղեցու Սբ Ծննդյան և Աստվածահայտնության տոնը: Եվ ստացվում է այնպես, որ ռուսահայ կամ վիրահայ համայնքները առաջնորդվելով հին տոմարով, միանում են այդ երկրների հավատացյալների ուրախությանը: Այսօր Հայ եկեղեցում տոմարական տարբերությունը մի տեսակ «կենցաղային» խնդրի է վերածվել: Սակայն անցյալ դարի 20-ականներին այն իրապես խնդրահարույց էր: 1923 թվականի հայրապետական կոնդակից հետո՝ արդեն հաջորդ տարի պարզվում է, որ հակառակ Հայրապետի հրամանի, Ռուսաստանի և Վրաստանի թեմերում շարունակում են պահպանել հին տոմարը: Իրավիճակը չի փոխում նաև 1924-ին Պատրիարք Ե կաթողիկոսի արձակած երկրորդ կոնդակը՝ կրկին նույն պահանջով: Արմավիրի, Կրասնոդարի, Պյատիգորսկի, Խարկովի և այլ համայնքների եկեղեցական խորհուրդներից ստացված նամակները միաձայն արձանագրում են. ժողովուրդը ոչ մի կերպ չի հաշտվում տոմարի փոփոխության հետ և շարունակում է կատարել տոներն ու պահքերը եկեղեցուց անջատ: Կացությունն առավել քան տագնապահարույց էր: 1926-ին Խորեն արք. Սուրբադեկյանի կազմած զեկուցագրում իրավիճակը զնահատվում է իբրև «եկեղեցու կազմալուծման ազդանշան»: Ռուսահայ ընդդիմախոսները, օրինակ, կասկածելի են համարում նոր տոմարի ճիշտ լինելը: Կարծիք է հայտնվում, որ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն առանց ազգային-եկեղեցական ժողովի չպետք մնան կարգադրություն անել և այլև: Իսկ Արմավիրում իրավիճակն այնքան է սրվում, որ ժողովուրդը պահանջում է կամ շարունակել հին տոմարը և կամ եկեղեցիները փակել և բանալիները հանձնել իրենց: Արդյոք, տոմարական այս ավանդապաշտությունը սաղոմ նք չէր խորհրդային ուժերի կողմից Հայ եկեղեցու միասնականությունը խախտելու նպատակով: Այսօր թերևս կարելի է և մեծ ենթադրություն անել: Իսկ այն օրերին եկեղեցական շահի պահանջում էր ընկրկել. ռուսահայ ու վիրահայ համայնքներին արտոնվում է գործածել նաև հին տոմարը: Ինչ վերաբերում է Երուսաղեմի պատրիարքությանը, ապա այստեղ մեծ հարց, կարծես, այդպես էլ չի քննարկվել: Տերունական սրբավայրերի նկատմամբ հույն եկեղեցու հետ ունեցած ընդհանուր իրավասությունների պարագայում Հայոց Պատրիարքությանը առավել նպատակահարմար էր հին տոմարի գործածությունը՝ հատկապես Սբ Հարության տոնակատարության ժամանակ: Տոմարական այս բազմազանությանը Հայ եկեղեցին այսօր համակերպվել է՝ որտեղ առաջնային է դարձել հարեւանների հետ եկեղեցական տոները կատարելու, երկրում տիրող տոնական տրամադրությանը համահունչ լինելու հոգեբանությունը: Եվ այսօր Հայ եկեղեցում հաշտ ու խաղաղ գոյակցում են հին ու նոր տոմարները, որտեղից և հունվարի 6-ի և հունվարի 19-ի 13 օրերի տարբերությունը:

Իսկ Ամանորը չի ուշանա

Սբ Ծննդյան այս պատմություններն իհարկե բոլորովին կապ չունեն աշխարհիկ Ամանորի հետ: Անկասկած այն Հայաստան կզա ճիշտ դեկտեմբերի 31-ի գիշերը՝ ինչպես ամենուր: Ամանորը ուրախ տրամադրությամբ են դիմավորում նաև Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնում: Ավանդաբար այս օրը տոնական հանդիսություն է տեղի ունենում Պատրիարքի Հոգևոր ճեմարանում, որին մասնակցում են Ամենայն Հայոց Հայրապետը, Մայր Աթոռի միաբանները, ճեմարանի սաներն ու դասախոսական կազմը: Գերիշխում է կատակի մթնոլորտը, երբ ուսանողները ներկայացնում են հայտնի «Կաղանդչեքերը»: Դրանք ուրախ և զվարճալի մանրապատումներ են հոգևոր հայրերի, հենց իրենց ու դասախոսների մասին: Իսկ կես գիշերից առաջ Վեհափառ Հայրապետը թափոքով ուղղվում է տաճար: Ուղիղ կեսգիշերին դղահանում են Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնի զանգերը: Կատարվում է գոհաբանական աղոթք, և ապա լսվում են շնորհավորանքներ: Նոր տարվա առաջին օրը՝ հունվարի 1-ին մատուցվում է Սբ Պատարագ, որի ընթացքում կատարվում է Հայրապետական մաղթանք Աթոռի անասանության համար: Իսկ մեզ՝ աշխարհականներիս, ամանորյա ճոխ սեղանների շուրջ մնում է հիշել, որ դեռ սպասում ենք Աստվածահայտնությանը: Առավել ևս, որ Սբ Ծննդին նախորդելու է Ծննդյան մեկշաբաթյա պահքը (ժուժկաության բացառիկ մի փորձություն):

Հեղինակ՝ ՍԿՐՏՅԱՆ

2006 ԹՎԱԿԱՆԸ ԿԱՐՄԻՐ ՀՐԵՂԵՆ ՇԱՆ ՏԱՐԻ Է

Արևելյան լուսնային օրացույցի համաձայն, հերթական Նոր տարին սկսվում է հունվարի 22-ին, սակայն չինացիները հանգիստ են վերաբերվում այն բանին, որ արևային օրացույցով ապրող աշխարհը Յրեղեն շան տարին դիմավորելու է հունվարի 1-ին:

Լուսնային օրացույցը բաժանված է տասներկու 5-ամյա փուլի, որտեղ 12 կենդանիներից յուրաքանչյուրին համապատասխանում են 5 նախատարրերը՝ փայտ, կրակ, հող, մետաղ և ջուր:

Բացի կենդանուց ու նախատարրից, ամեն տարի ունի իր գույնը: Կապույտին հաջորդում են կարմիրը, դեղինը, սպիտակն ու սևը: 12-ամյա փուլն ավարտում են Կարմիր Յրեղեն Շան և Կարմիր Յրեղեն խոզի տարիները:

Շան տարիներն ըստ տարեքնների

- 10 փետրվարի, 1910 – 29 հունվարի, 1911՝ Սետաղե Շուն:
- 28 հունվարի, 1922 – 15 փետրվարի, 1923՝ Ջրային Շուն:
- 14 փետրվարի, 1934 – 3 փետրվարի, 1935՝ Փայտե Շուն:
- 2 փետրվարի, 1946 – 21 հունվարի, 1947՝ Յրեղեն Շուն:
- 18 փետրվարի 1958 – 7 փետրվարի՝ 1959՝ Հողե Շուն:
- 6 փետրվարի 1970 – 26 հունվարի՝ 1971՝ Սետաղե Շուն:
- 25 հունվարի, 1982 – 12 փետրվարի, 1983՝ Ջրային Շուն:
- 10 փետրվարի, 1994 – 30 հունվարի, 1995՝ Փայտե Շուն:
- 22 հունվարի, 2006 – 17 փետրվարի, 2007՝ Յրեղեն Շուն:

Թեև շունը ստանձնելու է իշխանությունը 2006 թ. հունվարի 22-ից, սակայն հենց Նոր տարվա կեսգիշերից մուտք է գործելու մեր կյանք՝ հավատարմությամբ, սիրով և ուրախությամբ զգացումով լցնելու բոլորիս սրտերը: Տարին դիմավորեք որքան հնարավոր է մտերմ խմբերով, բարեկամներով: Ուրախության և բերկրանքի մթնոլորտ ստեղծեք, խուսափեք տխուր մտքերից, վիրավորանք ու ցավ չպատճառեք միմյանց, որովհետև տարվա ընթացքում դա կարող է պատժել հրահրողներին:

Ի՞նչ է սպասվում 2006-ին: Աստղագուշակության պատմությունից հայտնի է, որ շան տարում հաճախ տեղի են ունենում անսպասելի ազատակամացում, իդեալիստական գաղափարների քարոզչություն և իրականացում: Ակտիվ տարի է, որն էլ հնարավորություն կտա հասարակության լայն զանգվածներին հասնելու նյութական բարեկեցության: Կրակագույն շան էներգիան կներգործի նաև մարդկանց բնավորության վրա ու կառաջնորդի թաքնված տաղանդով շատերին, կդարձնի ավելի եռանդուն, ընդունակ ռիսկի դիմելու, ուլքեր հանուն բարձրագույն իդեալների, արմատական փոփոխությունների պատրաստ կլինեն գոհելու ամեն ինչ, նույնիսկ սեփական բարեկեցությունը: Այս տարվա իրադարձությունները կնպաստեն տարբեր ստեղծագործական ընդունակություններ ունեցող մարդկանց դրսևորմանն ամենատարբեր ոլորտներում: Շատ մարդիկ «կբորբոքվեն» կրակի տարերքից, ուստի չեն բացառվում զանգվածային հասարակական ելույթները, հասարակության և իշխանության կոնֆլիկտները: Գործընկերային հարաբերությունների արդյունավետությանը կնպաստի թիմային աշխատանքը: Տարվա առաջին կեսին քաղաքական գործիչների սկզբունքների բախում տեղի կունենա, որը զգալիորեն կհասնի սեպտեմբեր ամսին: Տարվա մյուս կեսը կլինի համեմատաբար հանգիստ և կառուցողական: Շան տարին բարենպաստ է ամուսնանալու, երեխա ունենալու, նոր գործնական և սիրային հարաբերություններ հաստատելու համար: Երեխաները, որ լույս աշխարհ կգան այս տարի, կլինեն վառ և յուրօրինակ անհատականություններ:

Ի՞նչ է սպասում 2006-ին 12 կենդանակերպերի ներկայացուցիչներին:

Առնետ- Բարենպաստ կլինի, եթե նրանք հետաքրքրվեն մասնագիտական աճով և ժամանակ հատկացնեն կարիերային: Նրանք պետք է խուսափեն գայթակղություններից, որպեսզի փորձության չենթարկվեն:

Ցուլ- Տարվա առաջին կեսին որքան էլ հոռետեսական տրամադրությունը համակի շատ ցուլերի, միևնույն է, դա պատրանք է: Տարվա երկրորդ կեսին նրանք լուրջ հաջողություն կհասնեն, որին կնպաստի նրանց կենսական փորձը և ինտուիցիան: Գործնական վերելքի հասնելու լավագույն ժամանակաշրջան է այն ցուլերի համար, որոնք ծնվել են կշեռքի, ջրիսի նշանների ներքո:

Կապիկ- Խոստումնալից տարի է նրանց կյանքում անսպասելիորեն կհայտնվեն մարդիկ, ուլքեր կցանկանան համագործակցել և աջակցել նրանց: Տարին բարենպաստ կլինի ընտանիք կազմելու համար:

2006թ. վստահեք ձեր ներքին ծայրին և վարվեք ձեր խղճի թելադրանքով: Այդ դեպքում հաջողության կհասնեք կյանքի բոլոր բնագավառներում: Խորհուրդ է տրվում ընձեռված հնարավորությունը ձեռքից բաց չթողնել: Ամբողջ տարվա ընթացքում առաջնորդվեք «Գործել համարձակ և առանց երկմտելու» սկզբունքով:

top ten

2005 թվականին ամբողջ աշխարհում տեղի են ունեցել բազմաթիվ կարեւորագույն իրադարձություններ: Կարծում ենք, որ 10 ամենակարևոր իրադարձությունները հետևյալներն են.

1. Հռոմի պապ Հովհաննես Պողոս 2-րդի մահը և Յոզեֆ Ռատցինգերի՝ Բենեդիկտոս 16-րդի ընտրությունը Հռոմի պապի պաշտոնում:
2. Նավթի միջազգային զենքի անմախաղեպ բարձրացումը: Օգոստոսի սկսված զինը հասել է 71 դոլարի:
3. Հուլիսի 7-ին Լոնդոնում ահաբեկիչները հարձակումներ են իրականացրել մետրոպոլիտենում և երթուղային ավտոբուսներից մեկում:
4. Կատրինա փոթորիկի հետևանքով ԱՄՆ-ում գոհվել է հազար երեք հարյուր մարդ: Տասնյակ հազարավոր մարդիկ մնացել են առանց կացարանի:
5. Իրաքում տեղի ունեցած ահաբեկչական գործողությունների հետևանքով գոհվել են հազարավոր մարդիկ, իսկ տարվա վերջում Իրաքում ընդունվել է Սահմանադրությունը և ընտրվել մշտական խորհրդարան:

6. Իրանի նախագահ է ընտրվել Մահմուդ Ահմեդինեժադը, որն աչքի է ընկել հակաիրալյան մի քանի հայտարարություններով:
7. Պակիստանում տեղի ունեցած հզոր երկրաշարժի հետևանքով զոհվել է մոտ 100 հազար մարդ:
8. Ֆրանսիան և Նիդեռլանդները «ոչ» են ասել Եվրասիանադրությանը:
9. Եվրամիությունը ԵՄ-ին անդամակցելու հարցով բանակցություններ է սկսել Թուրքիայի հետ:
10. Ֆրանսիայում մի քանի շաբաթ շարունակ մահմեդական երիտասարդներն այրել են հարյուրավոր ավտոմեքենաներ և իրդեիել գրասենյակներ, դպրոցներ, ինչպես նաև մի եկեղեցի:

ԵՐԲ Է ԳԱԼՈՒ ԱՃԽԱՐՀԻ ՎԵՐՋԸ

Ժամանակ առ ժամանակ աստղագետները խուճապ են առաջացնում վերադառնալով աստերոիդից (աստղակերպից) մեր մոլորակի կործանման մասին խոսակցություններին: Ե՛րբ դա կարող է տեղի ունենալ: Ուրեմն այսպես. անցյալ տարվա հունիսին հայտնագործված Ապոֆիս աստերոիդի ապագա ուղեծրի վերջին հաշվարկները հուշում են, որ աշխարհի վերջը կարող է գալ 2036 թվականին: Անցյալ տարվա վերջին NASA-ի աստղագետները խոսում էին, որ 2029-ին աստերոիդը բավականաչափ կմոտենա մեզ, սակայն երկիրը կվանի նրան և կփոխի օբյեկտի ուղեծիրը: Սակայն ԲելՖասթի Թագավորական համալսարանի աստղագետ Ալան Ֆիցսինոնը հաշվարկել է, որ մեր մոլորակն ընդամենը կհետաձգի բախվելու պահը: Այդ դեպքում Ապոֆիսը կարող է տարածություն մեջ անցնել այն կետով, որին բանալու անցք են անվանում, և կվերադառնա 2036 թվականին: Գիտնականներն աստերոիդ-իրեչին հետևում են անցյալ տարվա հունիսից: Նրան չորս բալ են տալիս Տորինոյի սանդղակով, ըստ որի որոշվում է մերձերկրային օբյեկտի վտանգավորության չափը (տասը բալը ամիսափելի ընդհարում է): Մասնագետները պնդում են, որ 390 մետր տրամագիծ ունեցող Ապոֆիսի հետ բախումից հարյուր հազար անգամ ավելի շատ էներգիա կառաջանա, քան եղել է Հիրոսիմայում ատոմային պայթյունից: Այնուհետև կթակոխի «միջուկային ծեղր»: Քսան տարին կարծես թե մեծ ժամանակ է ընդհարմանը նախապատրաստվելու համար: Սակայն վերջերս տեղի ունեցած կոնֆերանսում Spaceguard Foundation-ի նախագահ Անդրեա Կարուզին հայտարարեց, որ «կառավարությունները պետք է որոշում ընդունեն հիմա, որպեսզի գիտնականներին ժամանակ տան հարվածը մեղմացնելու միջոցներ գտնելու համար»: Իսկ գիտնականները աստերոիդի վրա հարձակում գործելու տարբեր առաջարկներ ունեն: Եվրոպական տիեզերական գործակալությունը նախատեսում է երկու արբանյակ արձակել Ապոֆիսի ուղղությամբ: Նրանցից մեկը կբախվի աստերոիդին, իսկ երկրորդը կգրանցի վերջինիս ուղեծրի փոփոխությունը:

Байки разных лет

Все-таки мы очень разные

1976-й год. Лекция по философии в пединституте им. В. Брюсова. Преподаватель исторического материализма Лев Саакян обращается к студентам:

- Если человек бросает молодую жену с ребенком на руках, престарелого отца, ответственный пост (чем подставляет тысячи человек), раздаёт все нажитое семьей добро абы кому и сваливает, чтобы ничего не делать, то как мы назовем этого гада?

- Негодяем, в лучшем случае, - отвечают хором студенты.

- Правильно. А вот индусы назвали его Буддой... Все-таки мы очень разные, - заключил Л. Саакян.

Громче нельзя

Суббота в компьютерной фирме - рабочий день. Телефонный звонок.

- Доброе утро!
Женский голос, шепотом:
- Алло!
- Да, я вас слушаю.
- Я вчера у вас компьютер покупала.
- И?
- Вот он сломался, вы можете починить?
- Говорите громче, я вас плохо слышу.
- Громче не могу, муж услышит - убьет.

Объявление

На проспекте Комитаса, в фотоавтомате висит объявление: «Четыре позы за три минуты».

Посчитала

Сидим в кафе, пьем кофе, разговариваем. Подходит время идти по домам. Говорим официантке:

- Девушка, посчитайте нас, пожалуйста. На что девушка, улыбнувшись, говорит:
- Вас четверо.

Еще раз про любовь

О любви сказано, написано и спето очень много. О своем отношении к любви промолчу.

Лучше расскажу советский анекдот. Чтобы затаячить людей на лекцию, повесили объявление: «Лекция «О способах любви». Набилась полный зал. Вышел лектор: «Есть много способов любви. Мужчины к мужчине, женщины к женщине, но это мерзко и говорить не стоит. Но есть настоящая любовь, о которой мы и поговорим, - любовь к партии».

Откуда берутся артисты

Выступая в концертном зале НИИ «Мион» (г. Тбилиси), Владимир Винокур рассказал: «Я учился в Курске в средней школе N26. Потом старое здание снесли, а номер 26 отдали школе для умственно отсталых детей. Так вот, когда я приезжаю в родной город на гастроли и рассказываю, что окончил школу N26, в зале начинается повальный хохот. Все мгновенно понимают, откуда берутся артисты».

На приеме

Доктор:
- Ну-с, милочка, разделись? Теперь дайте я вас послушаю!
- А что мне спеть?

О чем трепещет дед

В Тбилиси 80-летний дядя Гоги сказал мне: «Вот на старости треплюсь внукам, что до 92-го года свободно ездил по Союзу без паспорта, таможи, снятия отпечатков пальцев и повального обыска».

Милицейский юмор

- Алло, милиция? Муж пошел гулять с собакой и пропал!
- Сообщите приметы.
- Ну, муж среднего роста, глаза, кажется, карие... А собака породы эрдельтерьер, кобель, окрас пегий, рост в холке 63 см, хвост купирован, возраст - 8 месяцев, нижний левый клык сломан, на задней лапе небольшой шрам...

Лев ОГАНЕЗОВ.

«Горцарар»

Издается с июля 1999г.

**АВТОР ПРОЕКТА-
ВАГРАМ БЕКЧЯН**

Зам. гл. редактора -
Роза ГУЛЯН
Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝
Ռոզա ՂՈՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ

Издательский Дом

«ШАГАНЭ»

Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован
в Министерстве Российской Федерации
по делам печати, телерадиовещания
и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер

ПН № 77-5015

Авторские материалы

не рецензируются и не возвращаются.
Переписку с читателями редакция
не ведет. Мнение авторов может
не совпадать с мнением редакции.

*Материалы со знаком **Գ** публикуются
на правах рекламы.*

*Редакция не несет ответственности
за содержание рекламных объявлений.*

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО

Отпечатано

ОАО «Калужская типография стандартов»
Формат А3, объём 4,5 п.л.
тираж 1500 экз. Зак. № 1

*Территория распространения:
Российская Федерация, страны СНГ,
зарубежные страны.*

*В номере использованы материалы
«АЗГ», «АРАВОТ», «ГА», «ЕТЕР»,
«ԿԱՅԿԱԿԱՆ ԶԱՄԱՆԱԿ», «ԻՐԱՎԱՆԿ»,
«ՉԻ», «ՈՆՈՎԵ ՎՐԵՄՅԱ», «ՎՕՅՆԻ».*

Цена свободная.

Адрес редакции:

**248001, г. Калуга,
ул. Суворова, 160.
тел.: (4842)-56-59-29,**

**E-Mail: gortsarar@mail.ru
E-Mail: gortsarar@kaluga.ru**

факс: (4842) 565-929,

www.gortsarar.ru

E-Mail: bshahanev@kaluga.ru